

เจาะหาความจริง เรื่อง ศาสนาประจำชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

รัฐธรรมนูญจะนำอวดสู หากไร้ความรู้ก็ขังได้มา

เจาะหาความจริง

เรื่อง ศาสนาประจำชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

รัฐธรรมนูญจะนำอดสู หากไร้ความรู้ก็ยังไม่ออกมา

ก่อน ๒๕๔๐ ถึง ๒๕๕๐

เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ

© พระพรหมคุณวรากรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN : 978-974-7628-83-8

- ในชื่อ: **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**
 พิมพ์ครั้งที่ ๑-๔ — ตุลาคม ๒๕๓๗ เก็บเงิน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

- ในชื่อ: **เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ**
 พิมพ์ครั้งที่ ๑ — พฤษภาคม ๒๕๕๐ ๓,๐๐๐ เล่ม
 พิมพ์ครั้งที่ ๒ — มิถุนายน ๒๕๕๐ ๑๗,๐๐๐ เล่ม
 - ๑๒,๐๐๐ เล่ม
 - ๓,๐๐๐ เล่ม
 - **ทุนพิมพ์หนังสือธรรมทาน (.....)** ๒,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่

คำปสรรก

ย้อนหลังไป ๑๓ ปีก่อนนั้น ใน พ.ศ.๒๕๓๗ มีเหตุการณ์อย่างหนึ่ง คล้ายกับขณะนี้ (พ.ศ.๒๕๕๐) ที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ เป็นช่วงเวลาแห่งการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

เหมือนเวลานี้ที่มีการเรียกร้องให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธรูปเป็นศาสนาประจำชาติ หวนกลับไป ๑๓ ปีก่อนนั้น ก็มีการ “รณรงค์” ให้บัญญัติเช่นเดียวกัน

ครั้งนั้น ผู้เรียบเรียงหนังสือนี้ ได้รับนิมนต์ให้ไปพูดในการประชุม สัมมนา (๑ ก.ย.๒๕๓๗) เรื่อง “จิตสำนึกของชาวพุทธเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ” หลังจากพูดแล้ว ได้มีบุคคลและองค์กรต่างๆ ขอพิมพ์เผยแพร่ หนังสือออกมาในชื่อว่า *อุดมธรรม นำจิตสำนึกของสังคมไทย*

เมื่อมีบางท่านขอพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกในช่วงที่ รธน. ฉบับใหม่ใกล้จะเสร็จ ในเดือน พ.ศ.๒๕๕๐ นี้ ผู้เรียบเรียงหันไปเปิดหนังสือเก่าอ่านดู ก็มองเห็นว่า การถกเถียงกันระหว่างผู้เห็นด้วย กับผู้ไม่เห็นด้วยในเรื่องนี้ เมื่อครั้ง ๑๓ ปีก่อน เป็นอย่างไร คราวนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นอย่างนั้น แทบไม่มีอะไรต่างกัน คือ คนแทบทั้งหมดได้แต่ให้ความเห็น ที่แสดงว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งไม่สนใจที่จะหาความรู้ความเข้าใจ (ทั้งไม่รู้ และไม่คิดจะหาความรู้)

ก่อนพิมพ์ครั้งใหม่ มีผู้ต้องการพิมพ์หนังสือนี้มานานแล้ว และผู้เรียบเรียง ได้เขียนเนื้อหาตามข้อมูลความรู้เพิ่มเติมอีกมาก เมื่อจะพิมพ์ครั้งนี้ ได้ยกมาดู แล้วตัดบ้างเติมบ้าง หนังสือหนาขึ้นอีกหลายหน้า และเปลี่ยนชื่อหนังสือใหม่ ตามความประสงค์ของผู้ขอพิมพ์ว่า *เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ*

ไม่ว่าเหตุการณ์จะผ่านไปอย่างไร หรือเรื่องจะจบลงอย่างไร ถ้าคนไทย มีความรู้ความเข้าใจอะไรๆ เพิ่มขึ้น ก็พูดได้ว่าไม่เสียเปล่า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐

เอตํ นริกกัจจุํ ภิกฺขเว นริหามิณํ, ยทิตํ ปญฺเวยนริหามิ.

“ภิกษุทั้งหลาย: บรรดาความสูญเสียทั้งหลาย ความสูญเสียที่เลวร้ายที่สุด คือความสูญเสียทาง ปัญญา (หรือความเสื่อมถอยต้อยปัญญา)”

เอตทคฺคํ ภิกฺขเว วุฑฺฒิณํ, ยทิตํ ปญฺเวยววุฑฺฒิ.

“ภิกษุทั้งหลาย: บรรดาความเจริญเพิ่มพูน ขึ้นมา ความเจริญเพิ่มพูนปัญญา เป็นความ เจริญพัฒนาอย่างเลิศสุด”

ไม่ว่าจะได้ประโยชน์อื่นใดหรือไม่ หรือแม้จะ เกิดการสูญเสียใดๆ เมื่อรู้จักคิดพิจารณา มนุษย์ สามารถถือเอาประโยชน์ทางปัญญาได้ทุกโอกาส

สารบัญ

คำปรารภ..... ก

เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ..... ๑

คิดให้ชัด ถ้าจะบัญญัติ

ให้พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ..... ๒

สังคมไทย โฉนดตกต่ำถึงเพียงนี้..... ๖

จะเอาวิธีของฝรั่งมาใช้

ก็เจาะจับเอาของจริงมาได้.....๑๑

ดูของเขาก็ไม่เอาให้ชัด

ด้านของเราก็ห่างเหินจนพรวด..... ๑๗

พูดเรื่องเดียวกัน แต่เถียงกันคนละเรื่อง..... ๒๓

“รู้เขา” แค่เห็นเงามัวๆ, “รู้เรา” ก็ไม่เห็นเนื้อตัว

ผีฝรั่งจึงมาหลอกคนไทย ได้อย่างน่ากลัว..... ๒๘

รู้ความจริงไว้ เพื่อแก้ปัญหา มีใช้เพื่อมาเคืองแค้นกัน

ศาสนาประจำชาติแบบฝรั่ง-ไทย มีความหมายตรงข้ามกัน.....๓๖

เจอความจริงแม้ชื่นใจ ยังรักได้ นั่นคือใจเมตตาแท้

รู้ให้จริงแท้จึงแก้ปัญหา คือเมตตาต่อบัญญาที่ต้องการ..... ๔๕

พุทธศาสนาประจำชาติ จะเอาไม่เอา อย่าเถียงแบบนักเถา

ดูความหมายให้ชัดแล้วจึงตัดสินใจ ให้สมเป็นคนที่มีพัฒนา.....๕๐

หาความรู้กันก่อนให้ชัดเจน

อย่าเพิ่งใส่ความคิดเห็นเข้าไป.....๕๕

มองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ

เพราะคิดแต่จะตามเขา จิตของเราจึงตกต่ำลงไป..... ๖๑

“มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง” มีเมื่อไร

คนไทยจะเป็นชาวพุทธได้อย่างดี..... ๖๕

เลิกเสียที ความสับสนพรัมัมว และความขลาดกลัวที่เหลวไหล

แน่นแน่ ชัดเจน มั่นใจ คือทางออกอันเดียวของสังคมไทย..... ๖๙

สังคมไทย เลื่อนลอยกันต่อไป

หรือเด็ดเดี่ยวด้วยจิตสำนึกที่จะแก้ไข..... ๗๔

บทغمท้ายไว้บททวน..... ๘๒

เจาะหาความจริง

เรื่อง ศาสนาประจำชาติ*

ขอเจริญพร ท่านนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย

ผู้นำชาวพุทธ ผู้รับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมไทย ทุกท่าน

วันนี้ เป็นวันอันน่าปลื้มใจ ที่มีผู้นำชาวพุทธจำนวนมากมายมา
ประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน

การที่ผู้นำชาวพุทธจะมีความพร้อมเพรียงกันอย่างนี้ นับว่าเป็น
โอกาสที่หายากนัก

ในตอนเริ่มต้น ขณะฟังท่านผู้แนะนำ อาตมภาพถือโอกาสมอง
กวาดสายตาไปดูทั่วๆ แล้วก็รู้สึกว่าการประชุมนี้เป็นครั้งที่ผู้มาร่วม
ประชุมคับคั่งเป็นพิเศษ เรียกว่าเต็มทีเดียว

จึงเป็นเรื่องน่าอนุโมทนาที่ว่า เมื่อมีกิจกรรมของส่วนรวมเกิดขึ้น
ชาวพุทธยังเอาใจใส่สนใจจริงจัง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลักการบริหาร-

* พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต) บรรยายพิเศษ ในการประชุมสัมมนาเรื่อง “จิตสำนึกของ
ชาวพุทธเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ” จัดโดยสภาสังคมสงเคราะห์
แห่งประเทศไทย ร่วมกับพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ และสภาอุทฺทงคิสิกสมาคมแห่งชาติฯ
ที่โรงแรมรอยัลริเวอร์ ๑ ก.ย. ๒๕๓๗ ชื่อเรื่องเดิมตามอาราธนาว่า “พุทธศาสนาในฐานะเป็น
ศาสนาประจำชาติไทย” พิมพ์เผยแพร่ในชื่อเรื่องว่า *อุดมธรรม นำจิตสำนึกของสังคมไทย*
ในการพิมพ์ใหม่ปี ๒๕๕๐ เปลี่ยนชื่อหนังสือเป็น *เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ*

ธรรม คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เมื่อมีการประชุม ถ้าชาวพุทธมาพร้อมเพรียงกันประชุม ก็เป็นนิมิตหมายแห่งความเจริญงอกงาม

สำหรับวันนี้ อาตมภาพได้รับนิมนต์มาให้พูดเรื่อง “พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย”

เมื่อฟังจากท่านผู้แนะนำ ก็เลยได้ทราบว่่า ที่นิมนต์มาก็เพราะไปโยงกับหนังสือที่อาตมภาพได้เขียนไว้เล่มหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า **พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**

คิดให้ชัด ถ้าจะบัญญัติ

ให้พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ

แต่ตอนแรกนี้ จะต้องขอทำความเข้าใจกับที่ประชุมก่อนว่า ตัวอาตมภาพเองนั้นไม่ได้มาเพื่อจะร่วมรณรงค์ในเรื่องนี้ และว่่าที่จริง ในการรณรงค์นี้ อาตมภาพก็ไม่ได้สนใจ ทำไมจึงพูดอย่างนั้น อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันต่อไป

อาตมภาพไม่สนใจในแง่ของการรณรงค์ แต่สนใจในแง่เป็นห่วง คือเป็นห่วงการรณรงค์นั้นอีกทีหนึ่ง ความสนใจในแง่ที่เป็นห่วงนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลที่ทำให้เราต้องมาพูดกันด้วย

เมื่อทางผู้จัดไปนิมนต์มาพูด อาตมภาพก็บอกว่า ในเรื่องนี้อาตมภาพเป็นกลางนะ ทั้งๆ ที่บอกว่าเป็นกลาง ก็ยังจะให้มาพูดอีก เพราะฉะนั้นก็ต้องรู้กันก่อนว่าตัวอาตมภาพเองไม่ได้ร่วมรณรงค์ด้วย

อาตมภาพคิดว่า พระกั้ทำหน้าที่สอนธรรมะไป จะเอาอย่างไรก็เป็นเรื่องของประชาชน พระทำหน้าที่สอนพุทธศาสนา ถ้าประชาชนเห็นคุณค่า ประชาชนก็ใช้ปัญญาพิจารณาทำกันไปตามเหตุตามผล ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้ปัญญา ว่าเราจะเห็นคุณค่าอย่างไร

ฉะนั้น จะต้องพูดกันถึงเรื่องนี้ทำนองเป็นจุดยืนไว้เสียก่อน
อาตมภาพบอกว่า ไม่ได้สนใจในตัวการรณรงค์ แต่สนใจในแง่ที่
เป็นห่วง

ทำไมจึงเป็นห่วง ก็เพราะว่าเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธ
ศาสนาที่เราเคารพนับถือ แล้วก็เกี่ยวกับประโยชน์สุขของส่วนรวม ถ้า
ทำดีก็ดีไป ถ้าทำไม่ดีก็อาจจะเกิดผลเสียได้มาก ฉะนั้น เราจึงต้อง
ระวังทั้งในแง่บวกและแง่ลบ

โดยเฉพาะ ถ้าทำแล้วเกิดผลเสียหายก็เป็นอันตราย เพราะ
ฉะนั้น ถ้าจะต้องทำ หรือเมื่อมีการกระทำ ก็ต้องทำให้ได้ผลดี อันนี้
เป็นจุดที่จะต้องระลึกระหนักไว้ตั้งแต่ต้น

ที่อาตมภาพเป็นห่วงเบื้องต้นก็คือว่า เวลานี้มีความรู้สึกที่ว่า ชาว
พุทธไม่ค่อยมีความเข้มแข็ง รวมตัวกันไม่ค่อยติด คือ ไม่มีการรวมตัว
กันอย่างจริงจังเท่าที่ควร ความมีใจร่วมกัน และร่วมมือร่วมงานกัน รู้สึก
ว่ามีความย่อหย่อนมาก

เพราะฉะนั้น ถ้าทำไม่ดี ก็จะกลายเป็นการแสดงความอ่อนแอ
ให้ปรากฏ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญขึ้น แทนที่จะมีความเข้มแข็ง กลับ
แสดงความอ่อนแอ ถ้าอย่างนั้นก็เป็นการเสียหาย

อีกประการหนึ่ง เมื่อกันพูดในแง่ที่ว่า อาจจะไม่สำเร็จ เพราะ
อ่อนแอ แต่ที่นี้ ถ้าสำเร็จ แต่ไม่พร้อมจริง ก็อาจจะทำให้เกิดความ
อ่อนแอได้อีก ความอ่อนแอนี้จะมาในรูปลักษณะ ๒ อย่าง

ประการแรก เมื่อสำเร็จขึ้นมา คือมีการบัญญัติขึ้นมาในรัฐ-
ธรรมนูญ ก็จะมีชาวพุทธด้วยกันเองที่เห็นด้วย กับไม่เห็นด้วย แล้วที่
นี้ ทั้งๆ ที่ประกาศเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ชาวพุทธก็กลับมีความไม่

พร้อมเพรียงกัน เพราะมีความไม่ร่วมใจกันในทฤษฎีความคิดเห็น คือ ไปกันขาข้อใจกันและกันในเรื่องที่ไปกำหนดในรัฐธรรมนูญอย่างนั้น ถ้าอย่างนี้ก็จะเป็นเกิดความอ่อนแอประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง หนทางที่จะอ่อนแอก็คือ จะเกิดความดีใจแล้ว เหลิง แล้วทำให้เกิดความประมาท คือมัวแต่ดีใจหรือเพลินไปว่าพระพุทธรูปศาสนาของเราได้เป็นศาสนาประจำชาติแล้ว มีชื่ออยู่ในรัฐธรรมนูญแล้ว ต่อจากนั้นก็เลยสบาย ไม่ต้องทำอะไรแล้ว ก็เป็นทางของความประมาท

เวลานี้ก็ประมาทอย่างหนักกันอยู่แล้ว ถ้าทำไม่ดี พอสำเร็จขึ้นมา ก็ยังประมาทกันใหญ่

เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จะต้องคิดให้รอบคอบ และถ้าจะทำ ก็ต้องทำให้ได้ผลดี อย่าให้เกิดผลเสีย

อย่างน้อย ถ้าทำสำเร็จ ก็อย่ามัวมาเถียงกันย้อนหลัง ไหนๆ ก็เป็นอย่างนั้นแล้ว ก็ให้ยอมรับความจริงทั่วกัน แล้วคิดต่อไปข้างหน้าว่าจะใช้สิ่งที่มีที่เป็นนั้น ให้เป็นทางทำสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อไปอย่างไร

ถ้าไม่สำเร็จ ก็ไม่ต้องไปเสียใจ แต่เอามันเป็นข้อเตือนใจและปลุกใจให้มีความเข้มแข็ง เช่น จะรู้ตระหนักรู้ว่าชาวพุทธนี้อ่อนแอ และกระจัดกระจายกันขนาดไหน แล้วเอามันเป็นข้อปรารถนาที่จะทำให้ชาวพุทธร่วมแรงร่วมใจ และร่วมมือร่วมงานกันให้แข็งขันจริงจังยิ่งขึ้น

รวมความว่า จะเป็นอย่างไร หรือจะมาทำไหน ก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ให้ได้

นอกจากนั้น ผู้ที่จะทำ ก็อย่าคิดแค่ว่าสำเร็จ จะไปคิดแค่ว่า จะได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า พระพุทธรูปศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และถ้าได้สำเร็จอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่สนใจที่คิดมา ถ้าคิดเพียงแค่นี้ ก็

แทบไม่มีความหมายอะไร

ถ้าทำก็ต้องมีความชัดเจนอย่างน้อย ๒ อย่าง คือ

หนึ่ง มองเห็นชัดเจนว่า ประโยชน์อะไรบ้างที่พระพุทธศาสนาจะ
ได้จากการมีบทบาทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา
ประจำชาติ

สอง เมื่อได้กำหนดหรือบัญญัติอย่างนั้นแล้ว เราจะใช้มันเป็น
ฐานที่จะทำอะไรต่อไป

ต้องเห็นว่า สิ่งที่จะทำต่อไปนั้นแหละ สำคัญยิ่งกว่าการได้
บัญญัติอย่างนั้นเสียอีก และเป็นตัวที่จะทำให้การบัญญัตินั้นเกิดมีคุณค่า
และมีความหมายอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะที่สำคัญก็คือ ตามหลักการของพระพุทธศาสนา
พระพุทธศาสนามีใช้มีเพื่อตัวเอง คือ พระพุทธศาสนามีใช้มีเพื่อ
ตัวพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธศาสนานั้นมีเพื่อประโยชน์สุข
ของประชาชน อันนี้เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาตั้งแต่รุ่นที่ ๑
พระองค์ก็ได้ทรงประกาศหลักการนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ให้พระสงฆ์ไป
ประกาศพระศาสนา ไปประกาศพรหมจริยะ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน
จำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

เมื่อพระอรหันตเถระทั้งหลายจะทำการสังคายนา ก็ได้แสดงวัตถุประสงค์
ตามหลักการนี้ไว้ว่า สังคายนาเพื่อให้พรหมจริยะ คือพระ
ศาสนานี้ดำรงอยู่ยั่งยืนนาน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อ
อนุเคราะห์ชาวโลก

เป็นอันว่า พระพุทธศาสนามีอยู่มีใช้เพื่อตัวเอง แต่มีเพื่อ

ประโยชน์สุขแก่ประชาชน หรือเพื่อมวลมนุษยชาติ เพราะฉะนั้น ประโยชน์สุขของสังคมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญ

ถ้าเราจะให้บัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เราจะต้องมีความคิดที่ชัดว่า เมื่อบัญญัติแล้ว การบัญญัตินี้จะมีประโยชน์ในการช่วยแก้ปัญหาสังคม และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนได้ดีขึ้นอย่างไรบ้าง

ไม่ใช่แค่นี้หรอก ให้พระพุทธศาสนาได้มีชื่อเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ต้องมองว่า การบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาตินั้น จะช่วยให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ช่วยแก้ปัญหาสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ถ้าอย่างนี้ จึงจะสมกับหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าเราบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว สังคมไทยจะได้อะไรบ้าง หรือว่าประเทศไทยจะได้ อะไรจากบัญญัตินี้

มีใช้เท่านั้น อาตมาไม่อยากจะให้มองแคบแค่นี้ เราควรจะต้องมองกว้าง ยิ่งกว่านั้นอีก คือ นอกจากว่าจะช่วยให้สังคมไทยแก้ปัญหาของตัวเองได้อย่างไร หรือจะได้ประโยชน์อะไรแล้ว พระพุทธศาสนาจะช่วยอำนวยความสะดวกอะไรแก่ชาวโลกได้บ้าง ชาวโลกจะได้ อะไรจากการบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย

ถ้าคิดได้ และมองเห็นชัดเจนถึงขั้นนี้ ก็น่าพึงพอใจ

สังคมไทย โฉนดตกต่ำถึงเพียงนี้

เวลานี้เรารู้กันอยู่แล้วว่า สังคมมนุษย์ทั้งหมด รวมทั้งสังคมไทยของเราด้วย มีปัญหามากมายเพียงไร โลกได้พัฒนาไปก้าวไกล แต่เจริญเพียงในทางวัตถุ และเมื่อเจริญกันไปมากมายอย่างนี้แล้ว ความ

เสื่อมโทรมก็ได้ปรากฏขึ้นอย่างมากมายกว้างขวางทั่วทั้งโลก

ประเทศที่พัฒนาแล้ว แทนที่จะพ้นจากปัญหา กลับมีปัญหามากขึ้นด้านหนึ่งเพิ่มขึ้นมากมาย และปัญหานั้นก็มีทั้งด้านชีวิตของมนุษย์เอง ด้านสังคม และด้านธรรมชาติแวดล้อม

เวลานี้ เรากำลังพูดกันมากถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า ธรรมชาติเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติหมดเปลืองไป สิ่งแวดล้อมเสีย อากาศเสีย ดินเสีย น้ำเสีย และมีภัยอันตรายต่างๆ มากมาย ที่กำลังรุมล้อมเข้ามา จากการที่ธรรมชาติเสื่อมโทรมนั้น โดยเฉพาะสำหรับคนในกรุงเทพฯ นี้ ก็เห็นได้ชัดในเรื่องอากาศเสีย ว่ามีพิษมีภัยอันตรายอย่างไรบ้าง

การเดินทาง การที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ ก็ติดขัดอึดอัดไม่สบายชีวิตก็ไม่ปลอดภัย เพราะเมื่อธรรมชาติแวดล้อมเสีย ก็ส่งผลมาถึงแม้แต่อาหารการกิน ซึ่งอาจจะมีสารเคมีเจือปน มีการปรุปรุร รส แต่งสี แต่งสี อะไรต่างๆ ด้วยจิตใจที่โลกเห็นแก่ผลประโยชน์ แล้วส่งผลร้ายมาเป็นพิษเป็นภัยแก่ชีวิตของเพื่อนมนุษย์

ชีวิตมนุษย์ที่อยู่ในความเจริญ ใช่ว่าจะมีความสุขกันจริง *ทางกาย* สุขภาพก็เสื่อมโทรม โรคภัยไข้เจ็บบางอย่างรักษาได้จริง แต่เดี๋ยวนี้โรคภัยไข้เจ็บบางอย่างกลับมีอันตรายรุนแรงยิ่งขึ้น

แถมยังเกิดมีโรคแห่งความเจริญ หรือโรคแห่งอารยธรรมขึ้นมากอีก เช่น โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันจุกในเส้นเลือด โรคจำพวกนี้ซึ่งไม่ค่อยมีในยุคสมัยก่อน กลับมาปรากฏมากในยุคปัจจุบัน จนมาถึงโรคเอดส์ ซึ่งกำลังคุกคามต่อสวัสดิภาพของประชาชนทั้งโลก

ยิ่งกว่านั้น คนที่อยู่ในสภาพสังคมอย่างนี้ ก็ปรากฏว่ามี*จิตใจ*ที่

คับแคบ มีปัญหาทางจิต เป็นโรคจิตมาก ฆ่าตัวตายมาก

คนจำนวนมากหาทางออกทางจิตใจให้ตัวเองไม่ได้ ก็ไประบายทุกข์แก่สังคม ไปออกเ็นทางยาเสพติด ก่ออาชญากรรม มีการฆ่ากันตายมาก

ปัญหาสังคมต่างๆ เหล่านี้รุมล้อมหม่อมมนุษย์ทั่วไปหมด ทั้งทั้งโลกขณะนี้กำลังประสบกับปัญหาอย่างนี้ จนถึงกับพูดกันว่า มนุษยชาตินี้จะต้องพินาศหรือไม่ อารยธรรมของมนุษย์จะถึงจุดอวสานหรืออย่างไร

ท่ามกลางความเสื่อมโทรมต่างๆ และปัญหาที่ระดมรุมล้อมทั่วโลกนั้น ก็ปรากฏว่า สังคมไทยของเรานี้ก็กลับมาเด่นเป็นพิเศษในเรื่องความเสื่อมโทรมเหล่านี้ มีปัญหาขึ้นหน้าขึ้นตากว่าประเทศทั้งหลายในโลก

ไม่ว่าจะพูดถึงปัญหาอะไรก็ตามในโลกยุคปัจจุบันนี้ ที่ถือว่าเป็นความเลวร้าย ประเทศไทยจะมีชื่อเด่นมากในเรื่องที่เลวร้ายเหล่านั้น

เวลาเขาประกาศข่าววิหยา หรือมีบทความในวิหยาต่างประเทศ พอพูดถึงโรคเอดส์ ก็จะมีชื่อประเทศไทยขึ้นมา และมักจะขึ้นหน้าเขาด้วย เวลาพูดถึงปัญหาโสเภณี ชื่อประเทศไทยก็ขึ้นมาเด่น จนกระทั่งเขายกเอาเป็นตัวอย่างสำหรับบรรยายปัญหา หรือในเรื่องยาเสพติด ประเทศไทยก็มีชื่อดัง ทั้งในเรื่องที่เป็นแหล่งผลิต ทั้งในแง่ที่เป็นผู้ลักลอบนำยาเสพติดเข้าประเทศอื่น มีขบวนการค้ายาเสพติด

การฆ่ากันตายก็มีสถิติสูง จราจรก็ติดขัดมากที่สุดประเทศหนึ่ง อากาศเสียก็มากกว่าประเทศอื่นส่วนมาก ปากก็จะหมด ทั้งหมดนี้ไทยมักเข้าไปอยู่ในรายชื่อในฐานะเป็นประเทศผู้นำ

จนกระทั่งแม่แต่ในครอบครัว พ่อแม่ก็ขายลูกสาวไปเป็นโสเภณี

ซึ่งเป็นความเสื่อมโทรมชนิดที่ประเทศไทยไม่น่าจะเป็นไป แต่ก็ได้ไป เป็นผู้นำอันดับสูงๆ ในเรื่องของความเลวร้ายและปัญหาที่ไม่ดีเหล่านั้น

แม้แต่เมื่อเช้าวานนี้เอง คือวันที่ ๓๑ สิงหาคม (๒๕๓๗) วันสุดท้ายของเดือนพอดีได้ฟังวิทยุ Voice of America หรือเสียงอเมริกา (V.O.A.) ออกอากาศบทความเรื่อง "Sex Trade" คือการค้าขายทางเพศ หรือ "ค้ำกาม" ก็ขึ้นชื่อประเทศไทยเด่น

เขายกแต่เรื่องประเทศไทยขึ้นมาพูด ว่าประเทศไทยมีการขายเด็กไปเป็นโสเภณี ส่วนมากอายุต่ำกว่า ๑๘ เป็นศูนย์กลางการค้าโสเภณี เด็กหญิงพม่าเข้ามาในไทยปีละไม่ต่ำกว่าหมื่น อะไรต่างๆ เหล่านี้ นี่ขนาดเมื่อวานนี้เอง ใหม่ๆ สดๆ ชื่อเสียงไทยเสียขนาดไหน

หวนนึกไปถึงปีที่แล้ว ที่คนไทยเราตื่นตื่นกับข่าวหนังสือพิมพ์ที่ลงกัน แล้วคนไทยก็ตำหนิกันเป็นการใหญ่ คือการที่ Dictionary ของ Longman ได้ลงคำจำกัดความ Bangkok ว่าเป็นเมืองที่มีโสเภณีมาก หรือจะเป็นคำว่า Thailand อตมาก็จำไม่แม่น

คนไทยเราโกรธแค้น ตำหนิเป็นการใหญ่ แล้วก็ดิ้นรน ต่อสู้ รณรงค์ ให้เขาแก้ไข อย่างน้อยก็ให้เขาถอนหนังสือนี้ออกไปจากตลาดในเมืองไทย ก็ว่ากันอยู่นาน

แต่เท่าที่มองดู ก็วุ่นกันแต่ในเรื่องของการที่จะไปตำไปว่าเขา แล้วก็ไม่ค่อยสำรวจมองดูตัวเอง และไม่คิดว่าเราจะใช้ประโยชน์จากการที่เขาว่านี่อย่างไบบ้าง เราน่าจะคิดหาทางถือเอาประโยชน์ให้ได้ว่า เออ เราจะปรับปรุงภาพของประเทศไทยในสายตาของชาวโลกอย่างไร

การที่เขาว่าอย่างนั้น ก็แสดงว่า ภาพของประเทศของเราในสายตาของสังคมโลกนั้นมันไม่ดีแล้ว นี่เราได้แต่มัวไปกระทบกระทั่งใจ

แล้วก็ไปโกรธไปด่าเขาอยู่ แทนที่จะเอาทั้งสองอย่าง

โกรธเขาแล้วจะบอกว่าเขา ก็ส่วนหนึ่ง แต่สิ่งที่จะต้องทำอย่างสำคัญ ก็คือ จะต้องหันมาดูตัวเอง พิจารณาตัวเอง แล้วก็ปรับปรุงแก้ไข ไม่ให้ภาพนี้ปรากฏอีกต่อไป

แม้แต่การที่ไปโกรธเขานั้น ก็ปรากฏว่าเป็นไปแค่พักเดียว เสร็จแล้วไม่นานก็หายเงียบไป ไม่ได้เอาจริงเอาจังสักอย่าง จะแก้ไขสังคมก็ไม่มี

หลังจากที่เงียบกันไป อาตมภาพได้ลองพุดดูบ้าง เพราะที่จริงเรื่องอย่างนี้ไม่ได้มีเฉพาะใน Longman's Dictionary เท่านั้นหรอก ใน *Oxford Illustrated Encyclopaedia* คือสารานุกรมของ Oxford ซึ่งมีภาพสี่ประกอบ ก็ลงอย่างนี้

คือในหัวข้อ “prostitution” เรื่องโสเภณี เขาลงประเทศไทย เป็นตัวอย่างสำหรับบรรยายเรื่อง ลงเสียเด่นเลย แล้วแถมยังลงภาพผู้หญิงอะไร ที่กำลังเต้นอยู่ในบาร์ที่พัฒนพงศ์ด้วย แล้วก็มีการบรรยายใต้ภาพ บอกว่าในเมืองไทยนี้ ผู้หญิงจนๆ ต้องมาเข้าสู่อาชีพโสเภณีมากมาย แล้วก็ได้เงินรายได้มากกว่าอาชีพอื่น เช่น มากกว่าการก่อสร้าง เป็นต้น ถึงสิบเท่าตัว

พอยกเรื่องขึ้นมาพุดตอนนี้ เขาซำก้นไป เขาไม่สนใจแล้ว เอทำไมเป็นอย่างนี้ ทำไมคนไทยสนใจไม่จริงจัง เหมือนไฟไหม้ฟาง เราพุดขึ้นมาตอนนี้เขาเฉยๆ เพราะว่าได้แสดงความโกรธออกไปแล้ว ไม่ต้องทำอะไรอีก หายโกรธสบายแล้ว ก็เลยเงียบกันไปหมด

อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าพิจารณา สังคมไทยของเราเป็นอย่างไรเวลานี้ วิหุยุฝรั้ง ลองฟังเถิด ถ้าพุดถึงเรื่องเสียๆ หายๆ ชื่อของ

ประเทศไทยจะขึ้นมาเรื่อยๆ ซึ่งเราจะต้องวิเคราะห์ อย่างที่อาตมาถามเมื่อกี้ ว่ามันเป็นอย่างไรเพราะอะไร

เมื่อดูกันไป สังคมไทยเวลานี้ค่อนข้างจะเป็นสังคมที่มีความสับสน คนไทยมีความพว้า ไม่ค่อยมีหลักยึดที่ชัดเจน

แต่ละคนๆ ก็ยุ่งอยู่กับการหาผลประโยชน์ใส่ตัว ไม่คิดคำนึงถึงปัญหาของส่วนรวม ไม่คิดสร้างสรรค์สังคมกันอย่างจริงจัง ใจที่จะร่วมกันคิดสร้างสรรค์สังคมให้ก้าวสูงขึ้นไปสู่ความดีงามอะไรต่างๆ นี้ไม่ค่อยมี แต่ละคนก็คิดว่าตัวเองจะได้อะไรต่อไป ก็คิดกันไปแต่อย่างนี้

จะเอาวิธีของฝรั่งมาใช้ ก็เจาะจับเอาของจริงมาได้

แม้แต่ในการที่คิดจะสร้างสรรค์ความเจริญให้ประเทศพัฒนาทางวัตถุนั้น เราก็คิดว่าเรานี้สร้างความเจริญแบบตะวันตก เราแสดงออกจนกระทั่งเห็นกันชัดเจนว่า เรามีค่านิยมที่ตามวัฒนธรรมตะวันตก

แต่พอเอาเข้าจริง แม้แต่เรื่องวัฒนธรรมตะวันตกนั้นเราก็ไม่รู้จริง เราไม่มีความเข้าใจจริงแม้แต่วัฒนธรรมตะวันตกที่เราไปนิยมนั้นด้วย แล้วอย่างนี้เราจะมีอะไรชัดเจนกับตัวเองบ้าง **ตัวเองก็ไม่รู้จักเรื่องของเขาที่ตัวไปตามก็ไม่รู้จัก**

เวลาจะรับอะไรก็รับเอาแต่รูปแบบ ขาดอุดมการณ์ ขาดความเข้าใจในเนื้อหาสาระ เช่น วิธีการประชุม เราก็รับเอาแบบจากสังคมตะวันตกมา แต่พอประชุมเข้าจริง จะเห็นว่า คนไทยประชุม กับฝรั่งประชุมไม่เหมือนกัน

ในการประชุมพิจารณาปัญหาต่างๆ ของฝรั่งนั้น เขาอาจจะเถียงกันหน้าดำหน้าแดง แต่เสร็จแล้ว เขาก็ยังคงอยู่ในแนวของการประชุม

เพื่อวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมาย

แต่การประชุมของคนไทยที่มีปัญหา มาก เราจะออกนอกเรื่อง จะมาสู่เรื่องส่วนตัว และจะทะเลาะกัน แล้วก็กลายเป็นเรื่องของการโกรธแค้นส่วนตัวไป ทำให้เป็นอย่างนี้ เราเคยวิเคราะห์ใหม่

รูปแบบการประชุมเรานำมา แต่สิ่งที่นำมาไม่ได้ หรือมองไม่เห็น คือส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระ

เนื้อหาสาระสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งเป็นตัวแกน ก็คือคุณค่าในจิตใจ ได้แก่สภาพจิตที่จะดำเนินการประชุมอย่างนั้นยังไม่มี

สภาพจิตอย่างไร คือภาวะจิตใจที่ไปปรารถนาต่อสิ่งที่เรียกว่า เป็นอุดมธรรม หรืออุดมการณ์

ในการประชุมที่จะดำเนินไปด้วยดีนั้น ทุกคนจะต้องมีความใฝ่ปรารถนาในจุดมุ่งหมายที่สูงสุดอะไรอย่างหนึ่ง คือต้องการเข้าถึงสิ่งนั้น

ถ้าคนเรามีความใฝ่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สูงสุดแล้ว ใจไปใฝ่รวมในที่เดียวกัน เมื่อทุกคนมุ่งสิ่งนั้นแล้ว สิ่งที่เป็นจุดมุ่งหมายนั้นจะมีความสำคัญเหนือตัวตนของแต่ละคน จนกระทั่งแต่ละคนยอมได้เพื่อเห็นแก่สิ่งนั้น

ธรรมตามนุษย์ปุถุชนทุกคน ไม่ว่าฝรั่ง ว่าไทย ว่าแขก ว่าจีน แต่ละคนก็มีความยึดถือในเรื่องตัวตนทั้งนั้น ไม่อยากจะให้มียะโรมา กระทบกระทั่งตัวตน เมื่อกระทบกระทั่งตัวตนก็มีความรู้สึกโกรธ มีความไม่พอใจ มีความเศร้าเสียใจ เป็นธรรมดา

แต่ในสังคมที่เขามีสาระของการประชุมอยู่ มีความใฝ่ปรารถนาในสิ่งที่ดีงามสูงสุด สิ่งดีงามสูงสุดที่ทุกคนใฝ่ปรารถนานั้นจะเป็นตัวสยบอัตตาของแต่ละคนได้ คือทุกคนเมื่อมุ่งหมายสิ่งที่สูงสุดอันนั้น

แล้ว เมื่อยังไม่ถึงก็ไม่ยอมหยุด ใจก็จะมุ่งไปยังสิ่งนั้นอย่างเดียว แม้ตัวตนจะถูกกระทบกระทั่งก็เอาแหละ ก็ยอมได้ แม้จะเสียใจก็ต้องยอม เพราะว่าใจของเรามุ่งไปสู่สิ่งที่สำคัญเหนือกว่าและซึ่งเป็นสิ่งเดียวกันสำหรับทุกคน

แต่ถ้าสิ่งที่มุ่งหมายแท้จริง ซึ่งสำคัญเหนือกว่าตัวตนและความใฝ่ในวัตรธรรมที่เป็นอุดมการณ์เป็นตัวหลักนี้ไม่มีแล้ว ตัวตนของแต่ละคนก็จะเด่นขึ้นมา เพราะฉะนั้น มันก็ต้องปะทะกระทบกัน แล้วความสนใจก็เบี่ยงเบนออกมาจากจุดมุ่งหมายของการประชุม มาสู่การกระทบกระทั่งระหว่างกัน เป็นส่วนตัวไป อันนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไป

ถ้าเราสร้างสรรคสิ่งนี้ไม่ได้ เราก็จะได้แต่รูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกมา แต่เนื้อหาสาระจะไม่มี

ในสังคมแต่ละสังคม ที่สร้างสรรคความสำเร็จขึ้นมาได้โดยมีการพัฒนาอย่างแท้จริงนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์อันสูงสุดอย่างหนึ่ง ที่ทุกคนมุ่งหมายใฝ่ปรารถนาและทำให้ทุกคนรวมใจเป็นอันเดียวกัน ซึ่งเมื่อยึดถือในสิ่งนี้แล้ว ตัวตนของแต่ละคนจะมีความสำคัญเป็นรองเรียกได้ว่า เอาจุดหมายสูงสุดนี้มาสยบอัตตาของแต่ละคนได้ เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงสิ่งนี้แล้วทุกคนจะยอม

ในบางประเทศ ก็อาจจะเอาลัทธิชาตินิยม คือเพื่อความยิ่งใหญ่ของชาติของเรา ไม่ว่าจะมียะโรมากระทบกระทั่งตัวตนของแต่ละคนทุกคนก็ยอมได้

ในบางประเทศ ก็อาจจะเอาพระผู้เป็นเจ้ามาสยบอัตตาของแต่ละคนได้

ในพระพุทธศาสนาก็มี**ธรรม** คือความจริง ความถูกต้องดีงาม

เป็นจุดหมายสูงสุด

เพราะฉะนั้น จึงมีหลักการสำคัญที่สอนว่า ให้เป็น **ธรรมาธิปไตย** ทุกคนต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ทุกคนต้องไฝ่ธรรม ต้องถือธรรมเป็นบรรทัดฐาน และเพียรพยายามมุ่งที่จะเข้าไปให้ถึงธรรม

ถ้ายังไม่ถึงธรรม คือความจริง ความถูกต้องดีงามแล้ว ก็ไม่ยอมหยุด เพราะจุดหมายยังไม่บรรลุ ทุกคนจะยอมได้เพื่อเห็นแก่ธรรม

ถ้าทำได้แบบนี้ สารของระบบและรูปแบบต่างๆ เช่น การประชุมเป็นต้นก็จะมี แต่เวลานี้สังคมไทยเรามีใหม่ สิ่งที่เป็นจุดรวมใจอันนี้ ที่เป็นจุดหมายอันสูงสุดไม่มี เพราะฉะนั้น แต่ละคน พอเข้าไปประชุมก็มุ่งไปที่ตัวเอง อัดตาของแต่ละคนก็ใหญ่ขึ้นมา แล้วก็ออกมากระทบกระทั่งกัน ในการประชุมจึงมีการถกเถียงที่ออกนอกกลุ่มนอกทางไปเรื่อย และเกิดเรื่องส่วนตัวเป็นปัญหาอยู่เป็นประจำ

เพราะฉะนั้น การที่เราปรับเอารูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาโดยไม่มีเนื้อหาสาระนี้ จึงเป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย ที่เราจะต้องพยายามคิดแก้ไขให้ได้ อย่างที่กล่าวแล้ว

ในที่นี้ ขอเน้นเรื่องการไม่เข้าใจสังคมตะวันตกจริง มีความรู้ผิวเผิน มองแค่รูปแบบ เห็นแต่เปลือกภายนอก ติดแค่ชื่อแค่ตรา แล้วก็รับเข้ามา

ยกตัวอย่าง แม้แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมของตะวันตก เราก็มักจะมองไปว่า ตะวันตกได้พัฒนามาด้วยต้นทุนและโลหะ

เราเข้าใจเขาผิดอย่างนั้น ทั้งๆ ที่ฝรั่งเขาก็พูดอยู่ปาวๆ ตำรับก็ว่า ตำรากี่มี ว่าฝรั่งที่พัฒนาอุตสาหกรรมเจริญมาได้นี้เพราะอะไร ก็เพราะ work ethic คือจริยธรรมในการทำงาน

ใน work ethic นั้น มีความสันโดษเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่ง ความสันโดษนี้เมื่อมาโยงเข้ากับความขยันหมั่นเพียร โดยเป็นตัวเอื้อแก่อุตสาหกรรม ก็กลายเป็นรากฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้ตะวันตกเจริญ

แต่มาบัดนี้ สังคมตะวันตก เช่น อย่างประเทศอเมริกานี้มีความฟุ้งพร้อมฟุ่มเฟือยขึ้น ก็ได้เปลี่ยน(ตามที่เขาเองว่า)จากสังคมอุตสาหกรรมที่เป็นสังคมขยันขันแข็ง กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม

คำว่า industry แปลว่า “อุตสาหกรรม” คือความขยัน อดทน ก็ได้แก่ความขยันหมั่นเพียรนั่นเอง

ที่ว่าเป็น industrial society ก็คือ สังคมอุตสาหกรรม หรือสังคมแห่งความขยันหมั่นทำการด้วยอุตสาหกรรม

ตะวันตกสร้างสังคมขึ้นมาได้ด้วย work ethic คือจริยธรรมในการทำงาน โดยมีความสันโดษเป็นฐานของอุตสาหกรรม หมายถึงการที่บรรพบุรุษของเขาไม่เห็นแก่การบำรุงบำเรอตนในเรื่องการเสวยวัตถุเพื่อหาความสุข แต่ตั้งหน้าตั้งตาเพียรพยายามสร้างสรรค์ผลิตผลขึ้นมาได้แล้วก็อดออม

เมื่อไม่เห็นแก่ความสุข ไม่บำเรอตนเอง ก็เอาผลผลิตนั้นไปทุ่มเป็นทุน คือเอาไปลงทุนทำงานต่อไป ด้วยเหตุนี้เขาจึงสร้างความเจริญแบบอุตสาหกรรมขึ้นมาได้

มาถึงปัจจุบันนี้ สังคมตะวันตกพ้นจากภาวะเป็นสังคมอุตสาหกรรม กลายมาเป็น postindustrial society (ผ่านพ้นหรือหลังยุคอุตสาหกรรม) และเป็น consumer society คือเป็นสังคมบริโภคนิยม

พอเป็นสังคมบริโภคนิยม ก็เห็นแก่กิน เห็นแก่เสพ เห็นแก่บริโภคนิยม

แล้วก็เริ่มเสื่อม เวลานี้ในสังคมอเมริกันมีการวิเคราะห์ มีการทำงานวิจัย ที่แสดงผลออกมาว่า คนอเมริกันรุ่นใหม่เสื่อมจาก work ethic คือเสื่อมจากจริยธรรมในการทำงาน ชาดสันโดษ เห็นแก่การบริโภค ทำให้ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิตเสื่อมลง

คนไทยเรานี้กว่าฝรั่งเจริญเพราะตักบาตร แล้วไปปลุกเร้าให้คนมีความโลภ พร้อมกันนั้นก็มาตีว่า พุทธศาสนาสอนให้มีความสันโดษ ทำให้คนไทยเราไม่สร้างสรรค์ความเจริญ

ที่จริงตัวเองจับจุดผิด ทำให้เราสร้างสรรค์ความเจริญไม่ถูกที่ พัฒนาไปแล้วเกิดปัญหามากมาย กลายเป็น **ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา**

ด้านรัฐเขา แรงขับเคลื่อนที่ทำให้เขาสร้างและพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาได้ คือ work ethic เราที่ไม่เข้าไปไม่ถึง

ส่วนด้านตัวเอง เราก็ไม่รู้ สันโดษก็เหลือแต่ตัวคัพท์หรือถ้อยคำที่เราคลุมเครือไม่ชัดในความหมาย แถมเข้าใจผิดเพี้ยนไปเสียด้วยซ้ำเลยไม่สามารถเอามาประสานประโยชน์กับอุตสาหกรรม*

ธรรมะเหล่านี้ เราไม่มีความชัดเจน พร้อมกันนั้น ในเวลาที่เราไปรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมา แม้แต่จะพัฒนาอุตสาหกรรม เราก็ไปรับเอาแต่รูปแบบ แล้วก็เข้าใจผิด นี้กว่าถ้าช่วยปลุกเร้าตักบาตร ให้ประชาชนมีความโลภแล้วจะพัฒนาประเทศได้

* สันโดษ คือความรู้จักก็มั่งรู้จักพอในวัตถุเสพบริโภค มีความพึงพอใจเป็นสุขได้ด้วยสิ่งที่ตนมี ไม่มัววุ่นวายกับการหาวัตถุมาบำรุงบำเรอตัวเอง แต่รู้จักออมเวลา แรงงาน และความคิด เอาไปใช้ในการทำหน้าที่ และในการสร้างสรรค์ทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

พระพุทธเจ้าสอน ให้สันโดษในวัตถุบำเรอความสุข แต่ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม เมื่อเราสันโดษในวัตถุบำรุงความสุข เราก็สามารถที่จะไม่สันโดษในกุศลธรรมได้เต็มที่ เพราะเรามีเวลา แรงงาน และความคิด ที่จะไปทุ่มให้แก่งานสร้างสรรค์

เมื่อพัฒนาไปในแนวทางของต้นหาอย่างนี้ คนก็มีแต่ความ
อยากได้ แต่ไม่อยากทำ

มองหาสิ่งที่จะเสพบริโภค แต่ไม่คิดที่จะประดิษฐ์คิดค้น
หรือพยายามผลิตขึ้นมา

ในระบบต้นหา^{นั้น} คนไม่อยากทำงาน แต่ที่ทำก็เพราะจำเป็น
เนื่องจากมีเงื่อนไขกำหนดว่าต้องทำจึงจะได้ ถ้าเลี้ยงได้ก็เลี้ยง เมื่อ
เลี้ยงไม่ได้ ก็จำใจทำไป หรือไม่ก็ทุจริต หรือไม่ก็หาทางได้ผล
ประโยชน์ทางลัด ทำให้มีการกู้หนี้ยืมสิน หรือลักขโมยเอาเงินมาเพื่อ
จะหาวัตถุสิ่งเสพบให้ได้เร็วที่สุด โดยไม่ต้องทำงาน

เมื่อเป็นอย่างนี้ ประเทศชาติจะเจริญได้อย่างไร

ดูของเขาก็ไม่เอาให้ชัด ด้านของเราก็ห่างเมินจนพรว่ำมัว

อีกตัวอย่างหนึ่ง ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องศาสนา พอเห็น
ประเทศอเมริกามีการแยกระหว่าง church and state เห็นเขามีคติ
separation of church and state ^{ซึ่งที่}ไม่รู้ว่ามีผล^{หลัง}ของเขาเป็น
อย่างไร ก็นึกเอาง่ายๆ ว่า ประเทศอเมริกาเป็นผู้นำในทาง
ประชาธิปไตย ตามคติของเขาศาสนากับรัฐต้องแยกจากกัน ไทยเราจะ
ต้องเอาบ้าง เลยได้มาแต่รูปแบบ

คนไทยไม่รู้เหตุผลที่เป็นมาว่า ทำไมประเทศอเมริกาจึงต้องแยก
church and state ทำไมรัฐกับศาสนาต้องแยกจากกัน

ที่จริงนั้น อเมริกาเขาแยกรัฐกับศาสนา เพราะมีปัญหาเรื่องแยก
นิกายในศาสนาเดียวกัน คำว่า แยกรัฐกับศาสนา ความหมายของเขา
มุ่งไปที่นิกายต่างๆ เพราะในอเมริกา^{นั้น} แม้จะมีศาสนาใหญ่ศาสนา

เดียว แต่ก็แยกเป็นหลายนิกาย แต่ละนิกายก็แก่งแย่งและระแวงกัน

ตอนที่อเมริกาจะตั้งประเทศนั้น ไม่ใช่เขาไม่เอาศาสนา เขาคิดมากทีเดียว เขาอยากจะทำศาสนาขึ้นเป็นใหญ่ เพื่อช่วยประเทศชาติ แต่จะเอานิกายไหน นิกายไหนก็ร้อง จะเอานิกายไหน นิกายไหนก็ร้อง ตกลงกันไม่ได้ ผลที่สุดจึงต้องแยก church and state

นี่แหละ เพราะมันมีภูมิหลังอย่างนี้ ไม่ใช่เขาจะไม่เอาศาสนา มาช่วยประเทศชาติ เขาอยากจะทำ แต่เอาไม่ได้ ถ้าเอามาคนจะแตกสามัคคีกัน เขาก็เลยต้องแยก

ทีนี้ถ้าเราไปดูในแง่อื่นๆ ที่เขาปฏิบัติต่อศาสนาโดยไม่ได้ประกาศ ดูว่าที่ประเทศอเมริกาที่มีศาสนาประจำชาติหรือเปล่า ขอให้มองให้ดี เช่น ในคำปฏิญาณธงของอเมริกาที่เขาเรียกว่า Pledge of Allegiance

ในคำปฏิญาณธงนั้น ซึ่งทุกคนแม้แต่เด็กนักเรียนก็ต้องกล่าว เขามีข้อความหนึ่ง คือคำว่า one nation under God อันแสดงถึงอุดมการณ์ของประเทศอเมริกา ที่รวมประเทศชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกคนต้องกล่าวว่า one nation under God แปลว่า "ประชาชาติหนึ่งเดียว ภายใต้องค์พระเป็นเจ้า" นี่หมายความว่าอย่างไร ทำไมเขากล่าวคำนี้ แล้วคนไทยชาวพุทธเข้าไป เขายกเว้นให้ไหม

ยิ่งกว่านั้น เมื่อปี ๒๔๙๙ รัฐสภาอเมริกัน คือคองเกรส ก็ได้ลงมติให้กำหนด national motto คือคำขวัญของชาติว่า "In God We Trust" แปลว่า พวกเราขอมอบชีวิตจิตใจไว้ใองค์พระผู้เป็นเจ้า อย่างนี้เป็นต้น นี่คือนิยามอเมริกา

นี่คือเนื้อหาสาระที่เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจ ไม่ใช่ใช้เวลาไปดู ก็

ไปดูแต่รูปแบบเอามา โดยไม่เข้าใจอะไรจริงจัง แล้วก็เกิดปัญหาที่ว่า เอามาใช้ใหม่ประเทศของตัวเองไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น เราจะต้องเข้าใจ สังคมตะวันตกให้ชัด แม้แต่จะตามเขาก็ขอให้ตามให้ได้จริงๆ เกิด ให้ได้เนื้อหาสาระมาด้วย อย่าเอาแต่เพียงรูปแบบเท่านั้นมา

แม้แต่เรื่องประชาธิปไตยก็เหมือนกัน เราก็มีว่ไปยุ่งไปวุ่นวาย กันอยู่แต่เรื่องรูปแบบ จนกระทั่งเวลานี้ ประชาธิปไตยที่เราฝึกกันอยู่ ขอถามว่า เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงไหม ประชาธิปไตยที่แท้จริงคือ อะไร จุดมุ่งหมายของประชาธิปไตยที่แท้อยู่ที่ไหน

มันเป็นประชาธิปไตยที่จะนำสังคมไปสู่อุดมธรรม ไปสู่ความดี งามและสันติสุขหรือเปล่า ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่ดีงาม มันจะนำเราไปถึง ได้ไหม หรือว่ามันเป็นเพียงประชาธิปไตยที่รับใช้บริโภคนิยม

อันนี้ขอฝากไว้เป็นคำถาม เรามัวไปเถียงกันอยู่แต่เรื่องรูปแบบ ส่วนสาระสำคัญอะไรต่างๆ กลับไม่ค่อยพูดจาพิจารณากัน

เวลาไปเรียนวิชาการของตะวันตกก็เหมือนกัน การไปเรียนนั้น เป็นสิ่งที่ดี เพราะว่าเราจะต้องรู้เท่าทันเขา

แต่เราควรมีความมุ่งหมายว่า เราไปเรียนเอาวิชาการของตะวันตกมาเพื่ออะไร เพื่อมาสร้างสรรค์พัฒนาสังคมของตัวเอง และเพื่อ ช่วยแก้ปัญหาอารยธรรมของโลกด้วย แต่เราทำอย่างนี้ได้แค่ไหน

เวลาเราเรียนตามตะวันตก เราไปเอาวิชาการมา แต่เสร็จแล้ว สิ่งที่เราควรจะรู้อย่างแท้จริง เราก็ไม่รู้ ปรากฏว่าเราตามฝรั่งไปโดยไม่ ถูกไม่ตรง และไม่ถึงความรู้ที่แท้จริง

อาจมภาพจะขอยกตัวอย่างให้ฟังสักนิดหนึ่ง เช่น นักวิชาการ ของเราไปเรียนเรื่องของรัฐศาสตร์ ในแขนงประวัติศาสตร์การปกครอง

ซึ่งฝรั่งเขาก็เรียนมาถึงทางเอเชียด้วย โดยเฉพาะทางด้าน Southeast Asia ซึ่งมีประวัติของการถืออุดมการณ์ทางการเมือง ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีหลักการปกครองแบบจักรวรรดิ คือพระเจ้าจักรพรรดิ แต่เป็นจักรพรรดิในความหมายเดิม ไม่เหมือนกับที่ใช้ในภาษาไทย

เรื่องอย่างนี้อยู่ในสายวัฒนธรรมของเราเอง ซึ่งเราควรจะรู้ดีกว่าฝรั่ง แต่กลายเป็นจุดอ่อนของเรา ที่เรากลับต้องไปเรียนรู้จากฝรั่ง ซ้ำร้ายเรายังรู้ไม่เท่าเขา และรู้ไม่จริงอีก จนทำให้เกิดความผิดพลาดที่ไม่สมควร

นักวิชาการของไทยเราไปเห็นบทนิพนธ์ของนักวิชาการฝรั่งเรื่องจักรวรรดิหรือจักรพรรดินั้นเข้า แต่ไม่มีความรู้พื้นฐาน ไม่ชัดเจนในสายวัฒนธรรมของตัวเอง ก็เข้าใจผิดพลาด

ฝรั่งเขียนว่า Cakravartin คนไทยเราเอง ไม่รู้ว่าฝรั่งเขียนเรื่องอะไร หลักการถ่ายถอดอักษร หรือวิธีเขียนคำบาลีสันสกฤตด้วยอักษรฝรั่งก็ไม่รู้ เลยจับเอามาว่า จักรวาทิน แล้วเราก็เอามาเขียนในตำราของเรา ว่าฝรั่งพูดเรื่อง “จักรวาทิน”

จักรวาทินคืออะไร ที่จริงเป็นจักรวรรดิน ซึ่งก็คือจักรวรรดิ หรือพระเจ้าจักรพรรดินั่นเอง แต่ภาษาสันสกฤตเขียน จกัรวรตินิ ถอดเป็นอักษรโรมันว่า Cakravartin ตรงกับบาลีว่า จกัฏวตติ (Cakkavatti)

เมื่อเราเข้าใจคำพูดไม่ถูกต้อง อ่านเป็นจักรวาทินเสียแล้ว เราอ่านเรื่องที่เขาเขียน ก็เข้าใจไม่ตรงกับเรื่องที่เขาต้องการจะพูด ทำให้เกิดความสับสน

เราไปเรียนวิชาการรัฐศาสตร์ของฝรั่ง เขาเขียนเรื่องอุดมการณ์ การปกครองในอดีตของ Southeast Asia เราเข้าไปเข้าใจว่าเขาพูดเรื่องจักรวาทิน ก็เลยไม่รู้ว่าเขาพูดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดินี้เอง

กลายเป็นว่า เรื่องในสายของเราเอง ที่เราควรรู้ดีกว่าฝรั่ง เวลาไปอ่านของฝรั่ง เราควรวิเคราะห์และวินิจฉัยเขา และช่วยแก้ไขให้เขาได้ เรากลับรู้ได้ไม่ถึงเขา แถมยังเข้าใจผิดพลาดมากอีกด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่ง ในเวลาที่ฝรั่งเขาจะใช้ภาษาอังกฤษเขียนถ้อยคำในภาษาอื่น เขามีระบบการถ่ายอักษร พร้อมทั้งวิธีการอ่านการออกเสียง เป็นต้น เช่น เมื่อเขียนชื่อคนชาวศรีลังกา คนศรีลังกาก็เขียนตามระบบถ่ายตัวอักษรที่วางไว้

ภาษาของศรีลังกานั้น มีรากฐานสืบมาจากภาษาบาลีเป็นอันมากทีเดียว ซึ่งก็อยู่ในสายวัฒนธรรมเดียวกับของเราเอง ซึ่งเราควรจะไปใส่ใจชัดเจนยิ่งกว่าฝรั่ง

คนไทยเราไปอ่านชื่อของคนศรีลังกาที่เขียนเป็นภาษาฝรั่ง เมื่อเราไม่รู้ไม่เข้าใจและไม่ได้ศึกษาระบบของเขา เราก็อ่านไม่ถูก (และมองเขาไม่ทะลุด้วย)

เราไปเห็นชื่อประธานาธิบดีศรีลังกาคงก่อน ที่เขาเขียนว่า Jayawardene เราก็อ่านว่า “ชยาวาร์เดเน” ชยาวาร์เดเนอะไรที่ไหนกัน ที่จริงก็คือนาย ชยวรธนะ หรือ ชยวัฒน์ (ชยวัฒน์) นั่นเอง แต่เขียนตามสำเนียงของเขา เมื่อเป็นภาษาอังกฤษจะเป็นอย่างนั้น

อาตมาก็ลองฟังดูว่าที่คนไทยออกเสียง ชยาวาร์เดเน นี้ วิหยุฝรั่ง เช่น V.O.A. และ B.B.C. เขาจะออกเสียงอย่างไร ไปฟังฝรั่งยังออกเสียงใกล้เคียงกว่า ฝรั่งออกเสียงว่า ชะยะวาดะนะ ก็ยังใกล้เคียงมา

ทำไมฝรั่งออกเสียงได้ดีกว่าคนไทย ก็เพราะคนไทยเราไม่ได้ศึกษาสืบทอดกันหาความรู้

ทั้งๆ ที่ว่า คริสต์ลัทธินี้ใกล้เมืองไทยมากกว่าฝรั่ง เราอยู่ในสายวัฒนธรรมเดียวกัน คนคริสต์ลัทธิที่นั่นชื่อของเขาส่วนมากก็มาจากพุทธศาสนา นายชัยวัฒน์นี่ชื่อก็มาจากภาษาบาลีนี้แหละ

อีกตัวอย่างหนึ่ง นายกรัฐมนตรีคริสต์ลัทธิคนทีแล้ว ที่ถูกสังหารไป เขาเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Premadasa คนไทยเอามาอ่านออกเสียงทางวิทยุ โฆษกบางคนก็ออกว่า “ประมาดาซ่า” ลองดูว่าอะไรหนอ ประมาดาซ่า อ้อ นายเปรมทาส นี่เอง อย่างนี้เป็นต้น

ที่ว่ามานี้ เป็นเรื่องของคนที่คนไทยเราตื่นความเจริญ แต่ตามความเจริญไม่ถึง ต้องขอพูดอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเราจึงได้แต่รูปแบบและเปลือกนอกมา

แม้แต่ในเรื่องที่เราควรจะเห็นและนำเขา เราก็ยังรู้ไม่เท่าไม่ถึง ไม่ถูกไม่ทัน ได้แต่งุ่มง่ามม่งม่า ถ้าอย่างนี้เราก็ต้องเป็นผู้ตามเขาแบบเถลไถลไถถายู้อยู่เรื่อยไป ไม่มีทางจะพ้นำเขาได้

พูดเรื่องเดียวกัน แต่เถียงกันคนละเรื่อง *

เมื่อถึงวาระที่มีการร่างรัฐธรรมนูญตามที่ตั้งกำหนดไว้ ได้มีการถกเถียงกันว่า จะให้มีบทบัญญัติว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ

* หัวข้อนี้ และหัวข้อที่ ๙ เป็นส่วนเพิ่มเติม (ในช่วงผ่าตัดตาทั้งสองข้าง ใช้วิธีพูดให้เขียนตามคำบอก) เพื่อจะพิมพ์ในปี ๒๕๔๗ แต่แล้วก็เพิ่มส่วนที่เน้นข้อมูลความรู้อีก ๘ หัวข้อ (๔๓ หน้า) และรอจะเพิ่มเติมอีก ยังไม่ได้พิมพ์ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ จึงตกลงให้พิมพ์ครั้งใหม่ นอกจากหัวข้อนี้และหัวข้อที่ ๙ แล้ว ได้เลือก ๓ หัวข้อ (๒๔ หน้า) จาก ๘ หัวข้อที่เพิ่มภายหลังนั้น มารวมพิมพ์ด้วย (คือมีอีก ๕ หัวข้อที่ยังไม่ได้นำมาพิมพ์)

ชาติหรือไม่ ในที่สุด ฝ่ายที่ไม่ให้มีบัญญัติก็ชนะคะเนนไป อย่างที่ทราบกันอยู่แล้ว

ใครชนะคะเนน ใครชนะใจ เป็นอย่างไร ในที่นี้ไม่ขอวิจารณ์ แต่น่าสังเกตว่า ทั้งสองฝ่ายที่เถียงกันนั้น ดูท่าว่าได้มีความเข้าใจความหมายของคำว่า “ศาสนาประจำชาติ” ไม่เหมือนกัน ไม่ตรงกัน และไม่ได้อัดอ้อนกันให้คำจำกัดความเสียด้วยว่า จะใช้คำว่า “ศาสนาประจำชาติ” ในความหมายว่าอย่างไร

เมื่อเป็นอย่างนี้ จะถือว่าเป็นเรื่องน่าขำ หรือจะว่าน่าห่วงใยก็ได้ เพราะมันกลายเป็นว่า คนที่มาประชุมกันนั้น พูดเรื่องเดียวกันแต่เถียงกันคนละเรื่อง แล้วจะไปได้เรื่อง ได้อย่างไร

ทั้งสองฝ่ายที่เถียงกันนั้น นอกจากเข้าใจความหมายของคำว่า “ศาสนาประจำชาติ” ไม่เหมือนกันแล้ว ความหมายที่แต่ละฝ่ายเข้าใจก็คลุมๆ เคือๆ ไม่ชัดเจนด้วย

ฝ่ายชาวพุทธผู้เห็นควรให้มีบัญญัติว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ก็มองความหมายไปตามความคิดความเข้าใจของตน ตามแนวทางของวัฒนธรรมประเพณี

บ้างก็มองแล้วว่า ไหนๆ พระพุทธศาสนาเท่าที่ตนมองเห็นก็เป็นศาสนาประจำชาติไทยโดยพฤตินัยอยู่แล้ว ก็ขอให้มีชื่อปรากฏในกฎหมายโดยนิตินัยด้วย

บ้างก็มองว่า ให้มีการบัญญัติอย่างนั้น เพื่อว่ารัฐและสังคมจะได้เอาจริงเอาจังในการอุปถัมภ์บำรุง เป็นต้น

แต่จะมองแค่นี้และอย่างไรก็ตาม ชาวพุทธเหล่านั้นก็มองไปแค่นี้ขอบเขตของวัฒนธรรมและหลักพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมา

ที่ว่าทางฝ่ายพระศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์ ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง อาณาจักรก็มีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา และพุทธจักรก็มีหน้าที่สั่งสอนประชาชนตั้งแต่ผู้ปกครองรัฐลงมา

ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งที่คัดค้าน ซึ่งโดยมากเป็นคนที่เรียกว่าสมัยใหม่ จบการศึกษาจากเมืองฝรั่ง ก็มองความหมายของ “ศาสนาประจำชาติ” ในเชิงว่า ทางฝ่ายศาสนาจะมีอำนาจหรือมีอิทธิพลต่อกิจการของรัฐอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่ชัดไม่เจนว่า จะมีอำนาจหรืออิทธิพลแค่ไหนอย่างไร เพราะตนเองก็ไม่รู้ชัดอีกเหมือนกันในเรื่องของฝรั่งนั้น ตลอดจนในเรื่องของศาสนาอื่นและสังคมอื่น

เรื่องนี้ควรจะถือเป็นบทเรียนสำหรับการปฏิบัติต่อไปภายภาคหน้า เพราะมีเค้าว่าจะมีการถกเถียงกันในเรื่องนี้ก็ ซึ่งไม่ควรจะวนเวียนกันอยู่อย่างเก่า

ควรจะพูดกันให้ชัดเสียที่ ตั้งแต่จำกัดความหมายให้เข้าใจตรงกัน แล้วจึงเถียงกันว่า จะเอาหรือไม่เอา

อย่างที่บอกแล้วว่า คำว่า “ศาสนาประจำชาติ” ในความหมายของคนไทยชาวบ้านหรือชาวพุทธ มองแค่เป็นความยอมรับนับสนุนและสัมพันธ์กันเชิงสั่งสอนแนะนำและอุปถัมภ์บำรุง อย่างที่เราารู้สึกกันในเมืองไทย จนจำกัดใจกันสืบมาว่าพระสงฆ์เป็นผู้ละบ้านเรือนไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง

พูดสั้นๆ ว่า โยมโยยทาน พระอวยธรรม แนะนำให้หลักทั้งในการครองบ้าน และในการครองเมือง ด้านหนึ่งเอื้อต่อกันด้วยการอุปถัมภ์และคำสอน แต่พร้อมนั้น อีกด้านหนึ่งก็ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงกิจการของกันและกัน

พระสงฆ์นั้นก็รู้ว่า “อคารสมา อนคาริยํ ปพพชิตโต” สละกอง โภคะและเครื่องญาติออกจากเหย้าเรือนบวชเป็นอนาคาริก เริ่มจากเจ้าชายสิทธัตถะทรงสละราชสมบัติเสด็จจากวังออกไปผนวช ไม่คลุกคลีกับชาวบ้านและไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการของเขา แต่แนะนำสั่งสอน เพื่อให้เขามีชีวิต ครอบครัวยุติ และสังคม ที่ดีงามมีความสุข

(แต่เพราะไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัวที่ไหน และไม่เป็นที่ฝักใฝ่กับใคร จึงใช้เมตตาจนถึงอุเบกขา สอนเขาอย่างตรงตามธรรมได้เต็มที่)

ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงในเรื่องของสงฆ์ และพระธรรมวินัย

ดังมีคติพุทธที่คนไทยถือกันมาแต่โบราณว่า ผู้บวชแล้ว เมื่อเป็นอยู่ตามพระธรรมวินัย ย่อมพ้นราชภัย

เหตุการณ์สำคัญซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี คือ การแผ่นดินตอนจะสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขณะที่พระเจ้าอยู่หัวประชวรหนัก ใกล้สวรรคต พระเพทราชา พร้อมด้วยขุนหลวงสรศักดิ์ (ที่ต่อมาเป็นพระเจ้าเสือ) ได้นำกำลังทหารมาล้อมวังเตรียมยึดอำนาจ เพื่อกันไม่ให้ออกญาวิไชยเณทร์ (C. Phaulkon) ขึ้นเป็นใหญ่บัญชาการบ้านเมือง

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมองเห็นว่า เมื่อพระองค์สวรรคต อำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่จำนวนมากจะต้องถูกจับประหารชีวิต จึงทรงใช้คติพุทธไทยนี้ให้เป็นประโยชน์ โดยตรัสสั่งให้ราชบุรุษไปนิมนต์สมเด็จพระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์มาเฝ้าพระราชวัง

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชพร้อมพระสงฆ์มาถึงวัง พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระดำรัสประกาศถวายวังแก่สงฆ์ แล้วพระสงฆ์ก็ทำพิธีผูกสีมาทำวังให้เป็นโบสถ์ จากนั้น อำมาตย์ราชบริพารคนใดจะมีภัย ก็ขอ

อุปสมบท แล้วสมเด็จพระสังฆราชและพระสงฆ์ก็นำพระภิกษุบวชใหม่ทั้งหมดกลับออกจากวังผ่านกองทหารไปอยู่วัดต่อไป พันท้ายบ้านเมือง

นี่ก็คือหลักความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักร ใครออกบวชแล้ว รัฐก็ไม่ไปยุ่งเกี่ยว และผู้ที่บวชแล้ว ก็ไม่มาก้าวร่างกายทางฝ่ายบ้านเมืองเช่นกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าจดจำ คือ คราวใกล้กรุงศรีอยุธยาแตก พระเจ้าบรมโกษฐ์ (บรมโกศ ก็ว่า) มีโอรส ๒ พระองค์ คือ เจ้าฟ้าเอกทัศ (เอกทัต ก็เขียน) กับเจ้าฟ้าอุทุมพร ทรงมีพระราชประสงค์ให้องค์น้องคือเจ้าฟ้าอุทุมพรขึ้นครองราชย์ และได้โปรดฯ ให้เจ้าฟ้าเอกทัตหนีไปผนวช (คงคล้ายที่โบราณว่าตัดหางปล่อยวัด) เมื่อพระองค์สวรรคต เจ้าฟ้าอุทุมพรก็ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร

แต่แล้วไม่ทันไร เจ้าฟ้าเอกทัศต้องการราชสมบัติ ก็ลาผนวชออกมา พระเจ้าอุทุมพรทรงเห็นว่าพระเชษฐาอยากครองราชย์ พระองค์ก็ไฝ่สงบ ทั้งที่เพิ่งครองราชย์ได้ ๒ เดือน ก็ได้ทรงยกราชสมบัติถวาย แล้วเสด็จออกทรงผนวช เจ้าฟ้าเอกทัศก็ขึ้นครองราชย์ เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เรียกกันง่ายๆ ว่า พระเจ้าเอกทัศ

ต่อมาไม่นาน พม่ายกทัพมารุกราน พระเจ้าเอกทัศคงไม่ถนัดการศึก เป็นเหตุให้เจ้าฟ้าอุทุมพรต้องลาผนวชมาว่าราชการแผ่นดินรักษาเมือง จนข้าศึกถอยกลับไป

พอข้าศึกพ้นไป พระเจ้าเอกทัศก็ทรงแสดงพระอาการระแวงเกรงว่าเจ้าฟ้าอุทุมพรจะแย่งราชสมบัติ เจ้าฟ้าอุทุมพรก็ทรงผนวชอีก

ต่อมา พม่ายกทัพมาอีก เจ้าฟ้าอุทุมพรก็ลาผนวชมาช่วยการศึกอีก แต่เมื่อพระเจ้าเอกทัศทรงแสดงพระอาการระแวง เจ้าฟ้าอุทุมพร

ก็ทรงผนวชอีก จนได้พระสมณญานามว่า “ขุนหลวงหาวัด”^{*}

เมื่อพม่ายกมาครั้งไทยเสียกรุงนั้น ในระยะสุดท้าย ราษฎรเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองจะล่มแน่แล้ว ถึงกับเขียนข้อความใส่บาตรทูลขอร้อง พระภิกษุเจ้าฟ้าอุทุมพร ขอให้ลามาชวนช่วยรักษากรุง แต่พระภิกษุเจ้าฟ้าอุทุมพรไม่ยอมสีกเสียแล้ว ในที่สุดกรุงศรีอยุธยา ก็แตก

ตามเรื่องนี้ก็ชัดเจนว่าการบวชเป็นเส้นสัญลักษณ์ที่แบ่งเขตพุทธจักรกับอาณาจักร ซึ่งคนไทยรู้จักกันมาว่า จะไม่ล่วงล้ำก้ำก่ายแทรกแซงกัน

ในสมัยอยุธยา แม้ว่าจะไม่มีรัฐธรรมนูญ แต่แน่นอนว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรคสากับอาณาจักรสยาม ไม่หย่อนกว่าความเป็นศาสนาประจำชาติ (ตามแบบไทยคติพุทธ)

กรณีที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ [โต] ถูกในหลวงรัชกาลที่ ๔ กริ้ว และทรงไล่ออกจากพระราชอาณาจักร แล้วท่านเข้าไปอยู่ในโบสถ์ โดยถือว่าพ้นจากพระราชอำนาจของ ร. ๔ ดังที่เล่ากันมาอย่างซ้ำๆ ก็แสดงถึงการที่คนไทยแม่นยำในคติที่ว่านี้ตลอดมา

คติที่ถือกันมาว่าพระสงฆ์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองนั้น ผังลึกในความคิดความเข้าใจของคนไทยถึงขั้นเป็นไปเองอย่างไม่ต้องสำนึก

จนกระทั่ง แม้แต่เมื่อเมืองไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองไปตามอย่างตะวันตก เป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว กฎหมายซึ่งในเรื่องทั่วไปบัญญัติแบบตะวันตก แต่พอมาถึงเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา กลับบัญญัติตามคติไทย เช่น ให้พระสงฆ์ไม่มีสิทธิใดๆ เกี่ยวกับการเลือกตั้ง สส. เป็นต้น

^{*} เจ้าฟ้าอุทุมพรทรงผนวช และลามพนวช ก็ครั้ง ตำราต่างๆ ว่าไว้ไม่ตรงกัน และไม่ชัดเจน

“รู้เขา” แค่เห็นเงามัวๆ, “รู้เรา” ก็ไม่เห็นเนื้อตัว ผีฝรั่งจึงมาหลอกคนไทย ได้อย่างน่ากลัว

กิจการศาสนาในความหมายแบบของเรา จะเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมือง ก็เพียงในการสั่งสอนแสดงหลักการในการบริหารการปกครองว่า การปกครองและผู้ปกครองที่ดี จะทำอะไรเพื่อให้บ้านเมืองดี และให้ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข (ไม่เข้ามาร่วมปกครองหรือสอดแทรก)

แต่หันไปดูทางด้านตะวันตกเลยจากเราไป และในสังคมแบบอื่น เขาไม่ได้มองอย่างนี้เลย

ในความหมายของสังคมแบบอื่น กิจการศาสนาของเขารวมไปหมด ทั้งการจัดกิจการบ้านเมือง การปกครอง การทหาร ตลอดจนการจัดการเศรษฐกิจ เป็นต้น ถือเป็นเรื่องของศาสนาโดยตรง

ฝรั่งมีคำแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาในหลักการที่เรียกว่า Church and State หรือ ศาสนจักรกับอาณาจักร

เพื่อรวบรัด ลองดูความหมายที่เขียนไว้ในสารานุกรมของฝรั่งฉบับหนึ่ง (*Compton's Interactive Encyclopedia, 2000*)

ขอยกคำของเขามาให้ดูเลยว่ (เพียงยกมาเป็นตัวอย่าง ข้อมูลในเรื่องนี้ยังมีที่น่ารู้อีกมาก) ดังนี้

The name given to the issue—**church and state**—is misleading, however: Church implies Christianity in one or more of its many denominations.

The issue is really between religion and politics. Which shall be the controlling force in a state?

อย่างไรก็ดี ชื่อที่ใช้เรียกประเด็นนี้ว่า “ศาสนจักร กับ อาณาจักร” นั้น ชวนให้เข้าใจผิด (ฟังเข้าใจว่า) ศาสนจักร หมายถึงศาสนาคริสต์ นิกายหนึ่งหรือหลายนิกาย ในบรรดานิกายทั้งหลายที่มีเป็นอันมาก

แท้จริงนั้น ประเด็นของเรื่องอยู่ที่ว่า ระหว่าง ฝ่ายศาสนากับฝ่ายการเมือง ฝ่ายไหนจะเป็นตัวกุมอำนาจบงการในรัฐ

ที่เขาเขียนอย่างนี้ก็เห็นได้ชัดตามประวัติศาสตร์ของอารยธรรมตะวันตก ที่ฝ่ายศาสนจักรกับอาณาจักร ต่างก็มีอำนาจในการปกครอง และบริหารกิจการบ้านเมือง จนกระทั่งมีการแก่งแย่งช่วงชิงแข่งอำนาจกัน (ให้ไปศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมตะวันตกเอาเอง)

ยิ่งกว่านั้น เมื่อศาสนจักร หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือแม้แต่ นิกายใดนิกายหนึ่ง ขึ้นมาเป็นศาสนาแห่งรัฐ หรือเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ศาสนาอื่นๆ หรือนิกายอื่นๆ ก็จะถูกกีดกันออกไป หรือแม้แต่ถูกบังคับกดขี่ข่มเหง

อย่างน้อย ในกิจการบ้านเมืองก็มีการจำกัดว่า คนต่างศาสนาจะเข้ารับราชการได้หรือไม่ หรือจะมีตำแหน่งฐานันดรได้สูงสุดแค่ไหน (เรื่องนี้ศึกษาดูในประเทศใกล้เคียงของไทยเอง ก็จะเข้าใจได้)

ขอยกอีกตัวอย่างหนึ่งให้เข้าใจง่าย ๆ

ในแง่ บทบัญญัติทางศาสนา กับ การตรากฎหมายของรัฐ

❀ การมี “ศาสนาประจำชาติ” แบบพุทธ มีความหมายไปได้แค่ไหน รัฐพึงสนใจใส่ใจหลักหรือข้อบัญญัติทางศาสนาที่เป็นประโยชน์

แก่ประชาชน แล้วก็เป็นเรื่องของรัฐเองที่จะนำเอาสาระของหลักหรือข้อบัญญัตินั้นมาจัดตราเป็นกฎหมายขึ้น เช่น รัฐอาจจะตรากฎหมายที่ส่งเสริมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ หรือนำเอาสาระของศีล ๕ ไปบัญญัติเป็นกฎหมาย (อย่างที่ได้อ่านมาแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นกม.แพ่ง หรือกม.อาญา)

ทั้งนี้ มิใช่เป็นการยกข้อบัญญัติทางศาสนาขึ้นเป็นกฎหมายโดยตรง และคณะสงฆ์หรือองค์กรศาสนาก็ไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือมีอำนาจในเรื่องของกฎหมายบ้านเมืองนั้นด้วย

ที่ว่ามานี้ เป็นเรื่องธรรมดาตามลักษณะและตามหลักการของพระพุทธรศาสนา

ข้อพึงสังเกต: ในพระพุทธรศาสนา มีบทบัญญัติที่ถือได้ว่าเป็นข้อบังคับก็เฉพาะวินัยของพระสงฆ์เท่านั้น

แต่สำหรับคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน ทุกอย่างเป็นเรื่องของการสั่งสอนให้การศึกษา ซึ่งเขาเข้าไปปฏิบัติโดยสมัครใจเอง แม้แต่ศีล ๕ ก็เป็นเรื่องที่เขาตั้งใจสมาทาน อย่างที่รู้จักกันอยู่ชัดเจนว่า คนอาราธนาขอศีลแล้ว พระจึงให้ศีล

เมื่อบ้านเมืองรับเป็นภาระที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธรศาสนา รัฐก็ดูแล รวมทั้งพิจารณาวางบทบัญญัติตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อปกป้องคุ้มครอง ซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายรัฐเอง และใช้บังคับแก่พลเมืองทั้งพระสงฆ์และชาวบ้าน โดยมุ่งที่จะรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนราษฎร มิใช่จะให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง

ถ้าจะถือว่ามีความหมายเนื่องด้วยการที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ก็ให้เห็นตัวอย่างชัดเจน เช่น “กฎพระสงฆ์” ในรัชกาลที่ ๑ *

★ แต่ “ศาสนาประจำชาติ” แบบตะวันตก/แบบสังคมนิยม หมายความว่า รัฐมักต้องยกเอาข้อบัญญัติของศาสนา หรือศาสนบัญญัติขึ้นมาใช้เป็นกฎหมายบังคับแก่ประชาชน หรือให้องค์กรศาสนามี

* กฎพระสงฆ์ ใน รัชกาลที่ ๑ ซึ่งเอาโทษพระสงฆ์บ้าง เอาโทษทั้งพระและคฤหัสถ์บ้าง เช่นว่า “ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุครบควรจะอุปสมบทแล้ว ก็ให้บวชเข้าจำพรรษา คำนลฐุระ วิปคณาธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความรู้อิทธิทธิให้ผิดทุระทั้งสองไป... ถ้าแลสามเณรรูปใดอายุครบถึงอุปสมบทแล้ว มิได้บวช เที่ยวเล่นไว้เว้อยู่ จับได้ จะเอาตัวสามเณรแลชีต่อนอาจารย์ญาติโยมเปนโทษจงหนัก” ว่า “เปนประเวณีในพระพุทธศาสนาสืบมาแต่ก่อน มีพระพุทธฎีกาโปรดไว้ให้ภิกษุสามเณรอันบวชแล้ว ในพระศาสนารักษาศุระสองประการ คือคำนลฐุระวิปคณาธุระ เปนที่ยุตหน่วง... แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้มีภิกษุโลเลละวัฏฐะประนิบัติแลปฏิบัติงานตัวว่าเปนกัจวัด มิได้รำเรียนศุระทั้งสองฝ่าย อย่าให้มีได้เปนอันขาดทีเดียว” ว่า “ฝ่ายพระพุทจักรพระราชอาณาจักรย่อมพร้อมกันทั้งสองฝ่ายชวนกันชำระพระศาสนา (มิให้มีปาระภิกษุทำลายพระศาสนาได้ เปนประเวณีสืบมาทั้งนี้)... ถ้าแลฝ่ายพระสงฆสมณทั้งปวงมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ แลละเมินเสียให้มิโจรปล้นพระศาสนาขึ้น... จะเอาโทษแก่พระราชอาณาเขตลงมา... ฝ่ายฆะรวาษาทั้งปวง ถ้าแลผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ ละเมินเสีย... จะเอาโทษแต่มูลนายลงมาจนบิดามานดาญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน... จะได้พร้อมกันช่วยกันรักษาพระศาสนาทั้งสองฝ่ายฉนี้ พระพุทธศาสนาจึงจะบริสุทธิเป็นที่ไว้ที่บูชาแก่เทพามนุษย์ทั้งปวงสืบไปกว่าจะถ้วนหัวพันพระวษา” และว่า “อนึ่งถ้าผู้ใดล้มตาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาพนิมนพระสงฆสวดพระมาลัย ให้นิมนสวดแต่พระอะภิธรรม แลสวดให้สำรวดไปปรกติอย่าให้ร้องเปล่านำ... ประการหนึ่งห้ามอย่าให้อ่อนประชาธาถูกลูกค้ำร้านแพแขกจีนไทยชายผ้าแพรพรรณแก่พระสงฆสามเณรเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟัง... จะเอาตัวเปนโทษจงหนัก” (กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๓. --กรุงเทพฯ: สุสภาพไล, ๒๕๔๘, หน้า ๓๕๑, ๓๕๗, ๓๗๕-๓๗๕ และ ๓๘๐)

อำนาจตราหรือร่วมในการตรากฎหมายของบ้านเมืองด้วย และนี่ก็เป็นเรื่องธรรมดาตามลักษณะและตามหลักการของศาสนานั้นๆ ที่ได้เป็นมาแล้วและก็กำลังเป็นอยู่

ที่ว่านี้ เป็นเรื่องของความรู้ความเข้าใจ เป็นความแตกต่างตามธรรมดา และความแตกต่างก็มีใช่เป็นการเปรียบเทียบว่าอันไหนดีหรือไม่ดีดีกว่ากัน แต่ละบุคคลมีเสรีภาพที่จะพิจารณาเอง แต่การไม่ให้ความรู้ตามที่มันเป็นนั่นแหละคือความไม่ถูกต้อง

แล้วที่ว่านั้นก็มีความหมายรวมไปถึงว่า ศาสนจักรหรือทางฝ่ายศาสนา สามารถใช้อำนาจโดยตรงต่อการเมืองการปกครองของประเทศ ตลอดจนระหว่างประเทศด้วย

ขอให้ดูประวัติศาสตร์ของตะวันตก ไม่ต้องพูดยาว แคยกตัวอย่างก็พอ เช่น ในปี พ.ศ.๒๐๓๖ (ค.ศ.1493) ในยุคเริ่มล่าอาณานิคม

เมื่อสเปนกับโปรตุเกสขัดแย้งกัน องค์สันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ ที่ ๖ (Pope Alexander VI) ก็ได้ประกาศโองการกำหนดขีดเส้นแบ่งโลกนอกอาณาจักรคริสต์ออกเป็น ๒ ซีก ให้สเปนมีสิทธิเข้าครอบครองดินแดนในโลกซีกตะวันตก ให้โปรตุเกสมีสิทธิเข้าครอบครองดินแดนในโลกซีกตะวันออก

ต่อมา เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงกันขยับเส้นแบ่งออกไป และเซ็นสัญญาตอร์เดซิลลาส (Treaty of Tordesillas) ก็ต้องให้องค์สันตะปาปาจูเลียสที่ ๒ (Pope Julius II) ประกาศโองการรับรองใน พ.ศ.๒๐๔๙ (ค.ศ.1506)

สงครามศาสนาระหว่างชาวคริสต์กับมุสลิม ที่เรียกว่าครูเสดส์ (Crusades) เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๑๖๓๘ (ค.ศ.1095) และยาวนานเกือบ

๒๐๐ ปี ก็เพราะองค์สันตะปาปาเออร์บันที่ ๒ (Pope Urban II) ทรงระดมทัพของประเทศคริสต์ไปกู้เยรูซาเล็มแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์จากมุสลิม

ในสมัยกลางของยุโรป (Middle Ages) กษัตริย์และจักรพรรดิเมืองฝรั่งขึ้นครองราชย์ โดยมีพิธีที่องค์สันตะปาปาประมุขแห่งศาสนาจักรเป็นผู้สวมมงกุฎ และองค์สันตะปาปาเองก็ทรงสวมมงกุฎสามชั้นที่เรียกว่า Tiara (สันตะปาปาจอห์นปอลที่ ๑/Pope John Paul I ทรงเลิกประเพณีที่สันตะปาปาสวมมงกุฎนี้เมื่อปี ๒๕๒๓/1978)

ข้อนี้ไม่อาจเป็นไปได้สำหรับประมุขสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอย่างสมเด็จพระสังฆราชในเมืองไทย ที่ถือว่าเป็นผู้สละโลกแล้ว นอกจากไม่ทรงสวมมงกุฎเองแล้ว ทั้งที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งรัฐ แต่พระสงฆ์ ซึ่งถือหลักที่ว่าไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องแบบชาวบ้าน แม้จะได้รับการนิมนต์เข้าไปในพิธีบรมราชาภิเษก ก็เพียงรับพระราชทานฉันทและถวายพระพร ไม่รับหน้าที่สวมมงกุฎแก่พระมหากษัตริย์ หรือทำการใดๆ ที่เป็นเรื่องฝ่ายคฤหัสถ์ แต่ปล่อยให้ภารกิจนี้เป็นหน้าที่ของพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนบุคคลในศาสนาที่คล้ายกับของตะวันตกทำหน้าที่นี้สืบมา

(บางคนเรียกพราหมณ์ว่าเป็นนักบวช แต่ที่จริงพราหมณ์ไม่ได้บวช คือไม่เป็นบรพชิต ไม่มีการบวช เพราะเกิดมาในวรรณะพราหมณ์ ก็เป็นพราหมณ์เองโดยกำเนิดทันที)

ถ้าย้อนกลับไปดูพระประวัติของพระเยซูคริสต์เอง จะเห็นว่าแท้จริงนั้น พระองค์ดำรงพระชนม์คล้ายกับนักบวชหรือสมณะในชมพูทวีป แต่พระเยซูทรงมีพระชนมายุสั้น ทรงมีเวลาประกาศศาสนาไม่นาน พุดได้ว่าทรงประกาศเพียงคำสอน แต่ยังมีได้จัดตั้งชุมชนนักบวช

และยังมีได้บัญญัติกฎเกณฑ์ทางวินัย ที่จะเป็นการอบและขอบเขตว่า นักบวชและองค์กรศาสนาจะมีบทบาทในสังคมแค่ไหนอย่างไร

ดังที่ทราบกันดีว่า เมื่อครั้งสิ้นพระชนม์ พระเยซูคริสต์มีสาวกที่ ทรงยอมรับหรือเลือกไว้เพียง ๑๒ ท่าน อาจจะมีถือได้ว่าการที่ทรงเลือก หรือยอมรับว่าเป็นศิษย์หรือเป็นสาวกนั้นแหละ เป็นการบวชของสาวก ทั้ง ๑๒ ท่านนั้น แต่เมื่อบวชอย่างนั้นแล้ว ยังไม่ทันได้มีระเบียบแบบแผนอะไรเป็นวินัยขึ้นมา พระเยซูคริสต์ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน

เพราะเหตุที่ไม่มีวินัยบัญญัติไว้แต่เดิมนั้นแหละ วิถีชีวิตของนักบวชในศาสนาคริสต์ จึงไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนแน่นอน เช่น แม่แต่ในเรื่องที่ว่า เป็นผู้ถือพรหมจรรย์หรือไม่ และเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมืองได้แค่ไหน ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่เรื่อยๆ

อย่างในเรื่องการถือพรหมจรรย์ บางยุคสมัย ให้นักบวชต้องถือพรหมจรรย์ทั้งหมด บางยุคสมัย มีกำหนดว่าบาทหลวงชั้นสูงระดับบิชอปขึ้นไปจึงถือพรหมจรรย์ ส่วนบาทหลวงชั้นต่ำกว่านั้นมีการบวชได้

ในด้านที่เกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง บาทหลวงมีบทบาทมาตลอดสมัยโบราณ เพียงแต่ต่างรูปแบบและขีดขั้น บางยุคสมัย บาทหลวงอยู่ในฝ่ายศาสนจักร แต่มีอำนาจลุ่มล้ำเข้าไปในฝ่ายอาณาจักร บางยุคสมัย บาทหลวงรับราชการ มียศตำแหน่งอยู่ในอาณาจักรเองโดยตรง เป็นมหาเสนาบดี หรืออาจเป็นเจ้าของนครเองทีเดียว

พูดรวมๆ ว่า ศาสนจักรคริสต์ในอดีต เฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกลาง มีอำนาจยิ่งใหญ่หนักหนา และได้แก่งแย่งอำนาจกับฝ่ายอาณาจักรเรื่อยมา โดยทางศาสนจักรต้องการครองอำนาจสูงสุด ทั้งด้าน *ศาสนการ* (spiritual) และด้าน *คามียการ* หรือ *รัฐราชการ* (temporal) แต่ทาง

ฝ่ายอาณาจักรก็ต้องการมีอำนาจเหนือฝ่ายศาสนจักรเช่นกัน

ตัวอย่างที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และการแข่งอำนาจกัน เช่น พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ (Henry IV) กษัตริย์เยอรมัน ถูกสันตะปาปาเกรกอรีที่ ๗ (Pope Gregory VII) ลงโทษคว่ำบาตร และถอดจากความเป็นกษัตริย์

พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ต้องทรงเดินทางข้ามภูเขาแอลป์ (the Alps) เสด็จไปทรงยื่นพระบาทเปล่ากลางหิมะ และอดพระกระยาหาร ยามฤดูหนาว ในเดือนมกราคม พ.ศ.๑๖๒๐ (ค.ศ.1077) ข้างนอกวัง ในอิตาลีภาคเหนือ ถึง ๓ วัน จึงทรงได้รับอนุญาตให้เข้าไปคุกเข่าเฝ้ารับการไถ่ถอนโทษจากองค์พระสันตะปาปา

ต่อมา พ.ศ.๑๖๒๓ (ค.ศ.1080) สันตะปาปาเกรกอรีก็ประกาศคว่ำบาตรและถอดพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ จากความเป็นกษัตริย์อีก

ฝ่ายพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ได้หนุนบาทหลวงผู้ใหญ่วกหนึ่งให้ประชุมเลือกตั้งปฏิสันตะปาปา (Antipope — Clement III) ขึ้นมาแทนสันตะปาปาเกรกอรี แล้วยกทัพมายึดกรุงโรม และในปี ๑๖๒๗/1084 ก็ได้รับการสวมมงกุฎจากปฏิสันตะปาปาให้เป็นจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire)

ฝ่ายสันตะปาปาสายตรงองค์ต่อๆ มา ก็ยื้ออำนาจกลับคืน และได้ประกาศประณามพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ กระทั่งในที่สุดถึงปี ๑๖๔๘/1105 พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ก็ถูกบีบให้ต้องสละราชสมบัติ

นอกจากมีอำนาจในฝ่ายศาสนจักรเองที่แข่งกับอาณาจักรแล้ว บาทหลวงผู้ใหญ่อำนาจไม่น้อยก็ไปมีอำนาจอยู่ในอาณาจักรโดยตรง เป็นเจ้าครองนครเป็นต้นเองบ้าง จนถึงรับราชการเป็นใหญ่ในระดับ

อัศวินหาเสนาบดี ก็มี

(ตัวอย่างง่าย ๆ คือ คาร์ดินัล Richelieu ที่ได้เป็นอัศวินหาเสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ แห่งประเทศฝรั่งเศส [ค.ศ.1624-1642=พ.ศ.๒๑๖๗-๒๐๘๕] และเป็นผู้นำฝรั่งเศส ในกิจการทั้งภายในและระหว่างประเทศ รวมทั้งการทำสงคราม ๓๐ ปีแห่งยุโรป)

รู้ความจริงไว้ เพื่อแก้ปัญหา มิใช่เพื่อมาเคืองแค้นกัน ศาสนาประจำชาติแบบฝรั่ง-ไทย มีความหมายตรงข้ามกัน

การที่ศาสนบุคคลและองค์กรศาสนาคริสต์มีอำนาจทางการเมืองนั้น มิใช่เพียงเพื่อเข้าควบคุมหรือบริหารกิจการบ้านเมืองเท่านั้น แต่จุดหมายใหญ่กว่านั้น ก็คือ เพื่อกำกับตลอดจนบังคับควบคุมความเชื่อของประชาชนหรือของหมู่มนุษย์ทั้งหมด ไม่ให้ผิดแผกออกไปจากหลักของศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะจากมติที่ศาสนจักรแห่งกรุงโรม เป็นต้นได้กำหนดให้

(กรุงวาติกัน/Vatican City ที่เป็นรัฐเล็กๆ อิสระ ขององค์พระสันตะปาปา เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.1929/พ.ศ.๒๔๗๒ ในยุคสมัยใหม่ หลังจากมีประเทศอิตาลีปัจจุบันใน ค.ศ.1870/พ.ศ.๒๔๑๓ แล้ว)

ดังนั้น ตลอดประวัติศาสตร์ในอดีตอันยาวนานกว่าพันปี ทั้งก่อนและในสมัยกลางของยุโรป (Middle Ages, ค.ศ.476-1453/พ.ศ.๑๐๑๙-๑๙๑๖) คริสต์ศาสนจักร โดยใช้อำนาจของตนเองบ้าง โดยใช้อำนาจของตนผ่านทางอาณาจักรบ้าง โดยร่วมกับฝ่ายอาณาจักรบ้าง ได้ควบคุมบังคับให้คนเชื่อถือปฏิบัติตามหลักศาสนาคริสต์ และลงโทษคนที่ไม่เชื่อหรือเชื่อต่างออกไป

โดยเฉพาะได้ทำการที่ฝรั่งเรียกว่า “persecution” (การทำหั่นหรือย้ายบีบิตา) ตลอดจน “religious wars” (สงครามศาสนา) มากมาย เรื่อง persecution และ religious wars นี้ ร้ายและรุนแรงแค่ไหน ไม่ต้องใช้เวลาบรรยายที่นี้ ถ้าสนใจ ก็ไปค้นอ่านเองได้ หาไม่ยาก

ตัวอย่างง่ายๆ ก็คือ การที่องค์สันตะปาปาเกรกอรีที่ ๙ (Pope Gregory IX) ได้ทรงตั้งศาลไต่สวนศรัทธา (Inquisition) ขึ้นใน ค.ศ. 1231 (=พ.ศ.๑๗๗๔) โดยร่วมกับฝ่ายอาณาจักร คือพระเจ้าเฟรเดอริกที่ ๒ จักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Emperor Frederick II) ซึ่งได้ทรงตรากฎหมายให้อำนาจศาลนั้นดำเนินการได้ทั่วทั้งจักรวรรดิ สามารถสั่งให้เจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองจับคนที่ถูกตัดสินว่าเป็นคนนอกกรีตมาเผาทั้งเป็น

การที่บาทหลวงและศาสนจักรเข้าไปแทรกแซงครอบงำกิจการบ้านเมือง การขัดแย้งแย่งอำนาจกับอาณาจักร การบังคับศรัทธาของประชาชน ตลอดจนสงครามศาสนาในยุโรป มีเรื่องราวมากมาย ในที่นี้พูดไว้พอให้เห็นเค้าความ*

ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา เมื่อถูกบีบคั้นกดดันรุนแรง คนก็ดิ้นรนหาทางหลุดพ้น ในที่สุด การดิ้นรนและปะทะกระแทกก็นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงใหญ่ๆ ในสังคมตะวันตก เกิดการปฏิวัติต่างๆ และการก้าวย้ายแห่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์

ว่าโดยย่อ ควรรู้จักการปฏิวัติออกจากอิทธิพลและการครอบงำของศาสนจักรคริสต์ ดังต่อไปนี้

* ในการพิมพ์ครั้งนี้ (เพื่อไม่ให้หนังสือหนาหนัก) ได้ตัดข้อความในต้นฉบับ ที่เล่าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านี้ออกไปก่อน ประมาณ ๒๔ หน้า

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ถือว่าเริ่มต้นใน ค.ศ.1543 และดำเนินต่อมาตลอดศตวรรษที่ 16 และ 17 จนทำให้ ค.ศ.18 เป็นยุคพุทธิปัญญา (Enlightenment) หรือยุคแห่งเหตุผล (Age of Reason) ที่ฝรั่งเศสสมัยใหม่ใฝ่นิยม จนถึงกับตั้งวิทยาศาสตร์ และหันหลังให้แก่ศาสนาคริสต์

การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (เริ่มในอังกฤษ ประมาณ ค.ศ.๑๗๕๐-๑๘๕๐) ซึ่งทำให้ฝรั่งหันไปผลิตเหล็กกับวิธีชีวิตแบบใหม่ในแนวทางของเทคโนโลยี เปี่ยมด้วยความหวังจากวิทยาศาสตร์ และห่างเหินจากศาสนาคริสต์ยิ่งขึ้น

การปฏิวัติฝรั่งเศส (French Revolution, ค.ศ.๑๗๘๙-๑๘๑๕) ตามมาใกล้ๆ กับการปฏิวัติของอเมริกา/American Revolution ใน ค.ศ.๑๗๗๕-๑๗๘๓) อันเป็นการปฏิวัติทางการเมือง ที่ล้มเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประกาศสิทธิของมนุษย์และราษฎร ซึ่งสามัญชน (เรียกในคราวนั้นว่า Third Estate/ฐานันดรที่ ๓) ลุกขึ้นมาล้มล้างลัทธิศักดินา พร้อมทั้งระบอบอภิชนาธิปไตย (aristocracy, คณาธิปไตย ก็ว่า)

การปฏิวัติฝรั่งเศสนั้น มุ่งปลดเปลื้องสังคมให้พ้นจากอำนาจครอบงำของอภิสิทธิชน ๒ พวก คือ ขุนนาง และบาทหลวง (2 privileged classes, i.e., the nobility and the clergy เรียกในคราวนั้นว่าเป็น First & Second Estates/ฐานันดรที่ ๑ และ ๒) อันเป็นจุดเริ่มเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย (democracy)

(การปฏิวัติครั้งนี้ทำให้บาทหลวงในประเทศฝรั่งเศสหมดไปครึ่ง

ต่อครึ่ง เนื่องจากบาทหลวงจำนวนมากถูกประหารชีวิตหรือไม่กี่สิ้นชีพในคุก และอีกพวกหนึ่งก็ออกจากศาสนจักรไปเลย)

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคริสต์ศาสนจักรที่ศาสนาคริสต์กลายเป็นแกนนำกำกับควบคุมเศรษฐกิจ การทหาร การเมืองของยุโรป มาตลอดเวลาพันปีแห่งสมัยกลางของโลกตะวันตก บัดนี้ได้สิ้นสุดลง และหักเหออกไปในทางตรงข้ามสู่การแยกออกจากกัน

นี่ก็คือแบบแผนอย่างใหม่ ที่เริ่มขึ้นในสังคมตะวันตกสมัยใหม่ และสังคมประชาธิปไตยทั่วไปยึดถือตามเป็นหลัก คือการแยกรัฐกับศาสนจักรออกจากกัน (separation of church and state หรือ church-state separation)

แม้ว่าบางประเทศจะมีแนวทางและแบบแผนอย่างใหม่ของตนเอง เช่น ประเทศอังกฤษเริ่มยุคใหม่นี้ด้วยการถอนตัวออกจากอำนาจของคริสต์ศาสนจักรแห่งกรุงโรม โดยตั้งศาสนจักรจำเพาะของตนเองขึ้นมา คือศาสนจักรอังกฤษ หรือนิกายอังกฤษ (Church of England อย่างกว้างเรียกว่า Anglican Church รวมอยู่ในนิกายโปรเตสแตนต์) ซึ่งเป็นศาสนาแห่งรัฐหรือศาสนาประจำชาติของอังกฤษจนบัดนี้

กษัตริย์อังกฤษทรงเป็นประมุขของศาสนจักรอังกฤษนี้เสียเองกับทั้งยังเริ่มยุคใหม่ด้วยการกำจัดร่องรอยแห่งอำนาจของคริสต์ศาสนจักรแห่งกรุงโรม คือของนิกายโรมันคาทอลิกที่เป็นหลักมาแต่เดิมนั้น ด้วยอย่างรุนแรง (ทำ persecution เช่น ยึดที่วัด เผาวัด ฆ่าศาสนิก ธิบทรัพย์สิน)

ประเทศสำคัญที่จัดวางแบบแผนความสัมพันธ์แบบแยกรัฐกับศาสนจักร (church-state separation) อย่างเดียวกันและเกือบ

พร้อมกันกับฝรั่งเศส คือสหรัฐอเมริกา

ชนชาติที่ตั้งประเทศอเมริกา^{นี้} มีภูมิหลังแห่งการถูกบีบคั้นบังคับทางศาสนาและหนี้ยักการ^{ทำ}ห้าปี^{ที่}ทานั้น^{นี้}มาจากยุโรป จึงมุ่งหวังและยึดมั่นอย่างยิ่งในอุดมคติแห่งอิสรเสรีภาพ (freedom) เมื่อตรารัฐธรรมนูญจึงเน้นหนักในเรื่องนี้ และถือเป็นความทรงจำที่จะต้องเตือนสำนึกของชนในชาติให้ตระหนักอยู่ตลอดเวลา

ดังคำของศาลสูงสุด (Supreme Court) ของอเมริกา ที่เขียนเตือนใจคนอเมริกันไว้เมื่อครั้งพิจารณาตัดสินคดีหนึ่ง ใน ค.ศ.1947 ดังขอคัดความบางตอนมาว่า

อนุบัญญัติข้อ ๑ (the First Amendment ในรัฐธรรมนูญอเมริกัน) ซึ่งอาศัยอนุบัญญัติข้อ ๑๔ ให้บังคับใช้แก่บรรดา^{รัฐ}ทั้งหลาย...กำหนดว่า รัฐ “จะไม่ตรากฎหมายขึ้นเชิดชูสถาบันศาสนาหนึ่งใดหรือห้ามการดำเนินการโดยเสรีของศาสนานั้น...”

ถ้อยคำในอนุบัญญัติข้อ ๑ เหล่านี้ สะท้อนขึ้นมาในใจของชาวอเมริกันยุคแรก ให้เห็นมโนภาพอันเด่นชัด ที่แสดงถึงสภาพและปฏิบัติการต่างๆ ที่พวกเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะขจัดให้หมดสิ้นไป เพื่อจะรักษาเสรีภาพไว้ให้แก่ตนและคนรุ่นหลัง

แน่นอนว่า จุดหมายของเขายังไม่ลุล่วงโดยสมบูรณ์ แต่กระนั้น ทั้งที่ชนชาติอเมริกันได้มุ่งหน้าสู่จุดหมายนั้นมาถึงเพียงนี้แล้ว ข้อความว่า “กฎหมายขึ้นเชิดชูสถาบันศาสนาหนึ่งใด” ก็จะมี

ได้ช่วยให้คนอเมริกันสมัยปัจจุบันระลึกนึกเห็นได้ชัดเจนนัก ถึงความเลวร้าย ความน่าหวาดกลัว และปัญหาต่างๆ ทางการเมือง ที่เป็นเหตุให้ต้องเขียนข้อความนั้นไว้ในสิทธิบัตรของเรา (Bill of Rights = อมนุษย์บัญญัติ ๑๐ ข้อแรกในรัฐธรรมนูญอเมริกัน) ...

เหล่าชนผู้มาตั้งถิ่นฐานในประเทศนี้ยุคแรกๆ นั้น จำนวนมากทีเดียว มาประเทศนี้จากยุโรป เพื่อหลบหนีจากข้อกำหนดของกฎหมาย ที่บังคับเขาให้อุปถัมภ์บำรุงและเข้าร่วมกิจกรรมของนิกายศาสนาที่รัฐบาลอุปถัมภ์บำรุง

หลายศตวรรษก่อนหน้านั้น รวมทั้งในยุคสมัยเดียวกับที่อเมริกาเป็นอาณานิคม เต็มไปด้วยความปั่นป่วน การวิวาทขัดแย้งวุ่นวายของประชาชน และการห้ามนับถือกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากนิกายที่รัฐยกขึ้นสถาปนา ซึ่งมีความมุ่งมั่นที่จะรักษาความยิ่งใหญ่ทางศาสนาและการเมืองของตนไว้ให้เด็ดขาด

ด้วยอำนาจของรัฐบาลที่ส่งเสริมสนับสนุน นิกายศาสนานั้นๆ ในต่างกาละ ต่างเทศะ พวกคาทอลิกก็ห้ามนับถือพวกโปรเตสแตนต์ พวกโปรเตสแตนต์ก็ห้ามนับถือพวกคาทอลิก พวกโปรเตสแตนต์นิกายโน้นก็ห้ามนับถือโปรเตสแตนต์ที่ต่างนิกายอื่นๆ พวกคาทอลิกสายความเชื่อหนึ่ง ก็ห้ามนับถือพวกคาทอลิกอีกสายความเชื่อหนึ่ง แล้วทุกนิกายเหล่านี้ (ทั้งโปรเตสแตนต์ ทั้งคาทอลิก) ก็

ได้ห้าห่นปีทาพวกยิวเป็นคราวๆ

ด้วยความพยายามที่จะบังคับให้จงรักภักดีต่อนิกายศาสนาที่ได้ขึ้นมาเป็นนิกายที่สูงสุดและเข้าพวกกับรัฐบาลในยุคสมัยนั้นๆ ชายหญิงทั้งหลายได้ถูกปรับสินไหม ได้ถูกจับขังคุก ได้ถูกทรมานอย่างโหดร้าย และถูกสังหาร

ในบรรดาความคิดทั้งหลายที่คนเหล่านี้ถูกลงโทษ ก็เช่นการพูดโดยไม่เคารพต่อความคิดเห็นของอาจารย์สอนศาสนาในนิกายที่รัฐบาลอุ้มชู การไม่ไปร่วมกิจกรรมของนิกายเหล่านั้น การแสดงความไม่เชื่อในคำสอนของอาจารย์สอนศาสนาเหล่านั้น และการที่มีได้ยอมเสียภาษีรัฐและภาษีศาสนาเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกายศาสนานั้น

ปฏิบัติการเหล่านี้ที่มีในโลกเก่า คือยุโรป ได้ถูกนำมาปลุกฝังลง และเริ่มจะแพร่ขยายไปในผืนแผ่นดินอเมริกาใหม่ ...

ผู้ที่มีความคิดเห็นผิดแผกแตกต่างออกไปเหล่านี้ ถูกบังคับให้ต้องเสียภาษีศาสนาและภาษีบ้านเมือง เพื่อเอามาอุปถัมภ์บำรุงนิกายศาสนาที่รัฐอุ้มชู ซึ่งมีศาสนาจารย์ไปเที่ยวเทศนาคำสอนอันแสนร้อน ที่มุ่งจะเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้แก่ร่างกายของตน ด้วยการก่อให้เกิดความชิงชังอย่างร้อนแรงแก่ผู้ที่คิดผิดแผกออกไป

ปฏิบัติการเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสามัญชนตื่น ถึงขั้นที่สร้างความหวาดผวาแก่ชาวอาณานิคม

ผู้รักเสรีภาพ จนเกิดเป็นความรู้สึกขาดแขง การเรียกเก็บภาษีเพื่อเอามาจ่ายเป็นเงินเดือนของอาจารย์สอนศาสนาและมาก่อสร้างคูแลร์รักษาโบสถ์ พร้อมทั้งทรัพย์สินของโบสถ์เหล่านี้ ก่อให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจแก่ชาวอาณานิคมเหล่านั้น ความรู้สึกเหล่านี้แหละ ที่แสดงออกมาเป็นข้อความในอนุบัญญัติข้อที่ ๑ (First Amendment)

[Excerpt from the opinion of the US Supreme Court, Everson v. Board of Education, 1947. *Microsoft Encarta Encyclopedia 2001*]*

แท้จริงนั้น เมื่อรัฐมิหลังอย่างที่วามาแล้ว ถ้าเมื่อใดมีโอกาสควรจะยกเรื่องการแยกรัฐกับศาสนจักรของฝรั่งนี้ขึ้นมาพิจารณากันว่ามันเป็นหลักการของประชาธิปไตยจริง หรือว่า ๑

- ๐ ด้านหนึ่ง มันเป็นการหยุดยั้งของอารยธรรมอยู่ในที่หลบพัก เมื่อยังหาทางออกไม่ได้ อันน่าเห็นใจ
- ◇ อีกด้านหนึ่ง มันเป็นเพียงเครื่องบังชี้ถึงอาการสุดโต่งแห่งปฏิกิริยาอัปจนของมนุษย์ที่ยังพัฒนาไม่เพียงพอ

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชัดเจนแน่นอนก็คือ ในสังคมตะวันตกแต่เดิมนั้น เมื่อครั้งรัฐกับศาสนาผูกพันแนบสนิทกัน อันถือได้ว่าเป็นการมีศาสนาประจำชาตินั้น ก็คือการที่อาณาจักรกับศาสนจักรมีความสัมพันธ์ต่อกันแบบคลุกเคล้ากันจนในที่สุดจึงเป็นเหตุให้ต้องแยกออกจากกัน

โดยนัยนี้ หลักการแห่งการแยกรัฐกับศาสนจักรออกต่างหาก

* คัดตัดตอนจาก *ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน?* [กรรมการปฏิรูปการศึกษา สหชนากับ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)], พ.ศ.๒๕๔๔, หน้า ๕๔-๖๐

จากกัน ของสังคมนะวันตกสมัยใหม่ อันสังคมที่ประสงค์จะเป็น
ประชาธิปไตยมากมายพากันยึดถือตามนั้น จึงควรเรียกให้ชัดว่าเป็น
negative separation of church and state

ส่วนในสังคมไทยตามคติพุทธแต่เดิมมา เมื่อครั้งรัฐกับศาสนา
ผูกพันแนบสนิทกัน อันถือได้ว่าเป็นการมีศาสนาประจำชาตินั้น ก็คือ
การที่อาณาจักรกับพุทธจักรมีความสัมพันธ์ต่อกันแบบแยกออกทำ
หน้าที่ต่างหากกัน เพื่อเกื้อกูลกัน

นั่นคือ ในแบบไทยคติพุทธนั้น เป็นการมีศาสนาประจำชาติ
ตามหลักการแห่งการแยกรัฐกับศาสนจักรออกจากกัน หรือหลักการ
แยกรัฐกับศาสนจักรออกจากกัน ด้วยการมีศาสนาประจำชาติ เพื่อให้
อาณาจักรกับพุทธจักรทำหน้าที่เพื่อร่วมจุดหมายอันหนึ่งเดียวใน
การสร้างสรรค์ประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งควรเรียกให้ชัดว่าเป็น
positive separation of church and state

ไปๆ มาๆ กลายเป็นว่า ที่ฝรั่งแยกรัฐกับศาสนาออกจากกันนั้น
ก็คือมาเป็นเหมือนจะมีศาสนาประจำชาติแบบไทยคติพุทธของเรา
แหละ แต่เขาเลยเถิดสุดโต่งไปเสีย แทนที่จะดี ก็กลายเป็นร้าย เพราะ
กลายเป็น negative ไปเสีย

การกระทำแบบอับจน หรือเพราะยังหาทางออกที่ดีไม่ได้ อย่างนี้
หรือ ที่จะเอามาภูมิใจว่าเป็นหลักการอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย

ทำไมไม่คิดกันบ้าง ที่จะพัฒนาประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ หรือให้
ดีขึ้นไปกว่าที่จะต้องเพียงคอยตามเขาไปๆ อย่างนั้นอย่างนี้

เจอความจริงแม้ขึ้นใจ ยังรักได้ นั่นคือใจเมตตาแท้ รู้ให้จริงแท้จึงแก้ปัญหา คือเมตตาแก้ปัญหาที่ต้องการ

ที่ว่ามานี้ พุทธสรุปอีกสำนวนหนึ่งว่า ตาม*คติพุทธ* –

ศาสนา-*ด้านหลักธรรมคำสอน* ครอบคลุมหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมทุกแง่มุมด้าน รวมทั้งการเมือง

แต่ศาสนา-*ด้านบุคคลหรือด้านสถาบันและองค์กร* มีวิถีชีวิตแบบของตัวแยกออกไปต่างหาก ไม่คลุกคลีข้องเกี่ยวกับสังคม แต่ก็ประสานเข้ามาด้วยบทบาทที่แนะนำพร่ำสอนหลักธรรมนั้นแก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม

ส่วนใน*ศาสนาคริสต์* แม้จะมีศาสนบุคคลพร้อมทั้งสถาบันและองค์กรศาสนาแยกต่างหากออกไป แต่บทบาทและวิถีชีวิตของศาสนบุคคลเป็นต้นนั้น ไม่มีข้อยุติที่เป็นแบบแผนดั้งเดิม จึงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งประวัติศาสตร์ แต่โดยมากเป็นไปในรูปของการพยายามมีอำนาจบงการเหนือรัฐ จนถึงสมัยใหม่คือยุคแห่งวิทยาศาสตร์และประชาธิปไตย จึงได้มีการแยกต่างหากจากกิจการบ้านเมืองตามหลัก separation of church and state

สำหรับศาสนาอิสลาม เรื่องนี้ยิ่งเข้าใจง่ายมาก เพราะไม่มีการแยกรัฐกับศาสนา แต่ถือว่าศาสนาและกิจการบ้านเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน เช่น กาลิฟเป็นทั้งประมุขของศาสนาและประมุขของบ้านเมือง หรือเป็นประมุขของทั้งอาณาจักรและศาสนจักร เมื่อมีกาลิฟ ก็มีรัฐกาลิฟ (caliph-caliphate) เมื่อมีสุลต่าน ก็มีรัฐสุลต่าน (sultan-sultanate) ตลอดจนไม่มีนักบวช

(ในศาสนาอิสลามตามหลักแท้ๆ ไม่มีนักบวช แต่ที่มีคำภาษา

อังกฤษว่า Muslim cleric ก็เป็นเรื่องที่ฝรั่งเรียกไปตามวิวัฒนาการของกิจการศาสนา ซึ่งมีบุคคลประเภทที่ได้รับการฝึกอบรมให้มีความชำนาญพิเศษในทางศาสนา)

ในบรรดาดินแดนที่เรียกว่าประเทศมุสลิมนั้น ประเทศเตอร์กหรือตุรกี มีอะไรๆ ที่แปลกแตกต่างออกไปมากที่สุด ทั้งที่เคยเป็นที่ตั้งของจักรวรรดิออตโตมาน (Ottoman Empire) ซึ่งได้เป็นศูนย์กลางของอิสลามอยู่นานหลายศตวรรษ

เห็นว่ามันจะรู้เรื่องของจักรวรรดิออตโตมานไว้เป็นพิเศษสักหน่อย เพราะอาณาจักรของมุสลิมเตอร์กสายนี้มีอายุยืนยาวมาก เกินกว่า ๖ ศตวรรษ (ค.ศ.1290-1923/พ.ศ.๑๘๓๓-๒๔๖๖) เท่ากับเกือบครึ่งหนึ่งของอายุของศาสนาอิสลาม (คือ ๖๓๓ ใน ๑๓๘๕ ปี) และได้เป็นมหาอาณาจักรอิสลามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ครอบครองดินแดนกว้างขวางทั้งในเอเชีย (คลุมยิวและมุสลิมอาหรับไว้แทบหมดสิ้น) ลี้กเข้าไปในยุโรป และล้ำเข้าไปในส่วนสำคัญของแอฟริกา

แต่ทั้งที่ได้เป็นศูนย์กลางอำนาจของอิสลามอยู่ยาวนาน ครั้นถึงปัจจุบัน ซึ่งยังมีประชากรเป็นมุสลิมถึงประมาณ ๔๘% กลับเหอออกจากวัฒนธรรมอิสลามแบบอาหรับ และมีใช้เท่านั้น ยังหันไปรับเอาวัฒนธรรมฝรั่งอย่างเต็มที่ สวนทางกับประเทศมุสลิมทั่วไป

พวกเตอร์กมีถิ่นเดิมอยู่ในเอเชียกลาง (Central Asia, ผืนแผ่นดินกว้างใหญ่เหนืออินเดีย ระหว่างจีนกับรัสเซีย) ต่อมา ค.ศ.700 เศษ ชาวมุสลิมอาหรับจากตะวันออกกลาง ได้ยกทัพมาพิชิต เปลี่ยนพวกเตอร์กเป็นมุสลิม

จากนั้นอีกเกือบ ๓๐๐ ปี พวกเตอร์กเริ่มแผ่อำนาจลงมา และ

รุกเข้าไปทั้งทางตะวันออกสู่อินเดีย และทางตะวันตกสู่ตะวันออกกลาง
ทางด้านตะวันออกกลาง พวกเตอร์กได้เข้าไปรับราชการเป็น
ทหารของมุสลิมอาหรับภายใต้กาหลิฟ (Caliph, ประมุขของอิสลาม
ซึ่งถือว่าเป็นลัทธิของศาสดามะหะหมัด) ต่อมาก็ใหญ่
โตได้เป็นลุ่มอำนาจ แล้วมีอำนาจมากขึ้นๆ จนในที่สุด กลายเป็นผู้ครอง
อำนาจที่แท้จริง และกาหลิฟซึ่งเป็นอาหรับ เป็นเพียงหุ่นเชิด

เตอร์กเผ่าหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งเป็นใหญ่แล้วเสื่อมลง ทอร์กอีก
พวกหนึ่งก็ขึ้นเป็นใหญ่แทน แล้วเตอร์กพวกนั้นเสื่อม ทอร์กอีกพวกก็
มาต่อ จนใกล้จะถึง ค.ศ.1300 พวกออตโตมานเตอร์กซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่
ในดินแดนในเขตตุรกีปัจจุบัน ก็เริ่มขึ้นเป็นใหญ่

พวกออตโตมานเตอร์กนี้ นอกจากได้ครอบครองดินแดน
อาหรับแทบทั้งหมดแล้ว พอถึง ค.ศ.1453 ก็โค่นจักรวรรดิโรมันตะวันออก
กลางได้ และยึดเอาคอนสแตนติโนเปิลซึ่งเป็นเมืองหลวงของ
จักรวรรดิโรมันตะวันออกนั้น ตั้งเป็นเมืองหลวงของตน (ปัจจุบันคือ
เมืองอิสตันบูล/Istanbul) ต่อมาอีก ๑๐๐ ปีเศษ จักรวรรดิออตโตมาน
ก็ได้ชื่อว่าเป็นจักรวรรดิอันกว้างใหญ่ที่สุดในโลก

ก่อน ค.ศ.1517 กาหลิฟอาหรับที่อียิปต์ยังคงสถานะเป็นประมุข
ของอิสลามอยู่ในนาม (ลุลูต่านแห่งราชวงศ์ทหารทาสเชื้อสายเตอร์ก
เป็นผู้ครองอำนาจตัวจริง) ครั้นถึง ค.ศ.1517 พวกออตโตมานเตอร์ก
ก็มายึดกรุงไคโร และจับเอากาหลิฟที่อียิปต์ไป เมื่อกาหลิฟองค์นั้นสิ้น
ชีพแล้ว ก็เป็นอันสิ้นราชวงศ์กาหลิฟอาหรับที่สืบมาจากแบกแดด
(ตำราฝรั่งบอกว่า ต่อมา กาหลิฟกลับไปอยู่ที่อียิปต์ และพวกออตโตมาน
เตอร์กได้แต่งเรื่องขึ้นว่า กาหลิฟได้ทรงมอบอำนาจของพระองค์ให้แก่

สุลต่านแห่งออตโตมาน) แล้วเตอร์กก็เป็นเสียเองทั้งสุลต่าน ทั้งกาหลิป ลีบมาประมาณ ๔๐๐ ปี

ต่อมา จักรวรรดิออตโตมานได้เสื่อมลงๆ จนในที่สุดได้เข้าร่วมกับเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ ๑ (ค.ศ. 1914-1918) แล้วกลายเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ต้องสูญเสียดินแดนอาหรับ ยิว ตลอดทั้งในอาฟริกา และแถบยุโรปไป เหลืออยู่เพียงดินแดนปัจจุบัน

ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ากุมรัฐบาลสุลต่านที่เมืองหลวงคือคอนสแตนติโนเปิลไว้ และจะดำเนินการสลายจักรวรรดิออตโตมาน โดยหนุนให้กองทัพกรีกยกเข้ามา มุสตาฟา เคมาล ได้ตั้งรัฐบาลสำรองขึ้นมาที่เมืองเองการา ขับไล่ทัพกรีกออกไปได้ และชนะสงครามกลางเมืองแล้วยุบเลิกตำแหน่งสุลต่านเสียในปี 1922 ประกาศตั้งสาธารณรัฐตุรกีขึ้นใน ค.ศ.1923 โดยมีตัวเขาเป็นประธานาธิบดีคนแรก จักรวรรดิออตโตมานที่ล่มสลาย ก็ถึงอวสาน

เคมาลจัดตั้งวางรูปตุรกีใหม่เหมือนอย่างพลิกแผ่นดิน โดยมีสาระสำคัญคือ ให้เป็นคามิยรัฐ (secular state) และเป็นรัฐแบบตะวันตก (Western-style state) มีชีวิตและกิจการอย่างลัทธิฝรั่งเศส

ในปี 1924 (พ.ศ.๒๔๖๗) สาธารณรัฐตุรกียุบเลิกตำแหน่งกาหลิป ลัทธิราชวงศ์ออตโตมาน และขับสมาชิกของราชวงศ์ออกจากตุรกีหมดสิ้น ให้สตรีเลิกใช้ผ้าคลุมหน้า (hijab, ถ้าแต่งคลุมเข้าไปในที่ราชการหรือสถานศึกษา จะถูกจับ) ชาวเตอร์กหันไปแต่งกายอย่างชาวตะวันตก ใช้อักษรโรมันแทนอักษรอาหรับ และใช้ปฏิทินฝรั่งแทนฮิจเราะห์ เลิกโรงเรียนอิสลาม เลิกใช้กฎหมายอิสลาม (shari'a) หันไปใช้กฎหมายครอบครัวแบบสวิสส์ ห้ามผู้ชายมีภรรยาหลายคน และให้ใช้นามสกุล

(มหาสมัชชาแห่งชาติได้ตั้งนามสกุลให้แก่เคมาล ว่า “อะตาเตอร์ก” ซึ่งแปลว่า “บิดาของชาวเตอร์ก” เขาจึงมีชื่อว่า เคมาล อะตาเตอร์ก)

อย่างไรก็ตาม มีคนเตอร์กบางส่วนที่อยากให้เป็นรัฐอิสลาม และการพยายามเคลื่อนไหวก็ยังเป็นไปอยู่จนบัดนี้ (มีท่าทีจะแรงขึ้น)

รวมแล้วก็คือ ตุรกีใหม่ไม่พอใจความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาแบบเดิมของตน ที่เคยแน่นแฟ้นไม่น้อยกว่าของฝรั่งเศสในอดีต จึงหันไปแยกตัวกับศาสนาตามอย่างฝรั่ง แต่ก็ยังมีการขัดแย้งหรือชกเยือกกันอยู่

ที่ว่าตุรกีสวนทางกับประเทศมุสลิมทั่วไป ดูง่าย ๆ ก็อย่างประเทศไกล์ๆ เช่น บรูไน (Brunei) ซึ่งปัจจุบันมีประชากรเป็นมุสลิมราว ๖๔% มีคนนับถือลัทธิพื้นถิ่น ๑๑% และมีชาวพุทธราว ๙% พอได้เอกราชเมื่อ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๗ (ค.ศ.1984) ก็ประกาศตั้งเป็นรัฐสุลต่านแดนอิสลาม (Islamic sultanate) พระสงฆ์ไทยหรือพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะไปที่นั่น แม้แต่เดินทางเข้าประเทศ ก็ไม่ได้ จะสร้างวัด ไม่ได้ วัดหรือศาสนสถานที่มีอยู่แล้วเก่าก่อน จะปรับปรุงหรือขยาย ไม่ได้

ประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันมีประชากรเป็นมุสลิม ๔๘% หรือ ๕๑% (๔๘ เป็นตัวเลขของตำราฝรั่ง, ๕๑ นั้นว่าตามรัฐบาลมาเลเซีย) คนถือลัทธิพื้นบ้าน ๒๔% คนถือคริสต์ ๘% ชาวพุทธ ๗% และคนถือฮินดู ๗% (แต่บางตำราก็แสดงสถิติต่างออกไปอีก เช่น *Oxford Interactive Encyclopedia, 1997* ว่า มุสลิม 52.9% พุทธ 17.3% ศาสนาจีน 11.6% ฮินดู 7.0% คริสต์ 6.4%) ในบางรัฐ ชาวมุสลิมก็เป็นประชากรส่วนน้อยกว่า (อย่างในรัฐซาราวัก/Sarawak ซึ่งเป็นรัฐที่กว้างใหญ่ที่สุด ประชากรส่วนใหญ่เป็นพวกพื้นถิ่นที่นับถือผีสาง และรองลงมาเป็นพวกนับถือพุทธศาสนาและขงจื้อ)

มาเลเซียได้เป็นเอกราชเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐ (ค.ศ.1957, เป็นสหพันธรัฐมลายู) โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้อิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ (เป็น religion of the Federation) และต่อมา ได้มีการพยายามทำมาเลเซียให้เป็น หรือตีความให้เป็น Islamic state แต่ยังมีผู้ขัดแย้งอยู่

**พุทธศาสนาประจำชาติ จะเอาไม่เอา อย่าเถียงแบบนักเดา
ดูความหมายให้ชัดแล้วจึงตัดสินใจ ให้สมเป็นคนที่มีพัฒนา**

ด้วยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาตาม**คตินุพุทธ** กับ **คติทางตะวันตก*** แตกต่างกันไปไกลอย่างนี้ เมื่อสองระบบที่ต่างกันนั้น เข้ามาปะทะหรือครอบงำกัน จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแปลกๆ ใหม่ๆ ขึ้นมา

ขอยกตัวอย่าง เช่น ในประเทศศรีลังกา แต่เดิมมา ความสัมพันธ์ระหว่าง**พุทธจักรกับอาณาจักร** ก็เหมือนกับที่ชาวพุทธในเมืองไทยเข้าใจกันสืบๆ มา

ดังที่เมื่อ พ.ศ.๔๒๕ ในศรีลังกานั้น เกิดสงคราม พระเถระองค์หนึ่งได้ให้ความช่วยเหลือแก่กษัตริย์ที่แพ้และหนีภัย ต่อมาพระเถระนั้นได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ซึ่งได้อำนาจคืนมา ก็ถูกพระสงฆ์อื่นรังเกียจว่าคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ถึงกับเป็นเหตุให้พระสงฆ์แตกแยกกัน

(เหมือนอย่างคนไทยในปัจจุบันยังมีความรู้สึกไม่ค่อยดี เมื่อพบเห็นหรือได้ยินข่าวพระสงฆ์ไปชุมนุมต่อต้านหรือสนับสนุนเหตุการณ์ต่างๆ ทางบ้านเมือง แม้แต่ที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพระศาสนาเอง)

แต่เมื่อศรีลังกาตกเป็นอาณานิคมและฝรั่งเข้ามาปกครอง พร้อม

* "ตะวันตก" ในที่นี้ หมายถึง ดินแดนทางทิศตะวันตก ตั้งแต่เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ (Southwest Asia) เป็นต้นไป

ทั้งนำระบบที่ศาสนจักรในศาสนาคริสต์มีอำนาจในกิจการของรัฐเข้ามาด้วย ทำให้พระสงฆ์และวัดวาอารามถูกบีบคั้นเบียดเบียนข่มเหงต่างๆ

จากการถูกกดขี่บีบคั้นนั้น ความเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น ทำให้ชาวพุทธและพระสงฆ์ต้องดิ้นรนต่อสู้กับอำนาจของรัฐเป็นต้น ตลอดจนท่าทีของประชาชนก็เปลี่ยนแปลงไป จนกลายเป็นอย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบันว่า พระสงฆ์ในศรีลังกาชุมนุมประท้วงต่างๆ บ้าง หาเสียงช่วยนักการเมืองบ้าง ตลอดกระทั่งเป็น ส.ส. เองก็ได้

(ในประเทศเมียนมา ซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ก็มีความเปลี่ยนแปลงที่คล้ายกันนี้)

นี่ก็คือการที่กระแสวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามากดดันและผันแปรคติโบราณของชาวพุทธ

เรื่องอย่างนี้ ควรศึกษากันให้เข้าใจชัดเจน แต่ในที่นี้ขอปิดท้ายว่า

ถ้าพูดว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” สำหรับชาวพุทธไทย ที่เข้าใจกันมาแบบเดิม (ซึ่งต่างกันไกลกับความหมายของชาวตะวันตก) จะมีความหมายว่าอย่างไร?

ก็ต้องเริ่มต้นด้วยข้อปรารภว่า ประชาชาติไทยนี้ ได้ตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่พวกตนได้รับเข้ามานับถือประพฤติปฏิบัติจนเข้าสู่ชีวิตจิตใจและวัฒนธรรม ทำให้วิถีชีวิตของตนงดงามมีคุณค่าความดีที่ยั่งยืนสืบมาคู่กับประวัติศาสตร์ของชาติ

ดังนั้น เพื่อให้มั่นใจว่าพระพุทธศาสนาจะอำนวยคุณค่าดังกล่าวให้แก่ประชาชาติไทยได้จริงจั่งและยั่งยืนต่อไป (ตอนนี้ก็มาถึงความหมายละ) บ้านเมืองไทยนี้จึงประกาศยอมรับเป็นทางการที่จะถือเป็นฐานะในการช่วยดำรงรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักเป็นแกนและเป็นเนื้อตัว

ของพระพุทธรูปศาสนานั้น ให้คงอยู่เป็นหลักอย่างบริสุทธิบริบูรณ์ต่อไป
 พร้อมนั้น รัฐบาลจะเอาใจใส่จริงจังในการสนับสนุนให้พระสงฆ์
 ปฏิบัติศาสนกิจ โดยไม่ต้องห่วงกังวลกับกิจการบ้านเมือง ทั้งนี้ ด้วย
 การจัดการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ผู้เล่าเรียนศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย
 และส่งเสริมอย่างเต็มที่ให้มีการเผยแผ่สั่งสอนธรรม และดำเนินกิจ
 กรรมที่จะให้พระธรรมวินัยอำนวยผล เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน
 สังคม ประเทศชาติ เอื้อให้ศาสนิกชนทั้งหมดโดยไม่จำกัดศาสนา อยู่
 ร่วมกันด้วยความร่มเย็นมีสันติสุข

ที่ว่านี้ รวมทั้งการที่รัฐจะช่วยคุ้มครอง (เช่นด้วยกฎหมาย) และ
 อำนวยโอกาส ให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (เช่นใน
 การดำเนินวิถีชีวิตอย่างบรรพชิตของท่าน ที่ต่างจากความเป็นอยู่ของ
 ชาวบ้านทั่วไป) ได้โดยสะดวกบริบูรณ์

พูดให้สั้นว่า รัฐประกาศถือเป็นภาระที่จะรับสนองงานช่วยดูแล
 รักษาพระพุทธรูปศาสนาให้คงอยู่บริสุทธิบริบูรณ์ และ เอื้ออำนวยในการ
 ที่พระพุทธรูปศาสนาจะออกผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

(เวลานี้จะเห็นว่า รัฐมักละเลยหรือบางทีก็ทำการที่ตรงข้ามกับ
 ภาระที่ว่านั้น ทำให้พูดไม่ขึ้นว่าประเทศไทยมีพระพุทธรูปศาสนาเป็น
 ศาสนาประจำชาติอยู่แล้ว)

ถ้ารัฐหรือสังคมไทยหลงลืมเพียงนี้ไป ไม่เข้าใจความหมายอย่างนี้
 ก็จะเกิดการกีดกัน บีบบังคับ ซึ่งจะทำให้พระสงฆ์ โดยความสนับสนุนของ
 ชาวพุทธเองนั้นแหละ จำนวนมากขึ้นๆ หันมาดิ้นรนเพื่อรักษาสถาบัน
 กิจการและหลักการของตนในรูปแบบต่างๆ อย่างที่ได้เริ่มปรากฏให้
 เห็นขึ้นมามากแล้ว ในช่วง ๓-๔ ปีนี้

มองดูให้ดีจะเห็นว่า เรื่องนี้เหมือนจะกลับตรงข้ามกับความเข้าใจของคนสมัยนี้ คือ

ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ชาวพุทธก็ได้โอกาสที่จะปฏิบัติศาสนกิจตามธรรมของตนไปโดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง (พระสงฆ์ปลีกตัวแยกพ้นจากกิจการของรัฐได้)

แต่ถ้าพุทธศาสนาถูกกั้นออกไปจากความเป็นศาสนาประจำชาติแบบคติไทย (โดยนิตินัยหรือโดยพฤตินัยก็แล้วแต่) พระสงฆ์และชาวพุทธก็จะถูกบีบคั้นให้มีบทบาทในทางดินร่นต่อสู้กับอำนาจรัฐ (พระสงฆ์ถูกดึงให้เข้ามาข้องเกี่ยวกับการเมือง)

ทั้งหมดนี้ จะเป็นจริงอย่างที่ว่าหรือไม่ ก็ลองไปศึกษาดูบนฐานแห่งข้อมูลความรู้ของจริง ซึ่งคิดว่ามีให้เห็นแล้วอย่างเพียงพอ

ในด้านชาวพุทธเอง เมื่อรู้เข้าใจเรื่องศาสนาไปตามหลักการแห่งพระศาสนาของตน และตามวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับหลักการนั้น ก็มองเรื่องศาสนาเหมือนกับแยกต่างหากออกไปจากสังคมและกิจการบ้านเมือง

แต่ขณะเดียวกันนั้น พวกชนชาติที่ต่อสู้กันมาในสังคมอื่น ที่ถือศาสนาแบบอื่น เขามองกิจการบ้านเมือง การปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ เป็นต้น โดยรวมอยู่ในกิจการของศาสนาด้วย

เมื่อเกิดมีเหตุการณ์ทางศาสนาแบบอื่น ที่นอกวัฒนธรรมและนอกความเคยชินทางสังคมของตน ชาวพุทธไม่เคยรู้ไม่เคยเข้าใจ จึงมักมองสถานการณ์ไม่ออก และวางท่าที่ไม่ถูก กลายเป็นคนไม่ทันเขา ทั้งรักษาตัวเองก็ไม่ได้ และไม่รู้ว่าจะสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร

อย่างน้อยชาวพุทธก็กระจัดกระจายแตกแยกกันเอง พวกชาว

พุทธแบบชาวบ้านก็ไม่ไหวทัน ไม่ตระหนักรว่า พวกคนสมัยใหม่ แม้แต่พวกที่บอกว่าตัวเป็นชาวพุทธนั้น เขาไม่ได้มองความหมายและมีได้คิดเข้าใจอะไรๆ อย่างตน

(เป็นความอ่อนแอที่เกิดจากความขาดการศึกษา ที่จะให้เข้าถึงรากเหง้าของตน กับทั้งมีความรู้ในเรื่องของสังคมอื่นข้างนอกเพียงผิวเผิน หรือไม่รู้ไม่เข้าใจเลย)

หาความรู้กันก่อนให้ชัดเจน อย่าเพิ่งใส่ความคิดเห็นเข้าไป

ในการที่จะคิดเห็นพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้ได้ผลดีนั้น ขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือการหาข้อมูลความรู้ ให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจน และเพียงพอ

ในขั้นตอนที่ว่ามี จุดเน้นที่สำคัญยิ่งตอนหนึ่งก็คือ การรวบรวมและแสดงข้อมูลความรู้ให้ดูตามที่มันเป็น โดยไม่ใส่ความคิดเห็นหรือข้อวิจารณ์ใดๆ

เมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในบ้านเมือง หน้าทื่ออย่างหนึ่งของรัฐตลอดจนสื่อทั้งหลาย ก็คือ การเผยแพร่ข้อมูลความรู้ตามที่มันเป็น อันไม่เจือปนความคิดเห็นอย่างที่ว่านี้

เรื่อง*ศาสนาประจำชาติ*นี้ก็เช่นกัน มีขั้นตอนสำคัญขั้นหนึ่งคือการแสวง และแสดงข้อมูลความรู้ ให้ผู้คนจะแจ้งต้องแท้ชัดเจนตามที่มันเป็น เท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อประชาชนรู้แล้ว เขาจะคิดเห็นอย่างไร ก็ให้โอกาส และจะได้เป็นการเคารพต่อสติปัญญาของเขา

ในที่นี้ จะพูดถึงข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่อง*ศาสนาประจำชาติ*ไว้เป็นฐาน และเป็นทุน ที่จะใช้ในการคิดเห็นพิจารณาต่อไป

คำว่า “ศาสนาประจำชาติ” เราต้องเข้าใจตามที่สังคมภายนอกเขารู้
เข้าใจด้วย แล้วจะเทียบดูกับความรู้เข้าใจของเราเองอย่างไร ก็
พิจารณาเอา

พอพูดว่า “ศาสนาประจำชาติ” คนปัจจุบันก็มักนึกไปตาม
ความหมายของฝรั่ง แต่มักนึกไปตามที่คิดเอาเอง โดยไม่รู้ว่่าที่จริงนั้น
ฝรั่งหมายเอาความอย่างไร

ฝรั่งเรียกศาสนาประจำชาติโดยใช้คำว่า state religion บ้าง
official religion บ้าง

นอกจากนั้นยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงอีก ได้แก่คำว่า
national religion บ้าง national church บ้าง established
church บ้าง

ประเทศที่มีศาสนาประจำชาตินั้นมีมากมาย ทั้งคริสต์ และ อิสลาม
ตลอดมาถึงพุทธศาสนา และศาสนาฮินดู

แต่ที่เหนือกว่าการเป็นศาสนาประจำชาติก็คือ เป็นประเทศของ
ศาสนานั้นโดยตรง

ประเทศที่สถาปนาเป็นดินแดนแห่งศาสนาโดยตรง เท่าที่พบ ก็มี

1. รัฐอิสลามอัฟกานิสถาน [Islamic State of Afghanistan]
(ประชากรมุสลิม ๙๙% = สุนันี่ ๘๔% ซ็อะฮ์ ๑๕%)
2. สาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน [Islamic Republic of Pakistan]
(มุสลิม ๙๗% = สุนันี่ ๗๗% ซ็อะฮ์ ๒๐%)
3. สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน [Islamic Republic of Iran]
(มุสลิม ๙๙% = สุนันี่ ๖% ซ็อะฮ์ ๙๓%)

4. สาธารณรัฐอิสลามมอริเตเนีย [Islamic Republic of Mauritania] (มุสลิม = สุนี่ ๙๙%)
5. สหพันธ์สาธารณรัฐอิสลามคอโมโรส [Federal Islamic Republic of the Comoros] (มุสลิม = สุนี่ ๙๘%)

ถัดลงมาคือประเทศที่มีศาสนาประจำชาติ ซึ่งก็เป็นประเทศมุสลิมมากที่สุด (หนังสือ *The Oxford Illustrated Encyclopedia, 1993* บอกว่า ประเทศที่มีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ มีประมาณ ๔๕ ประเทศ แต่ไม่ได้ทำบัญชีบอกไว้ ในที่นี้ ได้ค้นมาให้ดู ๑๔ ประเทศ ใครมีเวลา อาจจะช่วยค้นมาดูให้ครบ เพื่อเป็นความรู้) ได้แก่

๑. ซาอุดีอาระเบีย/Saudi Arabia (มุสลิม ๑๐๐% = สุนี่ ๘๕% ซ็อะฮ์ ๑๕%)*
๒. โซมาเลีย/Somalia (มุสลิม ๙๙% เกือบทั้งหมด = สุนี่)
๓. ตูนิเซีย/Tunisia (มุสลิม ๙๙% ส่วนมาก = สุนี่)
๔. โมร็อกโก/Morocco (มุสลิม ๙๘%)
๕. แอลจีเรีย/Algeria (มุสลิม ๙๖%)
๖. ลิเบีย/Libya (มุสลิม ๙๖% = สุนี่)
๗. อียิปต์/Egypt (มุสลิม ๙๔% ส่วนมาก = สุนี่)
๘. จอร์แดน/Jordan (มุสลิม ๙๓% เกือบทั้งหมด = สุนี่)
๙. คูเวต/Kuwait (มุสลิม ๘๕% = สุนี่ ๔๕% ซ็อะฮ์ ๕๐%)
๑๐. บาห์เรน/Bahrain (มุสลิม ๘๕% = สุนี่ ๒๕% ซ็อะฮ์ ๖๐%)
๑๑. มัลดีฟส์/Maldives (มุสลิม ๙๙% ส่วนมาก = สุนี่)
๑๒. บังกลาเทศ/Bangladesh (มุสลิม ๘๖% ฮินดู ๑๒%)
๑๓. บรูไน/Brunei (มุสลิม ๖๔-๖๗% พุทธ ๙-๑๔% คริสต์ ๘-๑๐% ฮิน ๙-๑๙%)

* สถิติบางแหล่งต่างจากนี้ค่อนข้างมาก แต่เมื่อตรวจสอบแล้ว ทั้งโดยตัวเลข และตามหลักการของรัฐนี้เอง เห็นควรยุติตามนี้

๑๔. มาเลเซีย/Malaysia (มุสลิม ๔๘% คริสต์ ๘% พุทธ ๗% ฮินดู ๗% อื่น ๓๐%)

สำหรับซาอุดีอาระเบีย (ชื่อทางการเรียกว่า ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย/Kingdom of Saudi Arabia) มีข้อที่ควรทำความเข้าใจพิเศษว่า

แม้จะจัดเข้าในกลุ่มประเทศที่มีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ แม้จะไม่ได้เรียกชื่อประเทศว่าเป็นรัฐอิสลาม หรือสาธารณรัฐอิสลาม แต่รัฐประกาศิตได้ตราไว้ว่า ซาอุดีอาระเบีย เป็น Islamic State คือเป็นรัฐอิสลาม และบัญญัติให้พระคัมภีร์อัลกุรอาน พร้อมทั้งซุนนะฮ์ (Sunnah) เป็นรัฐธรรมนูญ โดยให้ประเทศใช้กฎหมายอิสลาม

ชาวซาอุดีอาระเบียส่วนใหญ่ถือปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามนิกายสุหนี่อันเคร่งครัด ที่เรียกว่าลัทธิวะฮ์ฮะบี (Wahhabism) มีตำราวจาสนาที่เรียกว่า “มุตอวีน” (mutawwiin) คอยตรวจตรากำกับให้ประชาชนปฏิบัติตามข้อบัญญัติ เช่น ให้ร้านค้าปิดในเวลาละหมาด เป็นต้น ประชากรที่มีสัญชาติซาอุดีอาระเบียเป็นมุสลิมทั้งหมดทั้งสิ้น คนที่มีใช้เป็นมุสลิมเป็นคนต่างชาติเท่านั้น

มีขบวนการมุสลิมที่เคร่งครัดในหลายประเทศต่อสู้เพื่อให้ประเทศของตนเป็นรัฐอิสลาม และใช้กฎหมายอิสลาม* ตัวอย่างในระยะใกล้ๆ นี้ ก็เช่น อียิปต์ แอลจีเรีย และอินโดนีเซีย

* กฎหมายอิสลาม (Islamic law) คือ ชารีอะ (shari'a) มีบทบัญญัติที่เคร่งครัด เช่น ในทางอาญา ใช้การลงโทษแบบที่เรียกว่าตาต่อตา ฟันต่อฟัน มีโทษที่กำหนดแน่ ๆ ว่า: ถ้าลักของเขา ให้ตัดมือเสีย, ถ้าปล้นตามหนทาง ให้ประหารชีวิต, ถ้าละทิ้งศาสนา (เปลี่ยนไปถือศาสนาอื่น) ให้ประหารชีวิต, ถ้ามีซู้ (กรณีเท่าที่พบเป็นสตรี) ให้มัดไว้กลางที่สาธารณะ และให้คนที่ผ่านไปมา เอาก้อนหินขว้างปาจนกว่าจะตาย, ถ้าถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดทางเพศ ก็ตี ตีมสุรยาเมา ก็ตี ให้เดือน ๘๐ ที่ (รายละเอียดและการใช้ถ้อยคำจำเพาะที่ชัดเจน ขอตรวจสอบกับเอกสารของชาวมุสลิมอีกที)

(โดยเปรียบเทียบ กล่าวกันว่า ในอินโดนีเซีย ที่มีประชากรมุสลิม ๘๕% ชาวมุสลิมที่นั่นมีความเคร่งครัดหย่อนกว่าในที่อื่นๆ และมีขบวนการที่เรียกว่ากบฏ ในรัฐอาเจฮ์/Acheh/Aceh ซึ่งได้ต่อสู้กับรัฐบาลมาหลายสิบปีแล้ว เพื่อให้อินโดนีเซียเป็นรัฐอิสลาม หรือไม่ก็แยกตัวออกไป)

ประเทศที่มีศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำชาติก็มีไม่น้อย แต่ มักจะระบุชื่อนิกายใดนิกายหนึ่ง เป็นศาสนาประจำชาติ มากกว่าจะ ออกชื่อศาสนาคริสต์ ขอบยกมาให้ดู

- **สหราชอาณาจักร/United Kingdom** (แองกลิคันคือนิกายอังกฤษ ๔๕% โรมันคาทอลิก ๑๐% โปรเตสแตนต์อื่น ๓%)
ศาสนาประจำชาติเป็นนิกายโปรเตสแตนต์ แห่งนิกายย่อย ๒ ศาสนา-จักร คือ ศาสนจักรนิกายอังกฤษ (Church of England) และศาสนา-จักรแห่งสกอตแลนด์ (Church of Scotland) แต่กษัตริย์อังกฤษต้อง นับถือนิกายอังกฤษ และเป็นประมุขของนิกายอังกฤษนั้น
- **มอลตา/Malta** (โรมันคาทอลิก ๙๕%)
มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาประจำชาติ
- **โมนาโก/Monaco** (โรมันคาทอลิก ๙๐%)
มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาประจำชาติ
- **แอนดอร์รา/Andorra** (โรมันคาทอลิก ๘๙%)
มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาประจำชาติ
- **นอร์เวย์/Norway** (โปรเตสแตนต์ ๘๘% โรมันคาทอลิก ๑%)
มีศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรัน เป็นศาสนาประจำชาติ
- **สวีเดน/Sweden** (โปรเตสแตนต์ ๖๘-๙๔% โรมันคาทอลิก ๑.๕-๒%)
มีศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรัน เป็นศาสนาประจำชาติ (แต่ได้ยกเลิกไปแล้วเมื่อ ค.ศ.2000/พ.ศ.๒๕๔๓)

- **ฟินแลนด์/Finland** (โปรเตสแตนต์ ๘๖-๘๘% ออร์โธดอกซ์ ๑.๑% โรมันคาทอลิก ๐.๑%)
มีศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรันและออร์โธดอกซ์ เป็นศาสนาประจำชาติ
- **เดนมาร์ค/Denmark** (โปรเตสแตนต์ ๘๘% โรมันคาทอลิก ๑%)
มีศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรัน เป็นศาสนาประจำชาติ
- **กรีนแลนด์/Greenland**
มีศาสนาคริสต์นิกายลูเธอรัน เป็นศาสนาประจำชาติ
- **กรีซ/Greece** (กรีกออร์โธดอกซ์ ๙๔%)
มีศาสนาคริสต์นิกายกรีกออร์โธดอกซ์ เป็นศาสนาประจำชาติ
- **เอธิโอเปีย/Ethiopia** (เอธิโอเปียออร์โธดอกซ์ ๓๖% โปรเตสแตนต์ ๑๔% มุสลิม ๓๐%)
มีศาสนาคริสต์นิกายเอธิโอเปียออร์โธดอกซ์ เป็นศาสนาประจำชาติ

ยังมีประเทศอื่นๆ ที่เคยมีศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประสบความเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์แล้วพ้นภาวะนั้นไป เช่น

อาร์เมเนีย/Armenia (เป็นชนชาติที่ถือว่าตนนับถือศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาประจำชาติก่อนใครอื่น ตั้งแต่ต้น ค.ศ.4 ปัจจุบันมีชาวคริสต์ ๘๓%) และ

ยูเครน/Ukraine (นับถือศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่ ค.ศ.988 ปัจจุบันมีชาวคริสต์ ๖๕%) ซึ่งได้เข้าร่วมในสหภาพโซเวียต (เป็นคอมมิวนิสต์) อยู่นาน จนเพิ่งพ้นออกมาเมื่อสหภาพโซเวียตนั้น สลายในปี 1991/๒๕๓๔)

ฮังการี/Hungary (โรมันคาทอลิก ๖๓% แคลวินิสต์และลูเธอรัน ๒๕%) ก็มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่ ค.ศ.1000 แต่ต่อมาได้ถูกต่างชาติปกครอง และระหกระเหินมาจน

กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์บริวารของสหภาพโซเวียต แล้วมาเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยอีกในปี 1990/๒๕๓๓

ประเทศอิสราเอล/Israel (ยิว ๗๗% มุสลิม ๑๒%) รู้กันว่าเป็นประเทศเดียวที่มีศาสนายิว (Judaism) เป็นศาสนาประจำชนชาติ

ต่อไป ประเทศที่มีศาสนาฮินดูประจำชาติ ได้แก่ ประเทศเนปาล (ฮินดู ๘๖% พุทธ ๘% มุสลิม ๔%)

ส่วนประเทศที่มีพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ ได้แก่*

● ภูฏาน/ภูฏาน/Bhutan (พุทธ ๗๔% ฮินดู ๒๑%)

สิกขิม/Sikkim เคยเป็นประเทศเอกราชและมีพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ แต่ปัจจุบัน สิกขิมได้เข้าร่วมเป็นรัฐที่ ๒๒ ของอินเดียแล้ว

ที่ว่ามานี้ เป็นข้อมูลข้อเท็จจริงที่จำเป็นต้องรู้ ยกมาให้อ่านให้ดูกันเพียงเป็นตัวอย่าง เรื่องที่ควรรู้อย่างมีอีกมาก

ถ้าต้องการพูดและปฏิบัติต่อสถานการณ์ให้ถูกต้อง จะต้องหาความรู้กันให้จริงจัง จึงขอให้ท่านผู้หวังดีต่อส่วนรวมคั่นหามาบอกกัน ไม่ใช่แค่พูดกันไปเรื่อยๆ เปื่อยๆ ว่า สังคมยุคไอที เป็นสังคมแห่งความรู้

ถ้ามีข้อมูลเป็นฐานไว้พร้อมดีแล้ว ต่อไปจะคิดเห็นจะพูดจะทำ การใดๆ ก็จะไม่ผิดพลาดสัมฤทธิ์ผลจริง ปาฏิหาริย์จึงจะเกิดขึ้นได้

* ประเทศศรีลังกา มีบัญญัติในรัฐธรรมนูญ (ค.ศ.1978/พ.ศ.๒๕๒๑) ว่า พระพุทธศาสนา มีอุดมสถานะ ("the foremost place") ไม่ใช่คำว่าเป็นศาสนาประจำชาติ; ในประเทศพม่า ทหารได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจและงดใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ.1988/พ.ศ.๒๕๓๑ ขณะนี้ การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ยังไม่เสร็จ

มองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ

เพราะคิดแต่จะตามเขา จิตของเราจึงตกต่ำลงไป

ค่านิยมในการตามลัทธิคมตะวันตก หรือตามวัฒนธรรมตะวันตก ได้ฝังลึกลงไปในชีวิตจิตใจของคนไทย จนกลายเป็นสภาพจิตที่ขอเรียกว่า เป็น **สภาพจิตแบบผู้ตามและผู้รับ**

เวลานี้คนไทยเราแทบไม่รู้ตัวเลย ว่าเรานี้เป็นผู้ตามและเป็นผู้รับ ตลอดเวลา สภาพจิตนี้มันฝังแน่นจนติดเป็นนิสัย

เวลาเรานึกถึงความเป็นไปในโลกที่มีความเจริญ เรานึกถึงอะไรที่ไหน เราจะนึกถึงความเจริญของตะวันตก และเราจะมองในแง่ว่าเวลานี้มีอะไรใหม่ๆ ในตะวันตก ฝรั่งเศสอะไรใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็ผลิตรถยนต์ สิ่งเสพบริโภค หรือความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ที่ออกมาทางเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือในทางวิชาการ เราก็จะคอยมองแบบเตรียมตัวรับว่า เขามีอะไรใหม่ เราจะไปรับเอา และใครจะเป็นคนรับก่อน

ภายในหมู่พวกเรา ถ้าใครรับได้ก่อน คนนั้นก็เรียกว่าเก่ง นำหน้า นำสมัย แทบไม่มีใครที่จะคิดว่าเราก็ต้องนำฝรั่งเศสได้ ทำไมเราจะไม่มีความปัญญาที่จะคิดจะทำอะไรใหม่ได้บ้างหรือ

เวลานี้สภาพจิตแบบผู้ตามรับนี้ติดฝังแน่นเหลือเกิน ความคิดของเราเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ความเจริญจึงเป็นไปในแบบที่คอยรอฟังว่ามีอะไรใหม่ๆ เกิดขึ้นในสังคมตะวันตก แล้วก็คอยตามรับเอา

แม้แต่เมื่อเราพูดว่า เราอยากเจริญแบบตะวันตก หรืออยากเจริญแบบฝรั่งเศส ความหมายของความเจริญแบบฝรั่งเศส เราก็มองในแง่ของการ **“มีกินมีใช้อย่างฝรั่ง”** ฝรั่งเศสอะไรกิน เราต้องมีกินอย่างนั้น ฝรั่งเศสอะไรใช้ เราต้องมีใช้อย่างนั้น แล้วก็มาอวดกันในกลุ่มพวกเราว่าใคร

ได้มีได้ใช้ก่อน อันนี้ก็คือการนำกันเองในการตามเขา ว่าใครจะตามได้ก่อนเท่านั้นเอง เป็นสภาพจิตของผู้คอยรับคอยตาม

ที่จริงนั้น ความหมายของความเจริญแบบฝรั่งยังมีอีกอย่างหนึ่ง เจริญอย่างฝรั่งคือ “ทำได้อย่างฝรั่ง” แต่คนไทยไม่ค่อยมีใครคิดอย่างนั้น คิดแต่เพียงว่าเจริญอย่างฝรั่ง คือมีกินมีใช้อย่างฝรั่ง ถ้าอย่างนั้นก็ต้องรอผลิตภัณท์ที่เขาทำสำเร็จแล้ว เราก็ไม่เป็นผู้สร้างสรรค์ แต่จะเป็นผู้ตามและเป็นผู้รับอยู่เรื่อยไป สภาพจิตนี้จะต้องแก้ไข

ฉะนั้น เวลาที่จึงต้องขออย่าจุดเน้นที่สำคัญคือ ต้องปลุกจิตสำนึกของคนไทยในความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้

ความเป็นผู้นำเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีอะไรที่จะให้แก่ผู้อื่น ถ้าเราคิดว่าเรามีดีอะไรจะให้แก่เขาบ้าง พอเรามีอะไรให้ เราก็เป็นผู้นำทันที เพราะคนที่จะรับก็ต้องคอยดูเรา แล้วเขาก็ต้องตามที่จะรับจากเรา แต่เมื่อเราจะรับจากเขา เราต้องเป็นผู้ตาม

เวลานี้เราคิดจะรับ เพราะความที่คิดจะรับนั้นเลยทำให้เราเป็นผู้ตาม เพราะว่าเรามีอะไรที่จะให้ซึ่งเราคอยจะรับ เมื่อเราจะรับ เราก็ต้องตามคอยดูเพื่อจะรับจากเขา เมื่อจะรับจากเขาก็ต้องตามเขาอยู่เรื่อยไป

ฉะนั้น เราจะต้องปลุกคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ให้มีจิตสำนึกที่จะเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ จิตสำนึกนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องสร้างขึ้นให้ได้ เพื่อแก้ไขสภาพจิตไม่ดีที่สั่งสมมานานแล้ว

สภาพของคนไทยทั่วไปเวลานี้ อารมณ์ภาพอาจจะมีมองในแง่ร้ายสักหน่อย แต่ที่จริงคือพูดเน้นในแง่ร้าย ถ้าไม่พูดในแง่ร้าย ก็ไม่รู้จักตื่น แล้วก็จะตกอยู่ในความประมาท เพราะฉะนั้น บางทีก็จำเป็นจะต้องว่ากันแง่ร้าย เป็นการพูดในแง่ร้าย เพื่อปลุกพวกเราให้ตื่นขึ้นมา

สภาพของคนไทยเวลานี้ ขอบุญว่ามีลักษณะ ๓ อย่าง คือ

๑. มองแคบ

๒. คิดใก้ล และ

๓. ใฝ่ต่ำ (คำนี้ขอรุนแรงหน่อย)

มองแคบ คือแม้ว่ามองกันไปมองกันมาอยู่ข้างใน ในหมู่พวกเราเอง เหมือนกับไก่ในข่ง ที่เขาจะเอาไปทำเครื่องเช่นไหว้ตอนตรุษจีน ไก่มันมองไปมองมา ก็เจอแต่หน้ากัน พอมองกันไปมองกันมา มันก็กระทบกระทั่งกัน แล้วมันก็ตีกันอยู่ในข่งนั้นแหละ

แต่ถ้าเรามองกว้างออกไปภายนอก เราก็จะเห็นสภาพความเป็นไปต่างๆ เราจะมองเห็นปัญหาของมนุษยชาติ มองเห็นปัญหาของโลก ที่เราจะต้องช่วยกันคิดแก้ไข แล้วเราก็จะมองเห็นศักยภาพของตนเอง ในการที่จะร่วมแก้ไขปัญหาของโลก และที่จะช่วยสร้างสรรค์โลกด้วย

ถ้าเรามองกว้างออกไป เราจะเห็นว่า คนไทยเราก็มีศักยภาพในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกได้ เด็กและเยาวชนของเราจะต้องถูกสอนให้มองกว้างออกไป ไม่ใช่หมองแคบๆ อยู่แต่ภายในสังคมของตนเอง แล้วก็คิดวุ่นติดตันและกระทบกระทั่งกันเอง

เด็กของเราแยกพวกตีกันเพราะอะไร เพราะมันไม่มีอะไรเป็นจุดมองกว้างและไกล ที่พ้นเลยตัวออกไป

จุดมองที่กว้างและไกลนั้น นอกจากจะเลยตัวออกไปแล้ว ก็เป็นจุดรวมใจให้แกใจของทุกคนที่มองด้วย ให้เหมือนมีคู่ปรับหรือจุดหมายร่วมกันอยู่ข้างนอก ที่จะต้องช่วยกันจัดการ

แต่เมื่อมองอยู่แค่ข้างใน ก็เห็นแต่หน้ากัน พอมองเห็นหน้ากัน

มองกันไปมองกันมา ก็กระทบกระทั่งกัน กลายเป็นคู่ต่อสู้หรือเป็นเป้าหมายของกันและกัน เดี่ยวก็ตีกัน เดี่ยวก็ชกกัน

เหมือนอย่างเราيينอยู่ในสนามลักร้อยคน ถ้าไม่มีอะไรจะมองกว้างขวางออกไป เราก็มองหน้ากันเอง เมื่อมองหน้ากันไปมา เดี่ยวบางคนก็เขม่นกัน แล้วก็กระทบกระทั่งชกต่อยกัน

แต่ถ้ามีอะไรลอยอยู่ในฟากฟ้าไกลๆ ลักอันหนึ่ง พอมีใครสะกิดบอก สิ่งนั้นก็จะเป็นจุดรวมสายตา ทุกคนทั้งร้อยหรือทั้งห้าร้อยก็จะมองมุ่งไปยังจุดที่อยู่บนท้องฟ้าอันไกลโนั้น เขาจะมองรวมจุดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และไม่นึกถึงการที่จะกระทบกระทั่งกัน

ในสังคมไทยนี้ เราไม่มีเป้าหมายอันสูงส่งเป็นจุดรวมใจ ที่จะทำให้คนไทยสามัคคีมีความคิดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะฉะนั้น เราจึงอยู่ในลักษณะที่ว่ามองแคบและคิดสั้น แล้วก็มาตีกัน วุ่นวายกันอยู่ข้างในนี้แหละ ไม่รู้จักจบ

ทำไม่จึงว่า *คิดใกล้* คือเราคอยรอคอยตามรับจากเขา จึงคิดใกล้หรือคิดสั้น ไปหยุดไปตันแค่ที่รอเขาทำเท่านั้นเอง เราไม่คิดย้อนเลยไปข้างหน้าว่าเขาทำอะไรได้ยังไง และไม่คิดไกลเลยไปข้างหน้าว่าเราจะสร้างสรรค์อะไรไปให้แก่อารยธรรมของโลกได้บ้าง

เราจะต้องคิดไกลไปข้างหน้า ปัญหาของโลกนี้มีอะไรที่เราจะช่วยแก้ไขได้อย่างไร คนที่จะทำอย่างนั้นได้จะต้องคิดไปไกลๆ วางแผนไปข้างหน้า

อีกอย่างหนึ่ง คือ *ใฝ่ต่ำ* ความใฝ่ต่ำคืออะไร คือมีความทะเยอทะยาน หวังแต่ลาภยศ มุ่งจะหาวัตถุบำรุงบำเรอความสุข และลุ่มหลงเพลิดเพลินอยู่กับการเสพพามิส ติดยศติดอำนาจ

ความใฝ่อาภิมสิในทางธรรมถือเป็นของต่ำ แต่เราเห็นเป็นสูงไป การอยากได้ผลประโยชน์ อยากเป็นใหญ่เป็นโต อย่างนั้นอย่างนี้ เราถือว่าใฝ่สูง แต่ใฝ่สูงอะไรได้ ที่จริงคือใฝ่ต่ำ สิ่งเหล่านี้พระพุทธรเจ้าทรงสรรเสริญที่ไหน

ใฝ่สูง คืออะไร ใฝ่สูงก็คือใฝ่ธรรม ใฝ่ธรรมเป็นอย่างไร ก็คือความปรารถนาที่จะสร้างสรรคความดีงามให้แก่ชีวิต ให้แก่สังคม อยากจะทำให้สังคมมีความสุข มีสันติภาพ มีความเจริญก้าวหน้า มีความดีงามทั้งหลาย

เด็กของเรามีหมความใฝ่สูงอันนี้ ไม่มี ถ้ามี ก็หายากอย่างยิ่ง เพราะสังคมของเราสอนเขาให้มีแต่ความใฝ่ประโยชน์ส่วนตัว ต้องการให้ตัวยิ่งใหญ่ ให้हाลาภ ให้แย่งชิงผลประโยชน์กัน ให้ร่ำรวยที่สุด แล้วเราก็เข้าใจว่าอย่างนี้แหละเป็นความใฝ่สูง

เมื่อเอาความใฝ่ต่ำเป็นใฝ่สูงเสียแล้ว มันก็หลงผิด ทิฏฐิก็ผิด มันจะไปดีได้อย่างไร แล้วความใฝ่สูงที่แท้จริงก็เลยถูกมองข้ามไป จนมองกันไม่เห็น

“มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง” มีเมื่อไร คนไทยจะเป็นชาวพุทธได้อย่างดี

ชาวพุทธจะต้อง **มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง** นี่เป็นหลักพระพุทธรศาสนาไซ้ใหม่ ขอให้พิจารณาดู

พระพุทธรศาสนาสอนให้เรามองกว้าง **มองกว้าง** อย่งไร คือไม่มองอยู่แค่ตัวเอง ไม่มองแค่สังคมของเรา แต่ให้มองทั้งโลก ให้มีปัญญามองเห็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสรรพสิ่ง ในธรรมชาติทั้งหมด

เรามองว่า ธรรมชาติทั้งหมดนี้เป็นระบบแห่งปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้มีความสัมพันธ์ ฟังพาท้องอ้ายและส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น และให้มีเมตตากรุณา ดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจต่างๆ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย เพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลโลก

มองกว้างนั้น ถ้ายังมองออกไปไม่ถึงทั้งโลกหรือถึงอารยธรรมของมนุษยชาติ ก็ขอให้**จิตสำนึกทางสังคม** ในระดับประเทศชาติของตัวเองก่อน เป็นการค่อยๆ ฝึก ค่อยๆ พัฒนากันไป ขยายทัศนะออกไป ไม่ใช่หมองอยู่แค่ตัวเอง และผลประโยชน์ของตัว หรือเอาแต่กลุ่มแต่พวกของตัว แล้วก็กระทบกันไป กระแทกกันมา อยู่แค่นั้น

จิตสำนึกทางสังคมนั้น ตอนแรกเอาแค่ว่าให้มีความรักบ้านเมือง มีความซาบซึ้งภูมิใจในความดีงามของชุมชนหรือสังคมของตน ซึ่งจะแสดงออกมาในจิตใจ เช่นว่า -

เมื่อเห็นคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมืองของตน ก็คิดนี้กันว่า ถ้าคนต่างชาติเหล่านั้นเดินทางไปในประเทศของเรา ขอให้เขาได้เห็นได้ชื่นชมความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามในบ้านเมืองของเรา และประชาชนที่อยู่ดีมีสุขมีน้ำใจ

แม้แต่ไม่เห็นคนต่างชาติเหล่านั้น แต่ตนเองเดินทางไปในบ้านเมืองของตัวเอง มองเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทัศนียภาพในธรรมชาติแวดล้อมที่ยังคงอยู่ในสภาพอันดี และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี แล้วเกิดความรู้สึกชื่นใจ อยากให้คนต่างบ้านต่างเมืองมาเห็น และนึกว่าถ้าเขามาเห็นแล้ว เขาก็จะชื่นชม

เมื่อนึกไป และทำให้เป็นไปจริงได้อย่างนี้แล้ว ก็เกิดความปิติ

เอิบอิมปลาบปลื้มใจ ภูมิใจในประเทศชาติบ้านเมือง

ความรู้สึกนึกคิดอย่างนี้ ถ้ามีขึ้นเกิดขึ้นเสมอๆ ก็จะทำให้จิตใจ และความคิดไปในทางที่ดีงาม และสร้างสรรค์ จะทำให้ชีวิตและสังคม เจริญพัฒนาไปในทางที่ดีงามถูกต้อง สำหรับมนุษยบุุคคลุชน ได้แก่นี้ก็นับว่าดีนักหนาแล้ว

พระพุทธศาสนาสอนให้ *คิดไกล* ไปข้างหน้า จนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุด

นั่นคือ ท่านสอนให้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญญาสืบค้น หยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาทที่จะป้องกัน ความเสื่อม และสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญ อองงามในอนาคต บนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน ที่จัดการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาตนก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ให้ชีวิต อองงามสมบูรณ์จนถึงพระนิพพาน นี่คือการคิดไกลอย่างยิ่ง

ใฝ่สูง ก็คือใฝ่ธรรม มุ่งแสวงหาความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึง ความจริงแท้ ปรารถนาจะสร้างสรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุข แก่สังคม ให้ชีวิตและสังคมบรรลุความดีงามประเสริฐเลิศด้วยธรรม ให้โลกก้าวพ้นการเบียดเบียน ขึ้นสู่สันติสุข

เหมือนดังพระโพธิสัตว์ที่ตั้งปณิธาน ใฝ่ปรารถนาโพธิญาณ มีใจ เด็ดเดี่ยว มุ่งหวังบรมธรรม อย่างนี้จึงจะเรียกว่าใฝ่สูง

ความใฝ่สูง คือใฝ่ธรรม ที่เป็นหลักการใหญ่ประจำใจของคนทั้ง สังคม คือ *การถือธรรมเป็นใหญ่* เคารพธรรม บูชาธรรม

คนในสังคมนี้นี้จะต้องเชิดชูบูชาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ยึดเอาธรรม คือความจริง ความถูกต้อง ความดีงามนั้นเป็นบรรทัดฐาน

ถ้าสังคมไทยเป็นสังคมแห่งความไม่ธรรมได้อย่างนี้ ก็ถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นสังคมที่มีอุดมธรรม ถ้าคนไทยมีอุดมธรรมแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่เลวร้ายทั้งหลายจะหมดไป และความเจริญพัฒนาที่แท้อันพึงปรารถนาจะตามมาอย่างแน่นอน

เพราะฉะนั้น ชาวพุทธเราจะต้องสอนกันให้ถูกต้อง แต่จะต้องเข้าใจความหมายให้ถูกต้องเสียก่อน ต้องมองกว้าง คิดไกล และ ไม่สูง ในความหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

อันนี่เป็นสิ่งที่เราจะต้องนำมาด้วยกัน นี่คือปัญหาสังคมไทยที่จะต้องแก้ไข และคือเป้าหมายที่จะต้องทำให้ได้

เมื่อรู้ว่าสังคมไทยเป็นอย่างนี้ และควรจะทำให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างนั้นแล้ว เราจะดำเนินการแก้ไขอย่างไร

ขอสรุปความที่กล่าวมาเสียก่อนว่า เวลาที่สังคมไทยเรามีความสับสน และพวามั่วมาก ต่างคนต่างไปคนละทิศละทาง

แม้แต่ที่บอกว่านับถือพระพุทธศาสนา ก็ต้องพูดว่า นับถือไปอย่างนั้นเอง นับถือเพียงถ้อยคำที่พรา้แต่วาจา วาจาก็พรา้ไปว่าฉันนับถือพระพุทธศาสนา แต่เอาจริงแล้วเป็นการนับถือที่ไม่แท้ไม่จริง เอาอะไรก็ไม่รู้มานับถือ

ความพว่ความมั่วความสับสนนี้เกิดจากการที่ไม่มีอะไรเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต และไม่มีอะไรเป็นจุดหมายรวมของชาติของสังคมใช้หรือเปล่า

เราขาดอุดมการณ์ที่จะเป็นที่รวมแห่งความคิดจิตใจ เราขาดอุดมธรรมที่จะนำจิตสำนึกของสังคมและของชาติ

เลิกเสียที ความสับสนพวามัว และความขลาดกลัวที่เหลวไหล แน่วแน่ ชัดเจน มั่นใจ คือทางออกอันเดียวของสังคมไทย

อุดมธรรมที่จะนำจิตสำนึกของสังคมนี้มีความสำคัญมาก เวลานี้เรามีอุดมธรรมนั้นหรือเปล่า เราพูดกันว่า ซาติ-คาสน์-กษัตริย์ฯ บอกว่าเป็นอุดมการณ์ของเรา แต่เรามีความชัดเจนในอุดมการณ์นี้หรือเปล่า

ความจริง ซาติ-คาสน์-กษัตริย์ฯ ยังไม่ใช่อุดมการณ์สูงสุด อุดมการณ์สูงสุดจะต้องเป็นหนึ่งเดียว หมายความว่า ซาติ-คาสน์-กษัตริย์ฯ นั้น จะต้องอิงอยู่บนอุดมการณ์สูงสุดนั้นอีกทีหนึ่ง และนั่นคืออุดมธรรม

อุดมธรรมจะเป็นแก่นร้อย ซาติ คาสน์ กษัตริย์ฯ ทั้งสามให้เป็นหนึ่งเดียวอีกทีหนึ่ง จะเป็นสามอยู่อย่างนี้ไม่ได้ ไม่ชัดเจน มั่นพวาม

ฉะนั้น ต้องถือว่าสิ่งนี้คนไทยขาดมาก คือการขาดอุดมการณ์สูงสุด ขาดอุดมการณ์ที่เป็นศูนย์รวมแห่งความคิดจิตใจที่เป็นหนึ่งเดียว และให้เป็นหนึ่งเดียว คือขาดอุดมธรรมที่จะนำจิตสำนึกของสังคมหรือของชาติไทย

เราพูดว่า พุทธศาสนานี้คนไทยส่วนใหญ่นับถือ เป็นศาสนาของคนไทย หรือเป็นศาสนาประจำชาติ

แต่หลายคนจะแย้งว่า คนไทยนับถือพุทธศาสนา แต่ทำไมประเทศไทยจึงเป็นอย่างนี้ คือเต็มไปด้วยปัญหาอย่างที่พูดมาเมื่อกี้ที่ว่าสังคมของเราเด่นในการมีปัญหาที่ต่ำทรามของโลก คนไทยมีชื่อเป็นอันดับต้นๆ ในเรื่องที่เป็นความต่ำทรามเหล่านั้น แล้วประเทศไทยเรานับถือพุทธ ทำไมประเทศไทยจึงเป็นอย่างนี้เล่า

หลายคนจะมาตีเตียนพุทธศาสนา คล้ายๆ จะให้พระพุทธรูปศาสนารับผิดชอบ เป็นทำนองว่า เพราะนับถือพุทธศาสนาคนไทยจึงแย่

คนไทยจึงตกต่ำ

ถ้าแก่นับถือกันธรรมด้าย่งแย่งแบบนี้ ยิ่งไปบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติเข้าด้วย จะมีแย่งแย่งใหญ่หรือ คนไทยนับถือพุทธศาสนาขนาดที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญยังต่ำทรามขนาดนี้แล้ว ถ้าบัญญัติจะขนาดไหน

ถ้าจะมาตีเทียบกันแบบนี้ ก็จะต้องให้ใช้ปัญญาพิจารณากันสักหน่อย ขอถามสัก ๓ อย่างว่า

๑. คนไทยนับถือพุทธศาสนากันจริงหรือเปล่า หรือเป็นอย่างที่ว่าเมื่อกี้ คือนับถือเพียงถ้อยคำ พร่ำแต่ว่าจา ขอให้สำรวจกันให้จริง
๒. คนไทยรู้พุทธศาสนากันจริงหรือเปล่า ขอให้สำรวจดูซิว่า คนไทยรู้พุทธศาสนาแค่ไหน คนไทยทั่วไปตอบว่าจะอะไรเป็นพุทธศาสนา
๓. คนไทยมีความตั้งใจจริงไหมที่จะเอาพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สังคม และได้เอามาใช้หรือเปล่า

ถ้าได้ทำตามนี้แล้วสิ เราจึงจะบอกว่าพระพุทธศาสนาจะต้องรับผิดชอบ ถ้าคนไทยนับถือพุทธศาสนาจริง รู้พุทธศาสนา และได้มีความตั้งใจที่จะนำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาสังคมและสร้างสรรค์ประเทศชาติ ถ้าได้ปฏิบัติอย่างนี้แล้วคนไทยยังแย่ง จึงมีความชอบธรรมที่จะพูดว่าพุทธศาสนาทำให้ประเทศไทยต่ำทรามอย่างนี้ และเราจะยอมรับ แต่ขอให้ตอบคำถาม ๓ ข้อนี้ให้ได้เสียก่อน

เพราะฉะนั้น จะต้องมีความชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ ถ้าจะให้พุทธศาสนารับผิดชอบที่ว่าประเทศไทยนี้นับถือพุทธศาสนาแล้วเจริญหรือ

เสื่อม พุทธศาสนาจะต้องเป็นอุดมการณ์ของชาติ แล้วคนไทยได้ทำ
อย่างนั้นหรือไม่ ถ้าได้ทำอย่างนั้นแล้วไม่สำเร็จ ค่อยว่ากัน

เพราะฉะนั้น ตอนนี่จึงมีปัญหาวว่า ในท่ามกลางความพรั่มัวของ
สังคมไทย ที่คนไทยกระจัดกระจายสับสน ไม่มีอะไรชัดเจน ไม่มีจุด
รวมใจ ไม่มีเป้าหมายสูงสุด อย่างที่เป็นอยู่เนี่ย เราจะเอาอย่างไร

เราจะปล่อยสังคมไทยให้โหมและทรมานอยู่อย่างนี้ เราจะอยู่กัน
ไปวันๆ ต่างคนต่างหาผลประโยชน์ของตัวเองไปคนละทิศละทาง ปล่อยให้
ปัญหาต่างๆ ทั้งหลาย โหมกระพือรุมล้อมเข้ามาอย่างนี้หรือ หรือจะ
พยายามแก้ไข อันนี้คือคำถาม

และถ้าจะแก้ไข เห็นด้วยไหมที่จะต้องมีความเห็นในการแก้ไข
อย่างที่กล่าวมานั้น คือจะต้องมีจุดหมายสูงสุดเป็นที่รวมใจ หรือมีสิ่ง
ยึดเป็นอุดมการณ์อย่างที่กล่าวมา แล้วเอาสิ่งนี้มาเป็นแกนให้แก่อุดม-
การณ์ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ ที่เราพูดถึงกันอย่างพรั่มัววันนี้อีกชั้นหนึ่ง

ถ้าไม่มีแกนอันนี้ แม้แต่อุดมการณ์ ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ ก็จะต้อง
ไม่แจ่มจ้า เวลานี้ใครตอบได้ว่ามีความชัดเจนในเรื่องนี้ หรือพูดกันไป
อย่างนั้นเอง

อันนี้ สิ่งที่เราจะเอามาเป็นอุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคม หรือ
เป็นอุดมการณ์ของชาติเนี่ย จะต้องมึลักษณะที่ดีที่จำเป็นประกอบด้วย
อย่างน้อยอุดมการณ์นั้นจะต้องมีลักษณะที่เอื้อเพื่อ ไม่บีบบังคับกลุ่มชน
อื่นผู้มีลัทธิศาสนาที่นับถือต่างออกไป สิ่งสำคัญที่พึงย้ำคือ นอกจากจะ
ไม่เบียดเบียน ไม่บีบบังคับแล้ว ยังเกื้อกูลด้วย

ลักษณะที่ไม่บีบบังคับไม่เบียดเบียนต่อลัทธิความเชื่อถืออย่างอื่น
เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะถ้าขาดลักษณะนี้เสียแล้ว ประโยชน์ที่จะได้ก็จะ

กลายเป็นเสียไป หรือมิฉะนั้นก็ไม่คุ้ม

ผลเสียไม่ใช่แค่แตกแยก แต่จะเป็นการทำร้ายเบียดเบียนข่มเหงกันอีกต่างหาก

ถ้าลัทธิศาสนาที่มีลักษณะแบ่งแยก รังเกียจเดียดฉันท์ผู้อื่น และบังคับศรัทธา ได้รับการยกขึ้นเป็นอุดมการณ์ของชาติ สังคมก็จะสูญเสียเสรีภาพในการนับถือศาสนา และอาจจะถึงกับเกิดการรบราฆ่าฟันกันเพราะลัทธิศาสนาเป็นเหตุ

พระพุทธศาสนามีลักษณะที่จำเป็นข้อนี้แน่นอน คือมีความใจกว้าง ไม่แบ่งแยก ไม่จำกัดตัว ไม่บังคับศรัทธา แต่สนับสนุนเสรีภาพทางศาสนา โดยเฉพาะถือหลักเสรีภาพในการใช้ปัญญา

ถ้าแม้ได้รับการยกขึ้นเป็นอุดมการณ์ของชาติ ก็ไม่เป็นเหตุให้กลายเป็นการได้ประโยชน์อย่างหนึ่ง แต่เป็นโทษอีกด้านหนึ่ง คือมิใช่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาความตกต่ำเสื่อมโทรมของสังคม แต่กลับทำให้กลุ่มคนในสังคมเบียดเบียนข่มเหงทำร้ายกัน

ในทางตรงข้าม เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ของชาติ กลับจะทำให้ลัทธิศาสนาต่างๆ ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ทั้งในแง่ของบรรยากาศที่มีเสรีภาพในการนับถือ และในแง่ที่ได้รับความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล แทนที่จะได้อย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง ก็กลายเป็นได้สองชิ้น

พุทธศาสนามีลักษณะที่เวลานี้ปรากฏให้เห็นชัด ไม่ว่าจะโดยหลักการก็ตาม หรือโดยประวัติศาสตร์ก็ตาม

ขอให้ใช้ปัญญาตรวจสอบและพิจารณาด้วยใจเป็นธรรม ว่าเป็นความจริงตามที่ว่านี้หรือไม่

จำเป็นที่สังคมทั้งหมดจะต้องมีอุดมธรรมหรืออุดมการณ์ร่วม

สักอย่างหนึ่ง ถ้าเรามีความคิดชัดและมั่นใจในความจำเป็นและประโยชน์แล้ว ก็ไม่ควรจะมัวกลัวอยู่

สิ่งที่ควรกลัวไม่กลัว กลับไปกลัวสิ่งที่ไม่ควรกลัว เช่น กลัวว่า จะมีการแตกแยก กลัวอย่างนั้นอย่างนี้

สิ่งที่ควรกลัว ก็คือสังคมที่จะเสื่อมโทรม ที่จะไม่รู้จักพัฒนา ที่ย่าแยมีแต่ปัญหาที่เป็นอยู่ที่นี่ ที่พ่อแม่ชายลูกไปเป็นโสเภณี ที่คนติดเอดส์กันมากมาย ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมพอนพะ ประชาชนหวังพึ่งไม่ได้ อย่างนี้ไม่กลัวหรือ

สิ่งที่ควรกลัวไม่กลัว กลับไปกลัวต่อสิ่งที่จะเอามาใช้แก้ปัญหาแล้วไม่เอาสิ่งที่จะแก้ปัญหามาใช้ จะว่าสังคมไทยนี้มีมิฉฉาปฏิวัติหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น จะต้องคิดกันอย่างจริงจัง ในเรื่องของหลักหรือตัวของสิ่งที่จะใช้แก้ปัญหา

จริงไหมที่ว่าจะต้องมีอะไรที่เป็นอุดมการณ์ของสังคม ที่ว่าจะต้องมีจุดหมายสูงสุดของชีวิตและสังคม ถ้าจำเป็นแล้วก็ต้องคิดกันให้ชัด

เมื่อคิดได้แล้ว ถ้าจะมีปัญหาที่เป็นห่วงกันอยู่บ้าง เช่น ความแตกแยกแบ่งพวก หรือการบีบคั้นกัน ก็เห็นชัดอยู่แล้วว่า เรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาในกรณีของพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น จึงขอให้คิดกันให้ชัดว่า ที่พูดมานี้เป็นจริงหรือไม่

ถ้าไม่ยอมแก้ปัญหาเพราะมัวกลัวสิ่งที่จะแก้ปัญหา ก็ต้องพูดว่า กลัวสิ่งที่ไม่ควรกลัว ส่วนสิ่งที่ควรกลัว คือปัญหาความเสื่อมโทรมของสังคม กลับไม่กลัว นี่เราเป็นอะไรกัน

ควรพูดย้ำไว้อีกครั้งหนึ่งว่า สำหรับพระพุทธศาสนา นั้น การพิจารณาว่าควรบัญญัติให้เป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเหตุ

ผลอย่างอื่น ไม่ใช่เหตุผลเกี่ยวกับการกลัวความแตกแยก หรือกลัวชาวพุทธจะไปบีบบังคับคนอื่น เพราะในแง่นี้ผลจะกลับตรงข้าม

กลายเป็นว่า ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะกลับเป็นการช่วยสร้างความอยู่รอดปลอดภัยให้แก่ลัทธิศาสนาอื่นด้วยซ้ำ ต้องย้ำว่า ความจริงในเรื่องนี้ ถ้าใครยังไม่ชัด ขอให้ไปศึกษาให้แจ่มแจ้ง ไม่ควรจมอยู่ในความไม่รู้หรือคาดคิดเอาเอง

ถ้ายังจะยกเหตุผลเกี่ยวกับการกลัวความแตกแยกบีบบังคับทางศาสนามาเป็นข้อถกเถียงในกรณีนี้ จะกลายเป็นการแสดงถึงการขาดความรู้ในเรื่องศาสนา และความรู้จักพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านหลักการ และในด้านประวัติศาสตร์ ความกลัวแรงนี้ ควรตัดไปได้เลย ควรจะพิจารณาเหตุผลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์

สังคมไทย เลื่อนลอยกันต่อไป หรือเด็ดเดี่ยวด้วยจิตสำนึกที่จะแก้ไข

อาตมาได้พูดแล้วว่า ไม่สนใจที่จะร่วมรณรงค์เรื่องนี้ แต่เป็นห่วงการรณรงค์นั้นว่า ถ้าจะทำ ก็ต้องทำด้วยความรู้ความเข้าใจ และระบุเหตุผลให้ชัดเจน

ส่วนจุดสนใจก็อยู่ตรงที่ว่า จะนำเอาพระพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคมไทยของเราได้อย่างไร

แต่ปัญหามันโยงเข้ามาว่า ในการที่จะแก้ปัญหามาของสังคมและสร้างสรรค์ประเทศชาตินั้น ถ้าจะทำให้สำเร็จจะต้องมีอะไรอย่างหนึ่งที่จะยึดเป็นอุดมการณ์สูงสุด หรือจะต้องเอาหลักอะไรสักอย่างหนึ่งมาสร้างมานำสังคมนี้ให้มีจิตสำนึกต่อจุดหมายร่วมกัน ซึ่งขอเรียกว่าเป็น “อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคม” เรื่องก็เลยมาพันกันตรงนี้

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า อาตมาไม่สนใจที่การรณรงค์ จุดที่สนใจก็คือว่า จะเอาพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาของสังคมและสร้างสรรค์ประเทศชาติได้อย่างไร

แต่แล้วปัญหานี้มันโยงไปสู่อีกปัญหาหนึ่งว่า ในการที่จะแก้ปัญหาสังคมและสร้างสรรค์ประเทศชาติได้อย่างนั้น มันกลายเป็นเรื่องจำเป็นที่ที่เราจะต้องมีอะไรสักอย่างหนึ่งมาเป็นอุดมการณ์ที่รวมความคิดจิตใจของคนในชาติ และเป็นอุดมธรรมที่จะมานำจิตสำนึกของสังคมนี้ เราจึงจะสามารถแก้ปัญหาของสังคมและนำชาติให้ก้าวหน้าออกงามไปได้สำเร็จ

ถ้าเราจะต้องบัญญัติเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ก็น่าจะทำด้วยเหตุผลนี้ ในเมื่อเป็นความจำเป็น ไม่มีทางอื่น เพราะถ้าขึ้นปล่อยอยู่อย่างนี้ สังคมไทยจะเสื่อมโทรมและต่ำทรามลงไปตามลำดับ

แล้วมีทางอื่นไหมล่ะ ที่จะแก้ปัญหา?

จะนั้น ในตอนนี้ จะขอตั้งเป็นคำถาม ๒ ข้อ ให้ช่วยกันตอบ และขอให้ตอบโดยใช้ปัญญา ด้วยความคิดพิจารณา และด้วยความ เป็นกลางที่มีใจไม่เอนเอียง

ข้อที่ ๑ ถามว่า จำเป็นไหม และถึงเวลาหรือยัง ที่ชาติไทยสังคมไทยนี้จะต้องมีอุดมการณ์สูงสุด ที่รวมความคิดจิตใจของคนในชาติ และจะต้องมีสิ่งทีเรียกว่าอุดมธรรมนำจิตสำนึกของชีวิตและสังคม

เราจะต้องมีสิ่งนี้หรือยัง หรือจะอยู่กันไปวันๆ เรื่อยๆ เปื่อยๆ ไปอย่างนี้ ปล่อยให้ปัญหาความเลวร้ายต่างๆ รุมล้อมรุกไล่สังคมต่อไป และปล่อยให้ชีวิตปล่อยสังคมไปตามกระแสเสพกระแสไสย ที่เรามาอย่างประมาทอ่อนแอและอย่างไม่รู้ไม่เข้าใจไม่เท่าทันนั้น

ข้อที่ ๒ ถามว่า ถ้าจำเป็นและถึงเวลาที่จะต้องมี อะไรเหมาะสมที่สุดที่จะมาเป็นอุดมการณ์สูงสุด และเป็นอุดมธรรมที่จะนำจิตสำนึกของสังคมนี้ ด้วยเหตุผลและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่กล่าวมานั้น

อันนี้ขอตั้งเป็นคำถาม และขอให้ตอบด้วยใจบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยมีใจเป็นกลาง และโดยใช้ปัญญาจริงๆ

ที่นี้ ขอถามคำถามย่อย ที่สืบเนื่องจากคำถามใหญ่ นั้น ต่อไปอีกว่า

๑. อุดมการณ์อะไรที่คนไทยยึดถือแล้ว จะช่วยให้ประเทศไทยนี้มีอะไรที่จะให้แก่ชาวโลก ที่จะช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก และทำให้คนไทยนี้มีความเป็นผู้นำได้บ้าง คือมีอะไรที่จะให้แก่ผู้อื่น ไม่ใช่จะเป็นผู้รับอย่างเดียว

๒. อุดมการณ์อะไรที่เรายึดถือแล้วจะได้ผลในทางสร้างสรรค์ พร้อมทั้งไม่กดขี่บีบบังคับใครอื่นด้วย

อุดมการณ์หลายอย่าง ถ้ายึดถือขึ้นมาแล้ว จะทำให้เกิดการบีบบังคับเบียดเบียนผู้อื่น

แต่ในโลกนี้ ขอให้คิดกัน ถามทั้งโลกเลย ขอให้ตอบด้วยใจเป็นธรรม และด้วยปัญญาพิจารณาให้ชัดเจนว่า อุดมการณ์ที่ยึดถือแล้ว จะไม่เป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนบีบบังคับชนกลุ่มอื่นเลย และมีทางที่จะเกื้อกูลด้วย

อย่างน้อยเป็นอุดมการณ์ที่ไม่เปิดช่องให้มีการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่น หรือยากเหลือเกินที่จะไปเบียดเบียนใครได้ เพราะไม่มีคำสอนหรือหลักการที่จะยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างให้ทำอย่างนั้นได้

อุดมการณ์อะไรที่ยึดถือแล้ว จะเกิดผลอย่างนี้

ขอถามไว้เท่านี้ รวมความว่าเป็นคำถามใหญ่ ๒ ข้อ และคำถาม

ย่อย ๒ ข้อ

อาตมภาพมาพูดวันนี้ ได้บอกแล้วว่า เป็นกลาง และไม่ได้อสนใจในการรณรงค์ แต่สนใจในเรื่องที่ว่า

๑. ทำอย่างไรเราจึงจะเอาพระพุทธศาสนา来帮助แก้ปัญหาของสังคมประเทศชาติตลอดจนของโลกทั้งหมดให้ได้ผล พร้อมกับที่มองว่า สังคมไทยของเรามีปัญหาอะไร และมีความเสื่อมโทรมอย่างไรบ้าง

๒. ได้คิดเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องแก้ปัญหากันอย่างจริงจัง และเมื่อถึงเวลาสำคัญอย่างนี้ คนไทยเรากลับไม่มีความชัดเจน มีแต่ความพรั้มวสับสน แล้วก็พูดอะไรกันไปต่างๆ ที่ไม่ทำให้มีอะไรชัดเจนขึ้นมาสักอย่าง มีแต่ทำให้พรั้มวสับสนยิ่งขึ้น แล้วก็กลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัวอย่างที่ว่าเมื่อ

อะไรที่เป็นปัญหา อะไรที่ควรเอามาใช้แก้ปัญหา ซึ่งควรจะพูดกันให้ชัดเจน ก็ไม่กล้าพูด กลัวทางโน้นกลัวทางนี้

ก็พูดกันมาให้มันชัดเจนสิ แล้วถ้ามันเป็นสิ่งที่จำเป็น มันดีจริงๆ เราก็เอามาใช้มาปฏิบัติกัน มีปัญหาพว่งมาเล็กๆ น้อยๆ มีทางออกได้ไม่ตัน ก็เดินหน้าไป ไม่มัวหวั่นไหว ควรจะมีความชัดเจนในเรื่องนี้สักที

แม้แต่ที่ว่ารักชาติ ความคิดก็พรั้มวสับสน รักสำหรับไว้ทะเลาะกัน ไม่มีความหมาย

ในเมื่อชาวพุทธเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศชาติ ถ้าคนส่วนใหญ่พรั้มวสับสน สังคมจะเดินหน้าไปได้อย่างไร

อย่าปล่อยสังคมไทยให้พรั้มวสับสนอย่างนี้ จะเอาอย่างไร ก็ให้จริงสักอย่าง

อาตมภาพต้องขออภัยด้วยที่ไปอ่านเหตุผลในการที่จะบัญญัติ

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังที่ปรากฏใน เอกสารการประชุมที่ถวายเป็นนั้นแล้ว ก็ไม่ค่อยเห็นด้วย ต้องขออภัย ท่านผู้ร่างด้วยว่าอย่าถือสาเกินไป จะขอนำมาอ่านไว้หน่อย มีดังนี้

...ยังมีคนไทยอีกหลายคน รวมทั้งคนไทยที่เป็นชาวพุทธ ที่มีความรู้และตำแหน่งสูง ไม่ยอมพูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ...จึงมีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้แน่ชัดว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

เรามีเหตุผลแค่นี้หรือ ที่จะเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพื่อจะให้คนทุกคนต้องพูดอย่างนี้ หรือแม้แต่ตอนท้ายก็จะพูดในทำนองเดียวกัน ในตอนว่าด้วยผลที่คาดว่าจะได้รับ ก็บอกว่า

...เป็นการยอมรับทั้งทางพฤตินัยและนิตินัยว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จะได้ไม่เกิดความลังเล ความคลางแคลงใจ และการโต้เถียงกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยจริงหรือไม่...

อาตมภาพว่า แค่นี้มันไม่น่าจะเป็นเหตุผลเลย และไม่น่าจะมาหวังผลเพียงแค่นี้เลย

อย่างที่กล่าวแล้วว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่มีเพื่อตัวเอง ถ้าจะทำเราไม่ได้ทำเพื่อพระพุทธศาสนาละ เราจะต้องมีความคิดว่า ที่ทำนี้เราทำเพื่อสังคมไทยและเพื่อมนุษยชาติ

เราจะเอาพระพุทธศาสนามาใช้ เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคมที่มันเลื่อมโทรมอยู่อย่างนี้ และเพื่อสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติให้เจริญ

งอกงามไปในทางที่ถูกที่ดี

และไม่ใช้แค่ประเทศไทยหรือสังคมไทยเท่านั้น แต่เราทำเพื่อจะ
ได้ช่วยแก้ปัญหาของโลก เราจะได้เอาสิ่งที่มีอยู่ มาช่วยสร้างสรรค์
อารยธรรมของมวลมนุษยชาติด้วย อันนี้เป็นจุดหมายที่แท้จริง

จุดสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าเราเอาพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นอุดมการณ์ที่
เป็นจุดรวมใจรวมความคิดของคนในชาติ ที่ผู้นับถือพุทธศาสนาเป็น
คนส่วนใหญ่อยู่แล้วนี้ หรือเอาพุทธศาสนามาเป็นอุดมธรรมนำจิต
สำนึกของสังคมนี้ มันจะช่วยให้เราบรรลุจุดหมายนี้ได้ไหม

กล่าวคือจุดหมายในการที่จะแก้ปัญหาสังคมไทย และในการที่
จะช่วยแก้ปัญหาของโลก ทำให้ประเทศไทยมีส่วนสร้างสรรค์
อารยธรรมของโลกด้วย

เอาตามอยากให้เป็นความสนใจมาสู่จุดนี้ จึงได้ตั้งคำถามอย่างนี้
กล่าวมาแล้ว

เพราะฉะนั้น จะขอทวนคำถามอีกครั้งหนึ่ง ขอตั้งคำถามเพียง
๒ ข้อเท่านั้น คือ

ข้อ ๑ ถามว่า มีความจำเป็นไหม และถึงเวลาหรือยัง ที่ชาติไทย
สังคมไทย จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นจุดรวมความคิดจิตใจของคนใน
ชาติ และมีจิตสำนึกของชีวิตและสังคมเสียที่ จำเป็นไหม และถึงเวลา
หรือยัง

ข้อ ๒ ถามว่า ถ้าจำเป็นต้องมี และถึงเวลาที่จะต้องมีแล้ว อะไร
เหมาะที่สุด ที่จะมาเป็นอุดมการณ์และเป็นเครื่องนำจิตสำนึกนั้น

ต่อจากนั้นมีคำถามย่อยอีก ๒ ข้อ คือ

๑. อุดมการณ์อะไร หรือสิ่งใดที่สังคมไทยยึดถือเป็นอุดมการณ์

แล้ว จะทำให้ประเทศไทยเรามีอะไรที่จะให้แกโลกได้บ้าง และซึ่งจะทำให้สังคมไทยเปลี่ยนภาวะของตน จากความเป็นผู้รับและเป็นผู้ตาม ไปสู่ความเป็นผู้นำและผู้ให้

๒. อุดมการณ์อะไร ที่ยึดถือแล้ว จะได้ผลในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ โดยที่พร้อมกันนั้นก็ไม่ได้กดขี่บีบบังคับใครอื่น แต่กลับมีผลในทางช่วยเหลือเกื้อกูลด้วย อย่างน้อยก็เป็นอุดมการณ์ที่เปิดช่องให้มีการบีบบังคับเบียดเบียนผู้อื่นได้ยากที่สุดหรือน้อยที่สุด ในโลกนี้มีอุดมการณ์และอุดมธรรมอะไรที่มีลักษณะอย่างนี้

ที่ว่ามานี้เป็นการพูดกันในเชิงปัญญา และเป็นการเชิญชวนให้พูดกันด้วยใจเป็นธรรม ไม่ต้องเอนเอียงเข้าข้างไหน แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยใจเป็นกลางว่า คำถามที่ยกขึ้นมาตั้งนี้ เมื่อตอบด้วยความรู้สึกที่แท้บริสุทธิ์ และได้ใช้ปัญญาอย่างสูงสุดแล้ว คำตอบจะออกมาเป็นอย่างไร ขอให้ทุกท่านไปคิดพิจารณา

ถ้าจะบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ก็น่าจะทำได้ด้วยเหตุผลนี้ มิใช่ด้วยเหตุผลอย่างอื่น

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าพิจารณาด้วยปัญญาที่ชัดเจน และด้วยใจเป็นกลางแล้ว คำตอบออกมาว่า สิ่งนั้นคือพระพุทธศาสนา การบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ก็ถึงเวลาที่สมควร

แต่ก็ต้องย้อนกลับมาถามท่านผู้นำชาวพุทธทั้งหลาย คือพวกเรากันเองนี่ว่า ชาวพุทธมีความชัดเจนแน่แล้วหรือในอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา และพร้อมแล้วหรือที่จะนำเสนออุดมธรรมของพระพุทธศาสนา ที่จะมาเป็นแกนนำในการแก้ปัญหาของสังคมไทย และสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ

อาตมภาพได้พูดมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาทุกท่าน ซึ่งขอถือว่าเป็นชาวพุทธที่เป็นผู้นำ ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา และสังคมไทยส่วนรวม ตลอดจนประโยชน์สุขของมนุษยชาติทั้งหมด

อาตมภาพเข้าใจว่าทุกท่านมีเจตนาดี เป็นกุศลเจตนา เพราะฉะนั้น เราคงจะได้มาช่วยกันในการที่จะแก้ปัญหาของสังคมไทย และสร้างสรรค์สังคมนี้ให้เจริญก้าวหน้าไปสู่สันติสุข และช่วยกันทำให้โลกนี้เป็นโลกแห่งความร่มเย็นเป็นสุขด้วย

ขอให้ทุกท่านที่มีกุศลเจตนาดี จงประสบแต่จตุรพิธพรชัย ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัย จงมีความร่มเย็นเป็นสุข เจริญอกงามในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน

บทแถมท้ายไว้บทวน

เมื่อ ๓๐๐ กว่าปีก่อนโน้น บาทหลวงฝรั่งเศสชื่อว่า ฌอง เดอบูร์ เข้ามาเมืองไทยสมัยอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เห็นอัคราจารย์ไมตรีของพุทธศาสนิกชนคนไทย ที่แสดงออกต่อคนต่างชาติต่างศาสนาแล้ว เกิดความประทับใจ

บาทหลวงผู้นั้น ได้เขียนจดหมายเหตุยืนยันไว้หนักแน่น ซึ่งกลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ไม่มีประเทศไหนอีกแล้วในโลก ที่คนมีเสรีภาพทางศาสนาเท่ากับในประเทศไทยสยาม

(ในเมืองฝรั่งเศสของเขาเอง ตลอดแผ่นดินยุโรป จนแทบทั่วเอเชียเวลานั้น มีแต่การบราฆ่าฟันทำหั่นบีฑาบีบคั้นกันด้วยเรื่องศาสนา)

แม้ถึงบัดนี้ ในยุคครุฑนโกลินทร์ แผ่นดินรัชกาลที่ ๙ คำพูดของบาทหลวง ฌอง เดอบูร์ ก็ยังเป็นความจริงอยู่เหมือนเดิม

คำพูดของบาทหลวง ฌอง เดอบูร์ ที่บันทึกไว้ใน จดหมายเหตุการเดินทางของพระสังฆราชแห่งเบริต ว่าดังนี้

ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลก ที่มีศาสนา
อยู่มากมาย และแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติพิธีการ
ของตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม

ความจริงที่ว่านี้ คนไทยในปัจจุบันมองเห็นหรือไม่ และจะรู้เข้าใจว่าเป็นจริงอย่างไร ก็อยู่ที่ว่า คนไทยเหล่านั้นรู้จักสังคัมของตนเอง และรู้จักสังคัมอื่นในโลกหรือไม่

สภาพที่เป็นจริงอย่างนี้ ไม่ควรจำกัดอยู่แค่ประเทศไทยเท่านั้น

แต่ควรแผ่ขยายไปให้มีเป็นสากลทั่วทั้งโลก

อย่างไรก็ตาม ตามสภาพที่ปรากฏในปัจจุบัน ภาวะแห่งสันติภาพอย่างนั้นมิได้ขยายออกไป มีแต่ทำท่าว่าจะหดตัวแคบเข้าทุกที แม้แต่ในประเทศไทยสยามนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะรักษาความดีงามที่เป็นจุดเด่นนี้ไว้ให้ยืนยาวต่อไปในอนาคตได้นานเท่าใด

ถ้าต้องการให้ดินแดนสยามยังมีความดีงาม อย่างที่บาทหลวงฝรั่งเศสชื่นชมด้วยความแปลกประหลาดอัศจรรย์ใจตั้งแต่ครั้งก่อนโน้นสืบต่อไป และถ้าปรารถนาจะให้โลกนี้มีสันติสุข โดยการที่มนุษย์ทุกชาติศาสนามีมิตรเป็นมิตรต่อกัน . . .

คนไทยแห่งแดนสยามที่เคยได้รับความชื่นชมว่าดีเด่นในทางมีเสรีภาพที่เกื้อกูลแก่กันนี้ นอกจากมีเมตตาแล้ว จะต้อง**มีปัญญา**รู้เข้าใจ ทั้งรู้จักตัวเองและรู้จักคนชาติศาสนาอื่นๆ ให้ตรงตามความเป็นจริงด้วย จึงจะสามารถใช้เมตตาที่นั่นสร้างสรรค์โลกแห่งความร่มเย็น ที่คนอยู่ร่วมกันอย่างสุขสันต์ขึ้นมาได้

เฉพาะอย่างยิ่งในโลกบัดนี้ ที่เต็มไปด้วยการแบ่งแยกและความรุนแรง เหมือนรอกการแก้ไข คนไทยสมควรอย่างยิ่ง ที่จะคิดกันให้จริงจัง ในการสืบค้นคุณสมบัติพิเศษแห่งชาติวัฒนธรรมของตนขึ้นมาอนุวัตพัฒนา **ทำเมืองไทยสยามนี้ ให้เป็นแผ่นดินแบบอย่าง** ที่มนุษย์ทุกชาติเชื่อหมั่นเหล่าอยู่ร่วมกันด้วยน้ำใจไมตรีมีสันติสุข